Samenscholing op coole pleinen

Stimuleren van spelen, bewegen, ontmoeten en klimaatadaptatie

Onderzoeksrapport

Hanze

HOGESCHOOL ROTTERDAM

COOLE PLEINEN

SIA Regieorgaan

Foto: JK

Colofon

Uitgave
Hanze, Kenniscentrum NoorderRuimte, lectoraat Gezonde Stad
November 2025

Auteurs
Jeannette Nijkamp, Anna Viola Epping, Nienke Veenhuis (Hanze), Irene Baten en Henk Rosendal (Hogeschool Rotterdam)

Met bijdragen van
Otto Lussenburg, Joey Koning, Floris Boogaard (Hanze), Elma Oosthoek en Rick Heikoop (Hogeschool Rotterdam)

Vormgeving
Anna Viola Epping en Nienke Veenhuis

Foto's omslag
Michel Spekreijse en Anna Viola Epping

Fotografie
Irene Baten (IB), Romina Caria (RC), Amber van Dijk (AD), Peter Dijkstra (PD), Anna Viola Epping (AVE), Soufiane Er-Rihani (SER), Rick Heikoop (RH), Thomas Klomp (TK), Joey Koning (JK), Otto Lussenburg (OL), Guus Mangnus (GM), Jeannette Nijkamp (JN), Femke Oenema (FO), Berber Onrust (BO), Elma Oosthoek (EO), Arjen Renkema (AR), Henk Rosendal (HR), Jade Schipper (JS), Isabelle Schuitemaker (IS), Denny Smidt (DS), Michel Spekreijse (MS), Nienke Veenhuis (NV), Melissa van der Waal (MW), Jet Webbink (JW) en Leonie Wiekel (LW)

Samenwerking
Deze publicatie komt voort uit het onderzoeksproject 'Samenscholing op coole pleinen', uitgevoerd door de Hanze en Hogeschool Rotterdam. Aan dit project werkten in consortiumverband mee: Actium, Buurt- en Speeltuinwerk Rotterdam, De Huismeesters, Donker Groep, Gemeente Assen, Gemeente Groningen, Gemeente Rotterdam, GGD Groningen, GGD Rotterdam-Rijnmond, Het Floreshuis, IVN Natuureducatie, Katholieke basisschool St. Franciscus, Lefier, Openbare basisschool Blijvliet, Openbare dalton basisschool Karrepad, PolyCiviel, Vaart Welzijn, Vereniging van Groninger gemeenten, Waterschap Hollandse Delta en Woonstad Rotterdam.

Financiering
Dit onderzoek is medegefinancierd door Regieorgaan SIA, onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek.

Meer informatie
Deze publicatie en de andere eindproducten van dit onderzoeksproject zijn ook online beschikbaar via https://www.hanze.nl/nl/onderzoeken/centers/kenniscentrum-noorderruimte/projecten/samen-scholing-op-coole-pleinen

Foto: JK

Inhoud

Samenvatting 7

1. Inleiding 9

2. Gezonde en klimaatadaptieve leefomgeving 13

3. Onderzoeksmethoden 17

4. Korrewegwijk in Groningen 21

4.1 Floresplein 28

4.1.1 Bestaande situatie 30
4.1.2 Onderzoeksmethoden 32
4.1.3 Behoeften en wensen 34
4.1.4 Ontwerpproces 36
4.1.5 Nieuwe situatie 50
4.1.6 Vervolg 53

4.2 Speelveldje naast St. Franciscusschool 54

4.2.1 Bestaande situatie 56
4.2.2 Onderzoeksmethoden 58
4.2.3 Behoeften en wensen 61
4.2.4 Vervolg 63

5. Hillesluis in Rotterdam 65

5.1 Kokerstraat 70

5.1.1 Situatie voor de de herontwikkeling 72
5.1.2 Voorafgaand aan de onderzoeksperiode 72
5.1.3 Behoeften en wensen 74
5.1.4 Ontwerpproces 75
5.1.5 Nieuwe situatie 80
5.1.6 Evaluatie plein 82
5.1.7 Evaluatie participatieproces 83

5.2 Polderplein 86

5.2.1 Bestaande situatie 88
5.2.2 Onderzoeksmethoden 91
5.2.3 Behoeften en wensen 92
5.2.4 Voorafgaand aan ontwerpproces 93
5.2.5 Vervolg onderzoeksproces 94
5.2.6 Nieuwe kleinschalige interventies 95

6. Lariks in Assen 97

6.1 Lariksbos 102

6.1.1 Bestaande situatie 104
6.1.2 Onderzoeksmethoden 108
6.1.3 Behoeften en wensen 110
6.1.4 Ontwerpen 112
6.1.5 Onderzoek naar draagvlak 117
6.1.6 Vervolg 120

6.2 Speeltuin aan Stadhouderslaan 122

6.2.1 Bestaande situatie 124
6.2.2 Onderzoeksmethode 125
6.2.3 Behoeften en wensen 126
6.2.4 Vervolg 127

7. Conclusies 129

7.1 Terugblik 129

7.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen 129

7.3 Reflectie 132

8. Referenties 135

Foto: FO

Samenvatting

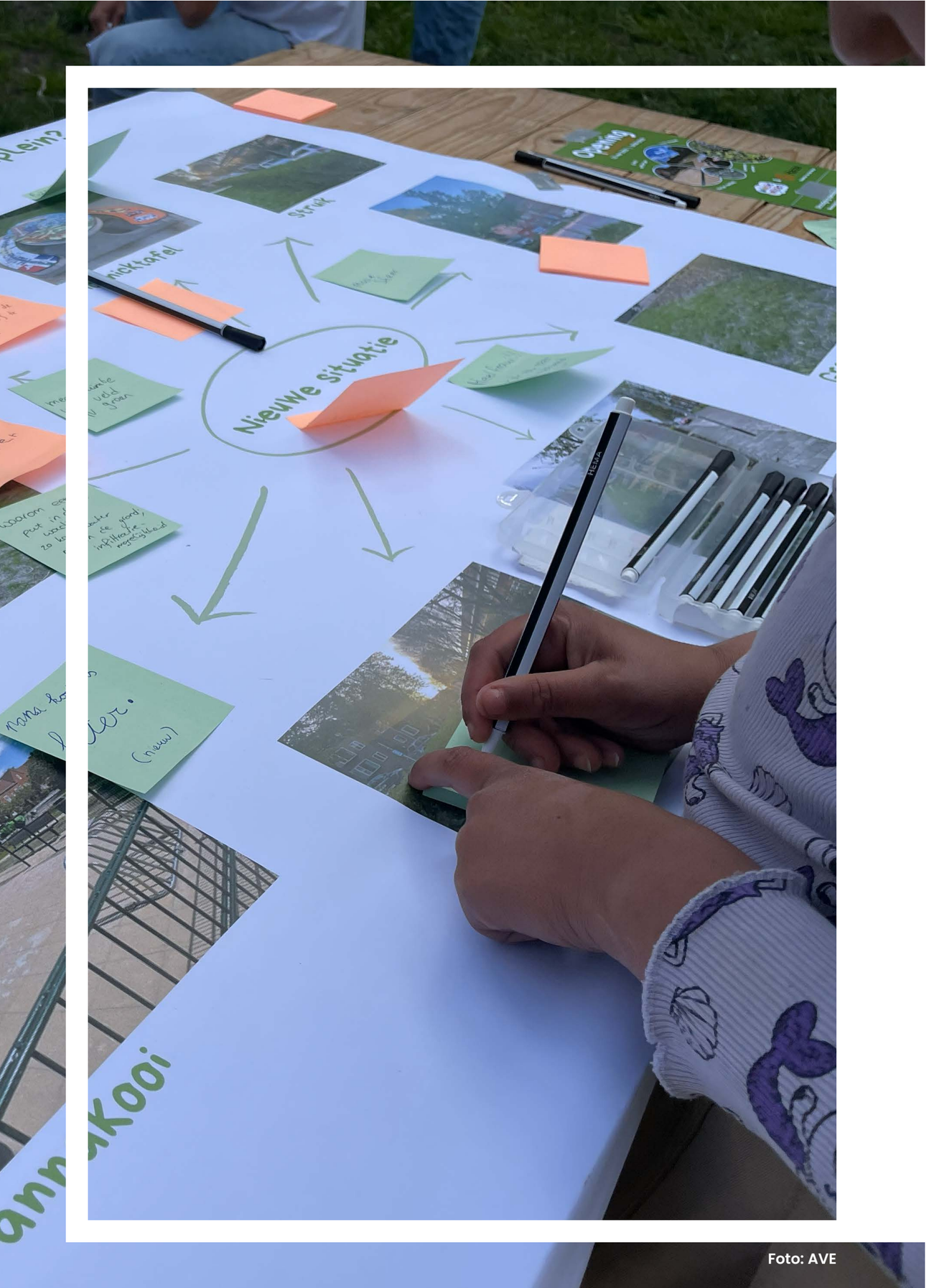

Aanleiding
Een gezondere fysieke leefomgeving die uitnodigt tot spelen, bewegen en ontmoeten draagt bij aan gezondheidsverbetering en het verkleinen van gezondheidsverschillen. Aantrekkelijke en groene pleinen kunnen bewoners stimuleren om te spelen, te bewegen en anderen te ontmoeten en tevens bijdragen aan klimaatadaptatie. Bij het vergroenen en herinrichten van de openbare ruimte is een integrale aanpak met samenwerking tussen het fysieke en sociale domein essentieel. Hoewel gemeenten dit breed onderkennen, komt een dergelijke aanpak lang niet altijd van de grond.

Doel
Gemeenten hebben behoefte aan kennis en goede voorbeelden. Daarom is onderzoek gedaan naar een integrale aanpak bij de herinrichting van pleinen in kwetsbare wijken. Hiervoor is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

Hoe kunnen gemeentelijke professionals uit het fysieke en sociale domein samen met andere betrokken partijen (scholen, woningcorporaties, wijkbewoners etc.) pleinen in kwetsbare wijken zowel speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijk als klimaatadaptief maken?

Aanpak
In drie kwetsbare wijken, te weten de Korrewegwijk in Groningen, Hillesluis in Rotterdam en Lariks in Assen, is ontwerpgericht onderzoek gedaan rondom twee pleinen per wijk: een plein waarvoor grootschalige herinrichting was gepland en een tweede plein dat in aanmerking kwam voor kleinere interventies. Tijdens het onderzoek is veel aandacht besteed aan het bereiken en betrekken van bewoners, vooral ook moeilijker te bereiken groepen. Hiervoor is gebruik gemaakt van de ClimateCafé-methodiek, die in dit project is doorontwikkeld tot de ClimateHealthCafé-methodiek. De ClimateCafé-methodiek bestaat uit verschillende methoden en workshops om inzicht te krijgen in het klimaatadaptief vermogen van een locatie. De ClimateHealthCafé-methodiek bevat aanvullende creatieve methoden en instrumenten om tevens in kaart te brengen hoe een onderzoekslocatie wordt gebruikt om te spelen, te bewegen en anderen te ontmoeten en om met verschillende groepen bewoners in gesprek te gaan over hoe zij de locatie ervaren en wat hun behoeften en wensen zijn met betrekking tot de herinrichting.

Resultaten
Dit onderzoeksrapport geeft inzicht in het verloop van de herinrichtingsprocessen in de drie onderzoekswijken en in kansen en uitdagingen die zich hierbij voordoen. Dit biedt inspiratie aan gemeentelijke professionals uit het fysieke en sociale domein met betrekking tot mogelijke manieren om de herinrichting van pleinen op een integrale manier en in samenwerking met bewoners en andere stakeholders aan te pakken en hiermee bij te dragen aan pleinen die zowel klimaatbestendig als speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijk zijn en aansluiten bij de behoeften en wensen van diverse groepen bewoners. Daarnaast levert dit onderzoek een toolbox op met creatieve methoden en instrumenten die tijdens het onderzoek zijn gebruikt om uiteenlopende groepen bewoners te betrekken. Overige resultaten zijn een methodiek om het klimaatadaptief vermogen van pleinen te kwantificeren en een documentaire die inspiratie biedt met betrekking tot hoe multifunctioneel ingerichte pleinen eruit kunnen zien.

1. Inleiding

Achtergrond
Het Nederlandse gezondheidsbeleid zet al geruime tijd in op een gezondere fysieke leefomgeving die uitnodigt tot spelen, bewegen en ontmoeten. Het doel is bij te dragen aan gezondheidsverbetering en het verkleinen van gezondheidsverschillen tussen groepen bewoners.[1] Deze inzet blijkt ook uit de Omgevingswet. Hierin wordt vanwege de druk op de openbare ruimte de noodzaak benadrukt om ruimtelijke opgaven te koppelen, zoals bijvoorbeeld gezonde leefomgeving en klimaatadaptatie.[2] Er is overigens ook een duidelijke relatie tussen klimaat en gezondheid. Zo kan hitte tot diverse gezondheidsproblemen leiden, vooral bij ouderen en andere kwetsbare mensen.[3]

Het gezonder maken van de leefomgeving is vooral ook belangrijk in kwetsbare wijken. Hier wonen namelijk veel mensen met een relatief lage sociaaleconomische status, een slechtere gezondheid en een ongezondere leefstijl. De woningen in deze wijken zijn vaak van slechtere kwaliteit en ook de leefomgeving is relatief ongezond, met bijvoorbeeld veel verkeer en onaantrekkelijke openbare ruimte met weinig groen.[4] Dit laatste maakt bewoners van deze wijken tevens kwetsbaar voor bijvoorbeeld wateroverlast en hittestress als gevolg van klimaatverandering.[5]

Vanwege de grote aantallen niet-grondgebonden woningen speelt het leven in deze wijken zich voor een belangrijk deel af in de openbare ruimte en in het bijzonder op pleinen.[6] Een aantrekkelijk en groen plein kan kinderen en volwassenen stimuleren naar buiten te gaan om te spelen, te bewegen en anderen te ontmoeten. Verder kunnen pleinen met veel groen ook een belangrijke bijdrage leveren aan de klimaatopgave. Daarom hebben veel gemeenten het vergroenen van school- en andere pleinen in hun beleidsdoelstellingen staan. Niet iedere vergroening met het oog op het stimuleren van beweging en ontmoeting is echter per se de beste klimaatadaptieve oplossing. Ook technische aspecten zoals infiltratiecapaciteit zijn van groot belang. En omgekeerd nodigt niet iedere vergroening in het kader van klimaatadaptatie uit tot beweging en ontmoeting. Dit is bijvoorbeeld het geval als het groen niet goed wordt onderhouden.

Bij het vergroenen en herinrichten van de openbare ruimte is een integrale aanpak met samenwerking tussen het fysieke en het sociale domein dus essentieel. Hoewel gemeenten dit breed onderkennen, worstelen zij hiermee en komt een dergelijke aanpak lang niet altijd van de grond. Een belangrijke reden is de betrokkenheid van verschillende gemeentelijke afdelingen, die het lastig vinden op een integrale en domeinoverstijgende manier samen te werken.[7] Naast samenwerking tussen gemeentelijke afdelingen is ook de samenwerking met andere partijen essentieel, zoals met woningcorporaties, welzijnsorganisaties, buurthuizen en vooral ook met bewoners, zowel volwassenen als kinderen.

Voor het op een integrale manier realiseren van een groene, gezonde en klimaatadaptieve leefomgeving hebben gemeenten en andere publieke partijen, zoals bijvoorbeeld woningcorporaties en welzijnsorganisaties, behoefte aan kennis en goede voorbeelden. Daarom hebben de Hanze en Hogeschool Rotterdam samen met de gemeente Groningen, de gemeente Rotterdam, de gemeente Assen en diverse andere praktijkpartners tussen maart 2023 en augustus 2025 binnen het RAAK-publiek project ‘Samenscholing op coole pleinen’ onderzoek gedaan naar een integrale aanpak bij de herinrichting van pleinen in kwetsbare wijken. ‘Samenscholing’ heeft hierbij de gebruikelijke betekenis van bij elkaar komen, maar duidt daarnaast ook op samen en van elkaar leren. Ook ‘cool’ heeft hier een dubbele betekenis en duidt zowel op aantrekkelijk als op een aangename temperatuur. RAAK-publiek is een subsidie van Regieorgaan SIA voor tweejarige onderzoeksprojecten waarin vraagstukken van organisaties uit de publieke sector centraal staan. De subsidie is bedoeld voor praktijkgericht onderzoek waarbij hogescholen in samenwerking met praktijkpartners kennis en oplossingen ontwikkelen die impact hebben op de praktijk en het onderwijs.

Onderzoeksvragen
Tussen 2020 en 2022 heeft articulatie van de onderzoeksvragen plaatsgevonden met diverse praktijkpartners uit Groningen, Assen en Rotterdam. Dit heeft geleid tot de volgende centrale onderzoeksvraag:

Hoe kunnen gemeentelijke professionals uit het fysieke en sociale domein samen met andere betrokken partijen (scholen, woningcorporaties, wijkbewoners etc.) pleinen in kwetsbare wijken zowel speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijk als klimaatadaptief maken?

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn

de volgende deelvragen geformuleerd:

1. *Hoe kan op een eenvoudige manier inzichtelijk worden gemaakt in hoeverre een plein zowel speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijk als klimaatadaptief is?*

2. *Hoe functioneren op pleinen geïmplementeerde klimaatadaptieve maatregelen op het gebied van klimaatadaptatie en hoe functioneren deze op het gebied van spelen, bewegen en ontmoeten?*

3. *Hoe kunnen gemeentelijke professionals uit het fysieke en sociale domein die aan het stimuleren van spelen, bewegen, ontmoeten of klimaatadaptatie werken, samen met andere betrokken partijen (scholen, woningcorporaties, wijkbewoners, etc.) interventies ontwikkelen, implementeren en evalueren om pleinen zowel speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijk als klimaatadaptief te maken?*

4. *Kunnen de nieuwe integrale inzichten en ervaringen worden vertaald naar praktische (aangescherpte of nieuwe) toetsbare ontwerprichtlijnen voor speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijke en klimaatadaptieve pleinen?*

Onderzoekslocaties
Om deze vragen te beantwoorden hebben de Hanze en Hogeschool Rotterdam in samenwerking met diverse praktijkpartners en bewoners onderzoek gedaan in drie wijken: de Korrewegwijk in Groningen, Hillesluis in Rotterdam en Lariks in Assen. Dit zijn alle drie kwetsbare wijken met complexe sociaaleconomische en fysieke uitdagingen, waar gemeentelijke professionals uit het fysieke en sociale domein en andere partijen al jarenlang samenwerken om de problemen te verminderen. Enerzijds bestaan deze inspanningen uit sociale interventies, zoals stimuleren dat kinderen gaan sporten. Anderzijds wordt hierbij ook ingezet op fysieke interventies voor het creëren van een aangenamere en gezondere leefomgeving.

In elke wijk zijn twee pleinen onderzocht. Deze zijn aan het begin van het project gekozen in nauw overleg met de betreffende gemeente en andere stakeholders. Hierbij is voor elke wijk een plein geselecteerd waarvoor grootschalige herinrichting was gepland en een tweede plein dat in aanmerking kwam voor kleinere interventies. Dit heeft geresulteerd in een keuze voor de volgende pleinen:

- Korrewegwijk in Groningen:
  - Floresplein
  - Speelveldje naast St. Franciscusschool
- Hillesluis in Rotterdam:
  - Plein aan de Kokerstraat
  - Polderplein
- Lariks in Assen:
  - Lariksbos
  - Speeltuin aan de Stadhouderslaan

Aanpak
Het onderzoek vond plaats in de vorm van ontwerpgericht onderzoek, waarbij onderzoek door en voor ontwerp is verricht. Enerzijds is ontwerp ingezet ten behoeve van het onderzoek en anderzijds is het onderzoek uitgevoerd in het belang van het ontwerp van de herinrichting van de zes pleinen. Dit ontwerpgericht onderzoek vond plaats tijdens de volgende vier fasen van het herinrichtingsproces:

1. Behoeften en wensen: Inventarisatie van hoe diverse groepen bewoners de bestaande inrichting ervaren en wat hun behoeften en wensen zijn met betrekking tot de nieuwe inrichting. Op basis van deze behoeften en wensen hebben studenten ontwerpen gemaakt om te verbeelden hoe de toekomstige inrichting eruit zou kunnen zien. Hierover is het gesprek aangegaan met bewoners en andere stakeholders;
2. Ontwerp: Vervaardiging van het ontwerp voor de opnieuw in te richten locaties door de gemeente. Tijdens de verschillende fasen van het ontwerpproces is geanalyseerd welke behoeften en wensen al dan niet in het ontwerp zijn meegenomen en waarom dit het geval is;
3. Uitvoering: Implementatie van grootschalige herinrichting volgens het ontwerp of realisatie van kleinere interventies door de gemeente;
4. Evaluatie: Onderzoeken in hoeverre de locaties waar grootschalige herinrichting of kleinere interventies hebben plaatsgevonden voldoen aan de behoeften en wensen van bewoners.

Leeswijzer
Dit rapport bevat voor elke onderzoekswijk een hoofdstuk met een beschrijving van zowel het proces als de resultaten van het onderzoek. Hoewel de onderzoekswijken allerlei overeenkomsten vertonen, is de context waarbinnen het proces van herinrichting plaatsvindt voor elke wijk anders. Daarom start elk hoofdstuk met een uitgebreide beschrijving van de wijk. Ook de in de wijken gehanteerde aanpakken met betrekking tot het proces van herinrichting verschillen van elkaar. In alle drie de wijken is voor het onderzoek aangesloten bij de betreffende aanpak. Ter illustratie is voor elke onderzoekswijk een aantal verhalen opgenomen die opvallende onderdelen van het onderzoek uitlichten.

In hoofdstuk 2 wordt eerst een kort overzicht gegeven van relevante literatuur over het werken aan een gezonde en klimaatadaptieve leefomgeving. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 een toelichting gegeven op de binnen het project gehanteerde onderzoeksmethoden. De beschrijvingen van het onderzoek in de drie wijken staan in de hoofdstukken 4, 5 en 6. Tot slot volgen in hoofdstuk 7 de conclusies.

Figuur 1.1 *Ontwerpgericht onderzoek: behoeften en wensen omzetten in ruimtelijke modellen (JK)*

Foto: JK

2. Gezonde en klimaatadaptieve leefomgeving

Dit hoofdstuk bevat een korte beschrijving van relevante literatuur voor het werken aan een gezonde en klimaatadaptieve leefomgeving.

Relatie tussen een groene leefomgeving en gezondheid
Onze gezondheid wordt beïnvloed door allerlei factoren, waaronder leefstijl maar ook de inrichting van de leefomgeving.[1] Het RIVM definieert een gezonde leefomgeving als een leefomgeving die als prettig wordt ervaren, die uitnodigt tot gezond gedrag en waar de druk op gezondheid zo laag mogelijk is. Een gezonde leefomgeving nodigt uit tot ontspanning, bewegen, spelen en ontmoeten, bevat voldoende groen, biodiversiteit en water en is voorbereid op grotere weersextremen als gevolg van klimaatverandering.[2]

Een literatuurstudie van de World Health Organization laat zien dat het realiseren van meer groen in steden positieve effecten heeft op de fysieke en mentale gezondheid, doordat dit mensen stimuleert te bewegen, ontmoeten en ontspannen.[3] De nabijheid van parken kan bewoners aanzetten tot maximaal 40% meer beweging en er is een positieve relatie tussen de hoeveelheid groen in de leefomgeving van bewoners en hun ervaren algemene gezondheid.[4] Ook levert stedelijk groen een grote bijdrage aan het emotionele welzijn door vermindering van stress.[5] Verder dragen groene ruimten in steden, zoals parken, bij aan sociale cohesie, doordat ook mensen met verschillende culturele en etnische achtergronden elkaar hier ontmoeten.[6] Mensen die meer tijd dichtbij huis doorbrengen, zoals kinderen, ouderen en mensen met een lagere sociaaleconomische status, lijken meer baat van groen te hebben.[7] In kwetsbare wijken, waar relatief veel mensen wonen met een lage sociaaleconomische status, een slechtere gezondheid en een ongezondere leefstijl en de leefomgeving vaak ongezonder en minder groen is, kan het toevoegen van groen bijdragen aan vermindering van bestaande gezondheidsverschillen.[8] Deze positieve gezondheidseffecten van groen hangen echter samen met onderhoud, kwaliteit en toegankelijkheid van het groen.[9]

Relatie tussen klimaatadaptatie en gezondheid
Klimaatverandering veroorzaakt economische schade[10] door wateroverlast, droogte en hitte en levert tevens risico's op voor de volksgezondheid.[11] Daarom staat klimaatadaptatie internationaal hoog op de politieke agenda en is in Nederland het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) opgezet. Het doel van het DPRA is om Nederland in 2050 klimaatadaptief te hebben ingericht. Binnen het programma werken verschillende overheidslagen, namelijk gemeenten, waterschappen, provincies en het Rijk, met elkaar samen aan deze klimaatopgave.[12]

Het KNMI geeft aan dat steden warmer zijn dan landelijke omgevingen en voorspelt dat steden in de toekomst nog meer zullen opwarmen.[13] Een belangrijke oorzaak hiervoor is het stedelijk hitte-eilandeffect, dat enerzijds ontstaat doordat wegen en gebouwen warmte vasthouden en anderzijds doordat de warmte niet goed kan wegtrekken doordat er minder wind is. In bijvoorbeeld het centrum van Rotterdam loopt het temperatuurverschil met het buitengebied tijdens een hittegolf 's nachts soms op tot acht graden Celsius.[14] Het hitte-eilandeffect leidt tot onprettige leefomgevingen en een toename van ziekte en sterfte onder vooral kwetsbare mensen, zoals ouderen en chronisch zieken.[15] Door vergroening van de leefomgeving kan ervoor worden gezorgd dat de temperatuur daalt, waardoor het hitte-eilandeffect wordt tegengegaan.[16]

Behoefte aan een integrale aanpak
De laatste jaren wordt op allerlei plaatsen verharding vervangen door groen.[17] Vergroende plekken krijgen vanwege de druk op de openbare ruimte in de stad steeds vaker meerdere functies en dienen bijvoorbeeld tegelijkertijd als waterberging en speelplaats. Naast het tegengaan van wateroverlast en het voorkomen van hitte en droogte focust het Deltaprogramma ook op het verbinden van klimaatadaptatie met andere fysieke opgaven, zodat koppelkansen kunnen worden benut.[18]

Diverse websites bevatten voorbeelden van groen-blauwe interventies om pleinen en andere openbare ruimten klimaatadaptief in te richten.[19] Ook wordt onderzoek gedaan naar de effectiviteit van groen-blauwe interventies.[20] Tot nu toe is dit onderzoek echter vooral gericht op het technisch functioneren van specifieke maatregelen zoals wadi's en regentuinen en nog niet op de effecten op speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijkheid van de omgeving. Dit onderzoek heeft geleid tot diverse richtlijnen voor het aanleggen van klimaatadaptieve voorzieningen. Anderzijds hebben talloze initiatieven handreikingen en instrumenten opgeleverd die bijdragen aan een gezonde en groene leefomgeving. Deze hebben

bijvoorbeeld betrekking op het in kaart brengen of stimuleren van spelen, bewegen en ontmoeten, maar niet op het meten van klimaatadaptief vermogen. Voorbeelden zijn de Leefplekmeter[21] en de handleiding Groene schoolpleinen.[22]

Volgens de in opdracht van ZonMw opgestelde Kennisagenda Klimaat en Gezondheid is meer kennis nodig over hoe door middel van de inrichting van de openbare ruimte kan worden bijgedragen aan zowel klimaatadaptatie als gezondheid.[23] Als bijvoorbeeld in speeltuinen en op pleinen klimaatadaptieve wadi's worden aangelegd, roept dit ook vragen op van gebruikers, zoals wat de risico's zijn als er lang water in staat. Naast inzicht in de klimaatadaptieve waarden is hierbij ook behoefte aan inzicht in 'zachtere' waarden, zoals welzijn en welbevinden.[24]

In aansluiting op deze kennisbehoefte is binnen dit onderzoeksproject onderzocht hoe een integrale aanpak eruit kan zien die tegelijkertijd gericht is op klimaatadaptatie en op het stimuleren van spelen, bewegen en ontmoeten.

Betrekken van bewoners
Interventies in kwetsbare wijken zijn effectiever naarmate bewoners meer betrokken zijn. Dit komt doordat bewoners waardevolle ervaringskennis hebben.[25] Bij het klimaatadaptief en speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijk maken van pleinen is het dan ook belangrijk dit samen te doen met bewoners. Er bestaan echter grote verschillen tussen hoe diverse groepen bewoners aankijken tegen uitdagingen en oplossingen op het gebied van klimaatverandering en gezondheid. Daarom is het essentieel met allerlei groepen bewoners, zowel volwassenen als kinderen, in gesprek te gaan en deze te betrekken bij beslissingen.[26]

In kwetsbare wijken wordt de participatie van bewoners echter vaak belemmerd door allerlei problemen die voor deze bewoners meer prioriteit hebben en door een gebrek aan tijd, geld en participatievaardigheden.[27] Participatie kan worden gestimuleerd door te zorgen dat bewoners zich herkennen in het vraagstuk, dit vraagstuk hanteerbaar te maken qua complexiteit en te waarborgen dat bewoners invloed kunnen uitoefenen.[28] Verder kan het gebruik van creatieve

Figuur 2.1 *Spelen in een groene omgeving met wadi (TK)*

Figuur 2.2 *Kinderen betrekken bij metingen van klimaatadaptieve interventies (TK)*

methoden bewoners van kwetsbare wijken helpen hun ervaringen te delen, wat de kwaliteit van de plannen ten goede komt.[29] Ook omtrent de participatie van jongeren en kinderen bestaan barrières, zoals een gebrek aan kennis over thema's als klimaatverandering.[30, 31] Verder missen veel beleidsmakers en projectleiders de nodige kennis en ervaring om kinderen en jongeren op een zinvolle manier te betrekken[32, 33] en hebben zij behoefte aan kennis over nieuwe participatiemethoden.[34] Vaak wordt gedacht dat kinderen te jong zijn of te weinig kennis hebben om actief mee te denken, maar verschillende initiatieven laten zien dat dit goed mogelijk is met creatieve en kindvriendelijke onderzoeksmethoden.[35] Er is dus vooral ook behoefte aan het delen van kennis en voorbeelden met betrekking tot het inzetten van creatieve participatiemethoden, zowel onder kinderen als ook onder volwassen bewoners van kwetsbare wijken.

In aansluiting op deze behoefte zijn binnen dit onderzoeksproject naast meer gangbare onderzoeksmethoden zoals participatiebijeenkomsten en interviews ook diverse creatieve methoden en instrumenten ingezet om uiteenlopende groepen bewoners te betrekken, zowel kinderen als volwassenen. Hoe en waarvoor deze methoden en instrumenten zijn ingezet, staat beschreven in de hoofdstukken 4 tot en met 6. Daarnaast zijn alle creatieve methoden en instrumenten uitgebreider beschreven en gebundeld in de 'Toolbox Samenscholing op coole pleinen'.[36]

Foto: JK

3. Onderzoeksmethoden

Ontwerpgericht onderzoek binnen innovatiewerkplaatsen en wijkstudio
Gedurende de looptijd van het project hebben studenten en docent-onderzoekers van de Hanze en Hogeschool Rotterdam in samenwerking met professionals en bewoners ontwerpgericht onderzoek gedaan op de zes onderzoekslocaties in de drie genoemde wijken en ook daarvoor waren studenten en docent-onderzoekers hier al actief. Zij deden dit onderzoek binnen een innovatiewerkplaats of wijkstudio vanuit het hart van de wijk.

Groningen
Binnen de aan het lectoraat Gezonde Stad van de Hanze verbonden Innovatiewerkplaats Gezonde Stad doen studenten en docent-onderzoekers al sinds 2020 onderzoek naar een gezondere inrichting van de leefomgeving in kwetsbare wijken in Groningen. Zij werken hierbij nauw samen met de gemeente Groningen, andere organisaties en bewoners. Tussen 2021 en 2024 werkten de Innovatiewerkplaats Gezonde Stad en het Floreshuis, een buurthuis in de Korrewegwijk, samen binnen het Wijklab Korrewegwijk. Hier vormden studenten van diverse opleidingen en docent-onderzoekers samen met bewoners en een denktank van professionals een lerende gemeenschap. Doel was bij te dragen aan een wijk waarin iedereen kan meedoen en gezond kan leven. Gedurende de projectperiode hebben studenten van het Wijklab samen met een docent-onderzoeker onderzoek gedaan op het Floresplein en het speelveldje naast de St. Franciscusschool.

Rotterdam
In Rotterdam is het Expertisecentrum Maatschappelijke Innovatie van de Hogeschool Rotterdam in het kader van de programmalijn Stadsleven met wijkstudio Hillesluis in een buurthuis in de wijk gevestigd. Vanuit deze locatie onderzoeken studenten wat er in de buurt leeft en wordt ervaren. In de jaren voorafgaand aan het project hadden studenten door middel van onderzoek al een bijdrage geleverd aan vergroening, verkoeling en het stimuleren van ontmoeting op een aantal pleinen. Zij hebben hierbij nauw samengewerkt met de gemeente Rotterdam en Buurt- en Speeltuinwerk Rotterdam. In het kader van dit project is voortgebouwd op eerder onderzoek in de Kokerstraat en is tevens onderzoek gedaan op het Polderplein. Hierbij is samengewerkt met het lectoraat De Gezonde Wijk.

Assen
In Assen doen studenten van de Hanze en een docent-onderzoeker van het lectoraat Gezonde Stad sinds 2020 vanuit de Innovatiewerkplaats

Figuur 3.1 *Onderzoek doen midden in de wijk (JN)*

Figuur 3.2 *Infiltratietest tijdens ClimateCafé (TK)*

Mijn Buurt Assen onderzoek in Lariks en andere kwetsbare wijken. Hiermee dragen zij bij aan de leefbaarheid en een gezondere inrichting. Zij werken hierbij nauw samen met Mijn Buurt Assen, een samenwerkingsverband van de gemeente Assen, woningcorporatie Actium en welzijnsorganisatie Vaart Welzijn. Gedurende het project hebben studenten samen met de docent-onderzoeker onderzoek gedaan in het Lariksbos en de speeltuin aan de Stadhouderslaan.

Hoewel de setting in elke wijk anders is, vertonen de manieren waarop het onderzoek wordt uitgevoerd duidelijke overeenkomsten. Zo wordt in elk van deze drie wijken veel geïnvesteerd in het bereiken en betrekken van bewoners, vooral ook van groepen die moeilijker te bereiken zijn. Verder voldoet het onderzoek in alle drie de wijken aan de volgende vier eigenschappen:

1. Nabijheid: het onderzoek vindt plaats binnen een innovatiewerkplaats of wijkstudio vanuit een fysieke locatie in de wijk;
2. Wederkerigheid: onderzoekers, professionals en bewoners ontwikkelen samen kennis, zodat gezamenlijk eigenaarschap en betekenis ontstaan;
3. Gelijkwaardigheid: alle partijen brengen hun eigen expertise in en leren van elkaar;
4. Continuïteit: bij het onderzoek wordt voortgebouwd op de resultaten van eerder onderzoek en aansluiting gezocht bij andere activiteiten in de wijk. Hierdoor krijgen bewoners niet steeds dezelfde vragen voorgelegd en kan de buurt profiteren van de aangeboden expertise. Dit draagt bij aan het tegengaan van onderzoeksmoeheid.

Het Expertisecentrum Maatschappelijke Innovatie heeft het werken volgens deze vier principes omarmd en deze methodiek ‘De belofte aan de stad’ genoemd[1] en ook het lectoraat Gezonde Stad heeft zich hieraan gecommitteerd.[2]

Van ClimateCafé naar ClimateHealthCafé
Voor het in kaart brengen van het klimaatadaptief vermogen van een plein is binnen de twee innovatiewerkplaatsen en de wijkstudio gebruik gemaakt van ClimateCafés, een onderwijs- en onderzoeksmethodiek met workshops en instrumenten voor participatief leren over klimaatadaptieve thema’s zoals waterhuishouding en hittestress en inbedding van onderzoek in het onderwijs.[3] Hierbij werken studenten, docent-onderzoekers, professionals en bewoners nauw samen. Sinds 2014 vinden er ClimateCafés plaats, zowel in Nederland als in het buitenland. Zo zijn er eerdere ervaringen opgedaan met ClimateCafés in onder andere Groningen, Rotterdam, Utrecht en Eindhoven, maar ook in bijvoorbeeld Thailand, de Filipijnen, Peru en Canada.

Een ClimateCafé bestaat uit verschillende methoden en workshops die worden aangepast op basis van lokale vraagstukken en belangen op het gebied van klimaatadaptatie. Onderdeel is het gebruik van diverse instrumenten om het functioneren van klimaatmaatregelen vast te stellen, bijvoorbeeld met betrekking tot infiltratievermogen. Ook wordt tijdens ClimateCafés gebruik gemaakt van mobiele temperatuursensoren met GPS om plekken waar hittestress optreedt in kaart te brengen. Alle meetgegevens worden geregistreerd in de online database met klimaatadaptieve maatregelen ClimateScan.[4] Verder is binnen de ClimateCafés een aanpak ontwikkeld om via participatief onderzoek in gesprek te gaan met bewoners en publieke partijen om de fysieke en sociale kenmerken van klimaatmaatregelen in kaart te brengen.[5] Na afloop van een ClimateCafé worden de bevindingen gedeeld met lokale partijen.

Binnen het project ‘Samenscholing op coole pleinen’ is de ClimateCafé-methodiek doorontwikkeld tot de ClimateHealthCafé-methodiek met aanvullende creatieve methoden en instrumenten. Deze zijn opgenomen in de ‘Toolbox Samenscholing op coole pleinen’.[6] Een deel van de methoden en instrumenten dient om in kaart te brengen hoe een onderzoekslocatie wordt gebruikt om te spelen, te bewegen en te ontmoeten. Een ander deel is bedoeld om met verschillende groepen bewoners in gesprek te gaan over hoe zij de locatie ervaren en wat hun behoeften en wensen zijn met betrekking tot de herinrichting. Daarnaast zijn er methoden en instrumenten voor het uitvoeren van metingen en voor educatie op het gebied van klimaatadaptatie. Verder bevat de toolbox ook een beschrijving van hoe klimaatadaptieve maatregelen kunnen worden geregistreerd in de online database ClimateScan.

Naast fysieke ClimateHealthCafés hebben ook digitale edities plaatsgevonden om het onderzoek en de resultaten te bespreken met experts op het gebied van klimaatadaptatie of een beweeg- en ontmoetingsvriendelijke leefomgeving. Deze zijn online terug te kijken.[7]

Overige onderzoeksactiviteiten binnen innovatiewerkplaatsen en wijkstudio
Naast het ontwerpgerichte onderzoek op de verschillende pleinen heeft een student van Hogeschool Rotterdam samen met een docent-onderzoeker een methodiek ontwikkeld om het klimaatadaptief vermogen van pleinen te kwantificeren.[8] Verder hebben drie studenten en twee docent-onderzoekers van de Hanze op basis van interviews met stedenbouwkundigen en andere professionals de documentaire ‘Ogen op het plein’ gemaakt over een aantal multifunctioneel ingerichte pleinen op verschillende plaatsen in Nederland. Deze documentaire biedt inspiratie met betrekking tot hoe pleinen eruit kunnen zien die tegelijkertijd klimaatadaptief zijn en fijne plekken om te spelen, te bewegen en anderen te ontmoeten.[9]

Figuur 3.3 *Observeren tijdens ClimateHealthCafé (JK)*

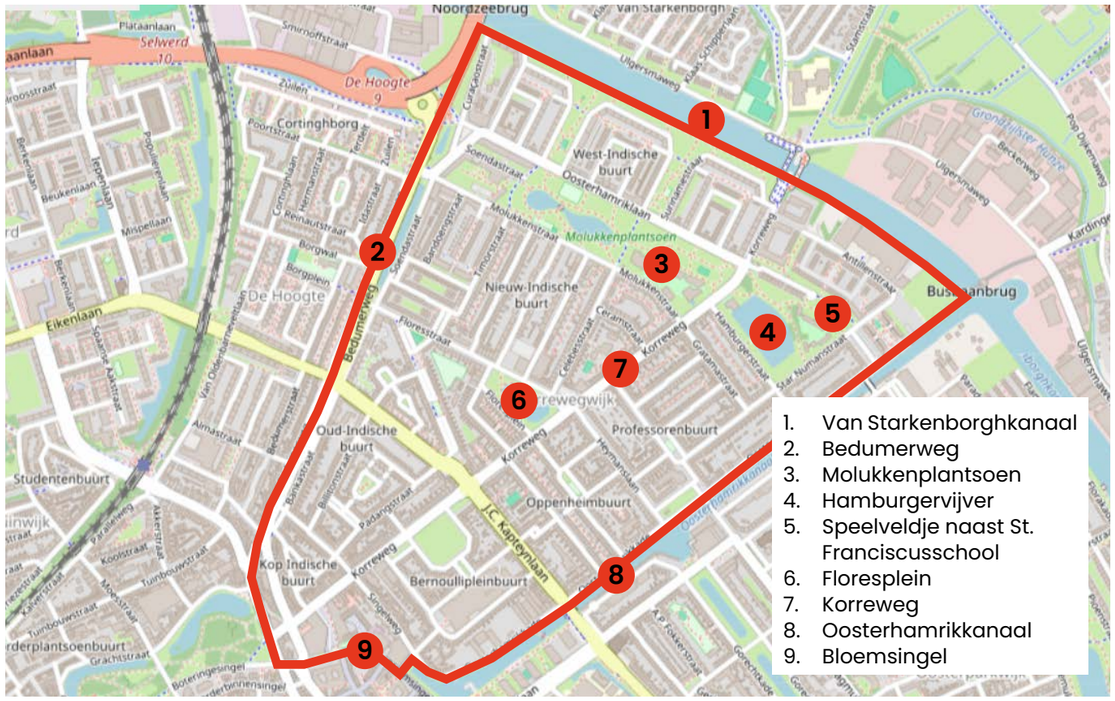

Foto: OL

4. Korrewegwijk in Groningen

Stedenbouwkundige karakteristieken
De Korrewegwijk ligt ten noordoosten van de historische binnenstad van Groningen. De wijk wordt begrensd door de Bedumerweg, het Van Starkenborghkanaal, het Oosterhamrikkanaal, de Bloemsingel en de Nieuwe Ebbingestraat. De wijk bestaat uit de Indische Buurt en de Professorenbuurt. De twee buurten worden gescheiden door de Korreweg. De wijk is voornamelijk opgebouwd uit gesloten bouwblokken met daarbinnen bijna altijd ruimte voor tuinen en bergingen. Sommige bouwblokken zijn ruimer opgezet, waardoor er hierbinnen ook plaats is gemaakt voor andere functies. Zo bevinden hier zich bijvoorbeeld speelplekken, woningen of een school. In de wijk zijn diverse groen- en waterstructuren te vinden, waaronder het grote Molukkenplantsoen, de Hamburgervijver, het Floresplein en diverse groene lanen. Verder zijn er kleinere pleintjes te vinden omringd door voornamelijk woningen en soms kleine voorzieningen zoals winkels.[1] Poorten in woningblokken zijn kenmerkend voor de Korrewegwijk en zorgen voor karakteristieke intieme sferen. Woningen zijn veelal opgebouwd uit rijkelijk gedetailleerd metselwerk, vaak uitgevoerd in de typische Groningse rode baksteenkleur. Ze hebben platte daken of juist rode of zwarte pannen. Sommige gebouwen behoren tot de welbekende Amsterdamse Schoolstijl, zoals de Sionskerk aan het Floresplein en diverse woningcomplexen.[2] De onderzoekslocaties in deze wijk zijn het Floresplein en het speelveldje naast de St. Franciscusschool (zie figuur 4.2).

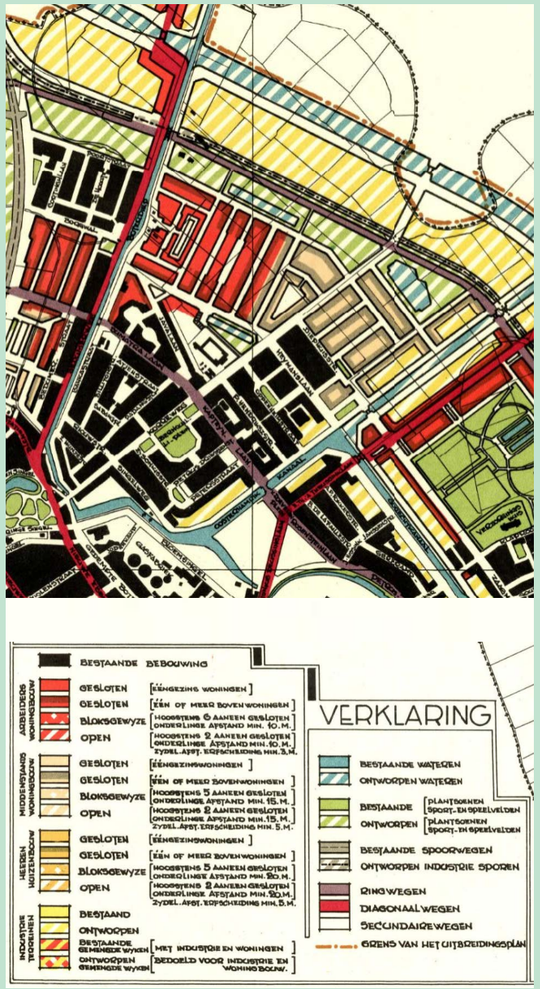

Figuur 4.1 *Sionskerk (nu in gebruik als moskee) (OL)*

Figuur 4.2 *De Korrewegwijk in kaart (bron: openstreetmap.org)*

Wonen
Terwijl de Korreweg al op De Kaart van Haubois (1643-1645) te vinden is (Curre Wegh)[3], dateert de eerste woningbouw uit de wijk uit het einde van de 19e eeuw. Het zuiden van de Korrewegwijk bestaat voornamelijk uit woningen die gebouwd zijn tussen 1900 en 1930.[4] Het noordelijke gedeelte van de wijk is in 1932 door Hendrik Petrus Berlage uitgetekend, wat te zien is op het Plan van uitbreiding gemeente Groningen 1932. Berlage adviseerde voor de Indische Buurt voornamelijk woningen voor de arbeidersklasse en voor de Professorenbuurt woningbouw voor de middenstand.[5] Een groot deel van deze plannen is uitgevoerd. Nog steeds kent de Indische Buurt een hoger percentage sociale huurwoningen dan de Professorenbuurt, terwijl de Professorenbuurt procentueel gezien meer koopwoningen heeft. De gemiddelde WOZ-waarde is in beide buurten laag ten opzichte van zowel de gemeente Groningen als Nederland.[6, 7] De nieuwste woningen, gebouwd na 2000, bevinden zich aan de noordelijke en oostelijke randen van de wijk.[4]

Figuur 4.3 *Advies Berlage voor de Korrewegwijk (bron: beeldbankgroningen.nl)*

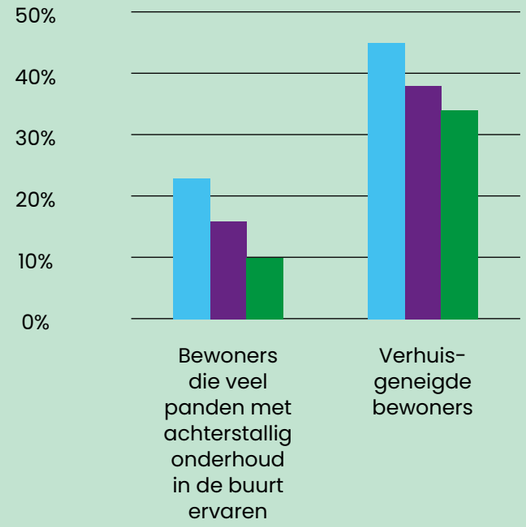

Figuur 4.4 *Portiekwoningen in de Korrewegwijk (BO)*

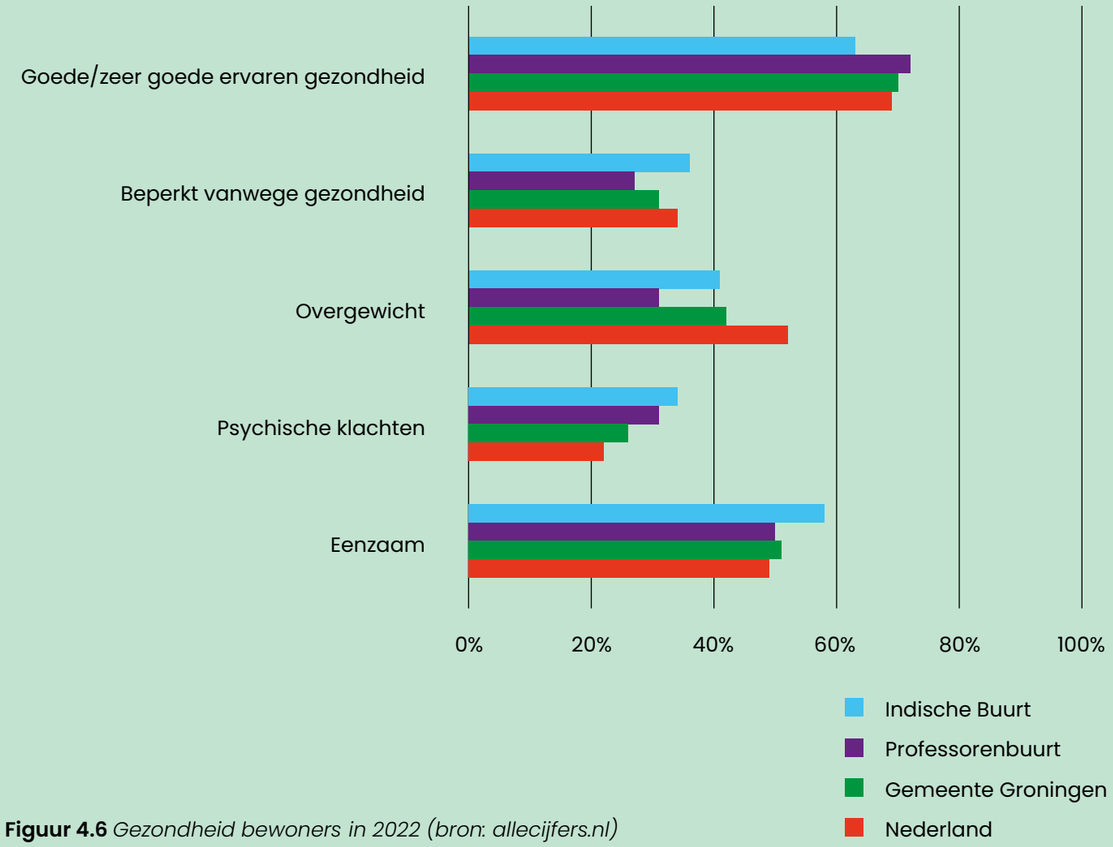
Volgens de Basismonitor Groningen hebben relatief veel bewoners van de Korrewegwijk het gevoel dat er veel panden met achterstallig onderhoud zijn in hun omgeving. Ook is de verhuisgeneigdheid relatief hoog in de Korrewegwijk (zie figuur 4.5). Bewoners zijn minder tevreden dan gemiddeld over het onderhoud, de prijs-kwaliteitverhouding, de grootte en de indeling van hun eigen woning.[8]

Gezondheid
De ervaren gezondheid scoort met name in de Indische Buurt laag, zowel ten opzichte van de gemeentelijke als de landelijk score (zie figuur 4.6). Relatief veel mensen zijn in deze buurt beperkt vanwege hun gezondheid en hebben overgewicht. Daarnaast hebben relatief veel mensen hier psychische klachten en last van eenzaamheid. De Professorenbuurt scoort op gezondheidsvlak iets beter. Verder geven de bewoners uit beide buurten aan dat ze het vaker dan het gemeentelijk gemiddelde moeilijk vinden om de draad weer op te pakken na een tegenslag.[6, 7, 8]

Figuur 4.5 *Ervaringen van bewoners omtrent wonen in 2022 (bron: basismonitor-groningen.nl)*

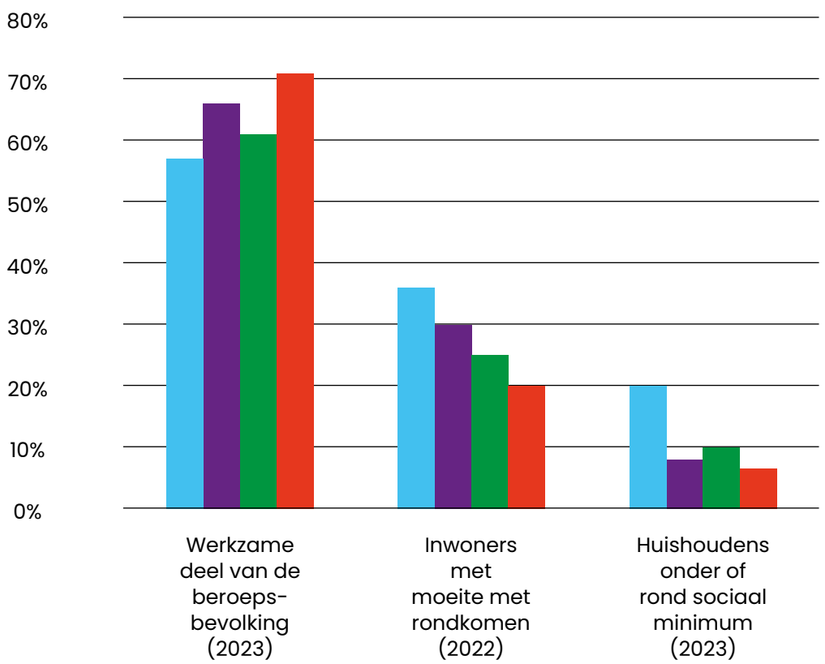

Figuur 4.6 *Gezondheid bewoners in 2022 (bron: allecijfers.nl)*

De Indische Buurt
De Indische Buurt is een oude volksbuurt met veel kleine huurwoningen. In de jaren ’20 en ’30 werd er veel corporatiebezit gebouwd. Inmiddels is veel daarvan gerenoveerd, samengevoegd of gesloopt. Het merendeel van de vervangende nieuwbouw bestaat uit koopwoningen.[8] Op dit moment zijn er nog steeds veel woningen in bezit van corporaties, namelijk meer dan zestig procent.[6] Relatief veel mensen in deze buurt hebben moeite met rondkomen, een groot deel leeft van een minimuminkomen. De werkloosheid is hier relatief gezien hoog (zie figuur 4.8).[8]

Op het gebied van veiligheid scoort de Indische Buurt laag ten opzichte van het gemeentelijk gemiddelde (zie figuur 4.11). Relatief veel bewoners hebben het idee dat dreiging en geweld vaak voorkomen in de buurt. Ook is de beleving van inwoners ongunstiger wanneer het gaat om diefstal, beschadigingen en inbraak. Toch is het aantal aangiften van geweld gemiddeld.[8]

Figuur 4.7 *De Indische Buurt (OL)*

Figuur 4.8 *Werk en inkomen (bron: allecijfers.nl)*

De Professorenbuurt
De Professorenbuurt is net als de Indische Buurt een oudere woonwijk. Het grootste deel van de woningen is gebouwd in de jaren ’20 en ’30. Sinds een aantal jaren is een grote transformatie gaande langs het Oosterhamrikkanaal dat aan de oostzijde van de buurt ligt. Hier heeft Berlage in 1932 een industriezone geadviseerd en dit advies is ook grotendeels zo uitgevoerd. Sinds de eeuwwisseling zijn hier echter nieuwe woningen gerealiseerd. Dit gebied wordt de Oosterhamrikzone genoemd en ontwikkelt zich als stedelijk woongebied.[4, 5, 8]

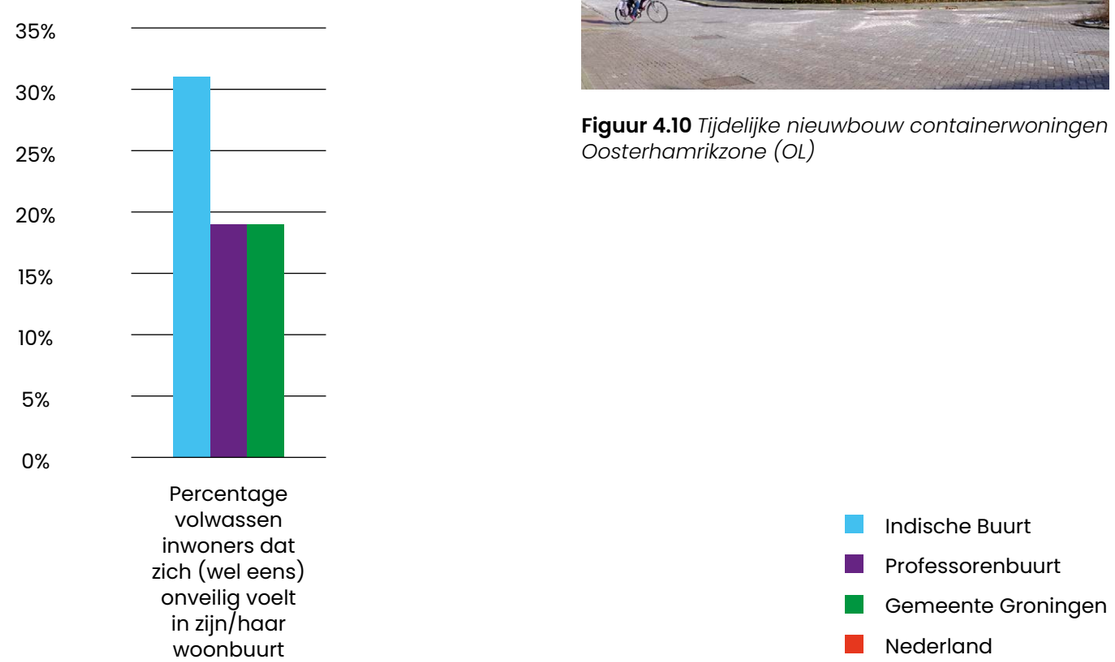
Een groot verschil tussen de Professorenbuurt en de Indische Buurt is dat een veel kleiner deel (21 procent) van de Professorenbuurt corporatiebezit is. Op het gebied van het gevoel van veiligheid scoort de Professorenbuurt gelijk met het gemiddelde van de Gemeente Groningen (zie figuur 4.11). Toch valt een aantal dingen op rondom dit thema. Zo worden er in deze buurt ten opzichte van andere buurten in Groningen veel overlastmeldingen gedaan gerelateerd aan wonen. Daarnaast hebben relatief veel volwassen inwoners het idee dat fietsdiefstal hier vaak voorkomt.[7, 8]

Figuur 4.9 *Professorenbuurt (OL)*

Figuur 4.10 *Tijdelijke nieuwbouw containerwoningen Oosterhamrikzone (OL)*

Figuur 4.11 *Veiligheid in 2022 (bron: basismonitor-groningen.nl)*

Het verhaal van het Wijklab Korrewegwijk

Het Wijklab Floreshuis is een samenwerkingsverband van het Floreshuis en het lectoraat Gezonde Stad. Het Floreshuis is een drukbezocht buurthuis aan het Floresplein in de Korrewegwijk dat een plek wil zijn waar iedereen welkom is. Het Floreshuis biedt ondersteuning aan bewoners die hun buurt mooier willen maken en wil hierbij ook graag studenten inschakelen. Daarom heeft een bestuurslid het Wijklab Korrewegwijk opgericht. Zij had vooral toegang tot studenten van de sociale en gezondheidszorgopleidingen, maar wilde ook graag studenten betrekken van opleidingen die gericht zijn op de fysieke leefomgeving. Daarom is een samenwerking aangegaan met de Innovatiewerkplaats Gezonde Stad van het lectoraat Gezonde Stad. Dit resulteerde in deelname van studenten van allerlei studierichtingen, zoals Built Environment, Vastgoedkunde, Facility Management, Social Work, Verpleegkunde, Toegepaste Psychologie en Management in de Zorg.

Gedurende een heel semester werken alle studenten interdisciplinair aan brede vraagstukken waaraan zowel sociale als fysieke aspecten zitten, zoals bijvoorbeeld de herinrichting van het Floresplein. Elke woensdag komen zij samen in het Floreshuis, waar zij elkaar inhoudelijk aanvullen en van elkaar leren. Het is de bedoeling dat studenten tijdens de hele onderzoeksperiode in gesprek gaan met bewoners. Om dit te stimuleren krijgen zij direct al tijdens de eerste bijeenkomst de opdracht de wijk in te gaan en bewoners de vraag te stellen: “Waar bent u trots op in uw wijk?” Vaak ontstaan dan vanzelf waardevolle gesprekken. Ook is een denktank van professionals van lokale organisaties betrokken. Gedurende het project organiseren de studenten co-creatiebijeenkomsten en andere activiteiten om bewoners en professionals gericht mee te laten denken over de onderzoeken.

Naast de onderzoeksresultaten en eindproducten die de studenten opleveren brengt het Wijklab nog meer teweeg:

> “Er is een hoop bijvangst, bijvoorbeeld dat de professionals elkaar regelmatig zagen, of bewoners die elkaar gevonden hebben. Kijk eens naar die meneer die er veel meer bij ging horen. Dat is bijvangst die we niet bedoeld hebben, maar die er wel is. Met andere woorden: we hebben ook iets bijgedragen aan de samenhang in deze wijk.” (Otto Lussenburg, voormalig coach en docent-onderzoeker Wijklab Korrewegwijk)

> “Ik ben het meest tevreden wanneer de stem van de bewoners heel goed gehoord is en dat is gedaan bij de herinrichting van het Floresplein. Hier waren veel mensen uit de wijk bij betrokken en in de uitvoering herken ik een heleboel aspecten die genoemd zijn.” (Ieta Berghuis, initiator wijklab Korrewegwijk en voormalig bestuurslid Floreshuis)

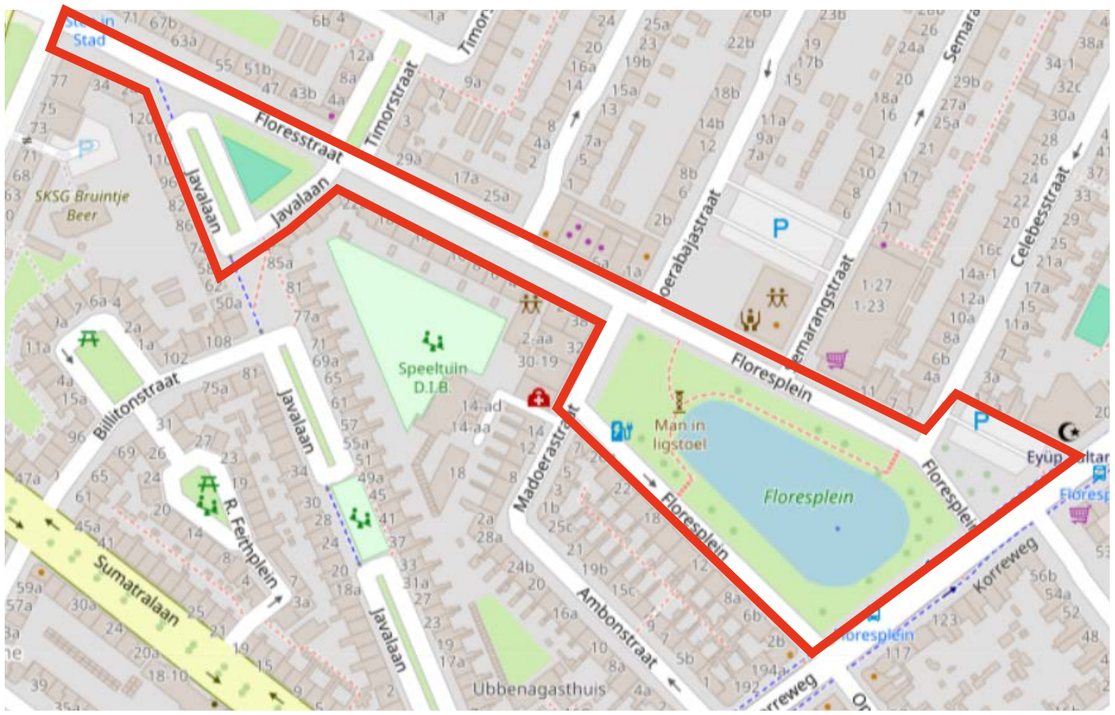

Figuur 4.12 *Interdisciplinair samenwerken midden in de wijk in het Wijklab Korrewegwijk (OL)*

4.1 Floresplein

Figuur 4.13 *Onderzoekslocatie Floresplein in kaart (bron: openstreetmap.org)*

Het Floresplein ondergaat tussen september 2025 en mei 2026 een grootschalige transformatie. De riolering wordt vervangen, wat de kans biedt om de straat en het plein anders in te richten. Bij deze herinrichting zijn bewoners en organisaties uit de buurt nauw betrokken geweest, om hun behoeften en wensen zo goed mogelijk in kaart te brengen.[9]

In het kader van het onderzoeksproject hebben studenten en docent-onderzoekers van de Hanze gedurende een groot deel van het proces van de herontwikkeling data verzameld en bijgedragen aan het betrekken van bewoners. Daarnaast heeft een docent-onderzoeker de verschillende stappen van het ontwerpproces geanalyseerd, waarin achtereenvolgens het schetsontwerp, het voorlopige ontwerp en het definitieve ontwerp centraal stonden. Het onderzoek van deze casus geeft inzicht in de behoeften en wensen van omwonenden en lokale organisaties en in hoe het gehele ontwerpproces is verlopen. Ook vond een nameting plaats op het pleintje aan de Javalaan; dit is het eerste deel van het Floresplein dat is opgeleverd. Deze casus geeft inzicht in alle fasen van het ontwikkelproces.

Het Floresplein ligt aan de Korreweg in de Indische Buurt. De eerste bebouwing rondom het Floresplein ontstond in de jaren dertig van de vorige eeuw. De randen van het plein bestaan uit woningen en panden waarin verschillende voorzieningen gehuisvest zijn, zoals winkels waaronder een supermarkt, buurthuis Het Floreshuis en de Sionskerk, die nu ingericht is als moskee. De woningen zijn voornamelijk opgebouwd uit drie lagen met een kap, maar er zijn ook twee appartementencomplexen te vinden van vijf lagen hoog en er is een appartementencomplex dat er qua hoogte bovenuit schiet met tien lagen. Op deze plek bevond zich voorheen een kerk, waardoor dit hoogteaccent op deze plek ook toen al bestond.[1, 4, 10]

Het plein zelf is voornamelijk ingericht met groen en water. Hierdoor lijkt het eerder een parkje, dan een plein. Centraal ligt de Floresvijver. De vijver heeft eivormige contouren en is bestempeld als beschermd stadsgezicht.[1, 11]

Naast het Floresplein zijn ook de Floresstraat en het driehoekige pleintje aan de Javalaan onderdelen van de grootschalige herontwikkeling. De Floresstraat is een drukke verkeersader die aan de noordzijde uitkomt op de Bedumerweg en aan de zuidzijde overgaat in het Floresplein. Het pleintje aan de Javalaan grenst aan de Floresstraat (zie figuur 4.13).

Figuur 4.14 *De Floresvijver (OL)*

Figuur 4.15 *Het Floresplein: drukke verkeersader die heringericht wordt (BO)*

Figuur 4.16 *De Floresvijver (BO)*

4.1.1 Bestaande situatie

Klimaatadaptatie
Het Floresplein heeft deels een groen karakter, maar ook deels een stenige uitstraling. De Floresvijver is omringd door gras, bosschages en bomen. Dit groengebied neemt een groot gedeelte van het plein in beslag. Het groengebied wordt omringd door straten en parkeerplekken.

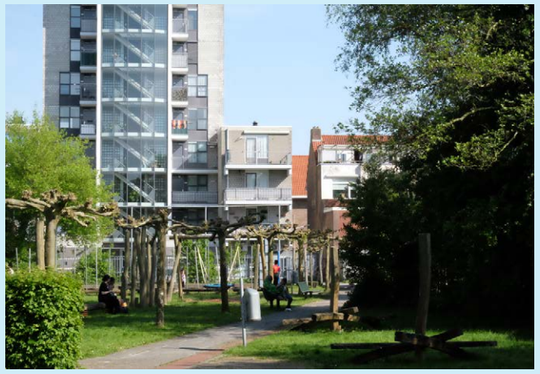

Figuur 4.17 *Hittemetingen uitvoeren (JK)*

Hitte
In juni 2023 zijn door studenten en docent-onderzoekers hittemetingen uitgevoerd in zowel het groengebied, als op de bestrating. Het was deze dag zonnig en de temperatuur bedroeg maximaal 18 graden. Opvallend was het verschil in temperatuur tussen de diverse grondoppervlakten die gedurende de dag opgewarmd werden door de zon. In het groengebied met gras als ondergrond bedroeg de temperatuur tussen de 24 en 28 graden. Stenige ondergronden waren aanzienlijk warmer, zo bedroeg de temperatuur van de betonnen terrastegels voor het Floreshuis wel 50 graden.

Water
Op dezelfde dag voerden studenten en docent-onderzoekers ook infiltratietesten uit. Hieruit kwam nergens naar voren dat er op de betreffende locatie sprake is van wateroverlast. Ook uit de onderzoeken die uitgevoerd zijn door de gemeente kwam niet naar voren dat er sprake is van wateroverlast.

Verblijfskwaliteit
Het Floresplein is ingericht met zowel verblijfsplekken als verkeersgebieden. Het recreatieve groengebied wordt volledig omringd door verkeersaders en parkeerplekken. De straten rondom de vijver zijn aan weerszijden voorzien van trottoirs. Deze sluiten aan op verharde wandelpaden, waarop langs ongeveer de helft van de vijver dichtbij het water kan worden gewandeld. De rand van de vijver is via deze paden op drie plaatsen toegankelijk, waarvan twee toegangen bestaan uit metselwerken trappen. Ook zijn er onofficiële zogenoemde ‘olifantenpaadjes’ te vinden. Deze paden ontstaan doordat mensen de kortste looproutes richting de vijver vaak bewandelen.

Figuur 4.18 *Speeltuin D.I.B. (OL)*

Spelen
Op het Floresplein zijn grotere grasoppervlakten te vinden. Deze bieden ruimte om bijvoorbeeld te voetballen of te frisbeeën. Op het plein zelf zijn geen speelvoorzieningen. Aan een van de randen van het Floresplein bevindt zich een toegang naar Speeltuin D.I.B. (De Indische Buurt). Deze speeltuin ligt in het midden van een bouwblok. In deze speeltuin zijn veel verschillende toestellen te vinden, geschikt voor zowel jongere als oudere kinderen. Zo zijn er schommels, een speelhuisje, klimtoestellen, een wipwap, een rekstok en een kabelbaan.

Bewegen
Op een wandelpad na zijn er op het Floresplein geen specifieke inrichtingselementen die beweging stimuleren te vinden. In speeltuin D.I.B. bevindt zich wel een sportveldje. Ook is er iets verderop in de Floresstraat, op de kruising met de Javalaan, een driehoekvormige pannakooi. Op twee zonnige dagen in juni zijn bewegingen op het Floresplein vastgelegd. Hieruit bleek dat de wandelpaden door diverse soorten voetgangers worden gebruikt, bijvoorbeeld door ouderen of

Figuur 4.19 *Pannakooi aan Javalaan (OL)*

mensen die de hond uitlaten.

Ontmoeten
Op het Floresplein zijn rondom de vijver zitplekken te vinden in de vorm van bankjes, stenen blokken en het gras zelf. Tijdens dezelfde zonnige junidag is ook vastgelegd waar ontmoetingen plaatsvonden. Hierbij is een ontmoeting gedefinieerd als een interactie tussen twee of meer mensen die (even) verblijven op een plek. De meeste ontmoetingen vonden plaats rondom de Floresvijver, daarna volgden het terras voor het Floreshuis, de stoep voor de supermarkt en de markt. Op deze dag zaten mensen met elkaar op bankjes, voerden ze gesprekken op stoepen en verbleven mensen op het terras van het Floreshuis.

Figuur 4.20 *Ontmoeten bij de Floresvijver (BO)*

4.1.2 Onderzoeksmethoden

Tijdens de projectperiode hebben de gemeente Groningen, studenten en docent-onderzoekers van de Hanze data verzameld ten behoeve van de herinrichting van het Floresplein. Dit is gedaan met interviews en enquêtes, maar ook met creatievere methoden. Zo hebben buurtbewoners tijdens door de gemeente georganiseerde bewonersavonden input gegeven met behulp van stiften, stickers en post-its. Verder hebben studenten en docent-onderzoekers de behoeften en wensen van bewoners en professionals uit de buurt opgehaald met behulp van onder andere mindmaps, getekende kaarten en afbeeldingen omtrent de herinrichting. Dit deden ze tijdens co-creatiesessies en denktanksessies in het Floreshuis.

Tabel 4.1 *Onderzoeksactiviteiten omtrent de herinrichting van het Floresplein*

Onderzoeksactiviteit	Datum	Onderzoekers	Participanten/deelnemers (in aantallen)
Gesprekken	24.01.2023, 25.01.2023	Gemeente Groningen	Bewonersorganisaties, organisaties en ondernemers
Enquête	Eerste helft 2023	Studenten	Buurtbewoners (67)
Co-creatiesessies	15.03.2023, 19.04.2023	Studenten	Buurtbewoners (4, 6)
Denktanksessie	29.03.2023	Studenten	Buurtprofessionals (2)
Interviews stakeholders	Tussen 19.04.2023 en 18.01.2024	Docent-onderzoeker	Bestuurslid Floreshuis, projectmanager ruimtelijke ontwikkeling gemeente Groningen, Bureau Buitendienst, Mooie Wijken, Groningse Kredietbank, Groene Korrewegwijk en Goeie Buurt
Ontwerpcafé	24.04.2023	Gemeente Groningen	Buurtbewoners (ongeveer 40)
Interview	26.04.2023	Studenten	Projectmanager ruimtelijke ontwikkeling gemeente Groningen (1)
ClimateHealthCafé: observeren ontmoetingen & bewegingen, maquette-gesprekken, infiltratietesten, hittemetingen, modellenworkshop	06.06.2023	Studenten & docent-onderzoekers	Voorbijgangers rondom het Floresplein
Observeren ontmoetingen	15.06.2023	Docent-onderzoekers	Voorbijgangers rondom het Floresplein
Inloopbijeenkomst schetsontwerp	24.07.2023	Gemeente Groningen	Buurtbewoners (ongeveer 70)
Dataverzameling met tekeningen ‘favorietenspel’	09.11.2023	Student	Leerlingen van groep 5 van de St. Franciscusschool (29)
Inloopbijeenkomst definitief ontwerp (en andere plannen)	13.02.2024	Gemeente Groningen	Buurtbewoners (ongeveer 500)
Observaties activiteiten	April en mei 2025	Studenten	Voorbijgangers rondom het pleintje aan de Javalaan (37)
Evaluatie: interviews met afbeeldingen en dobbelspel	21.05.2025	Studenten en docent-onderzoeker	Bezoekers openingsfeest pleintje aan de Javalaan (ongeveer 30)

Het verhaal van de straatgesprekken met een maquette

Tijdens het ClimateHealthCafé hebben studenten en docent-onderzoekers data verzameld op het Floresplein met behulp van een maquette van de onderzoekslocatie. Deze maquette was vooraf gemaakt door studenten van de opleiding Built Environment.

Studenten en docent-onderzoekers spraken passanten aan en stelden hun twee vragen:
1. Wat is een prettige plek op het Floresplein?
2. Wat is geen prettige plek op het Floresplein?

Door de respondenten werden groene en rode spelden in de maquette geprikt, waardoor bepaalde plekken werden uitgelicht. Deze plekken werden met steekwoorden op vlaggetjes toegelicht. De methode werd zowel ‘s ochtends als ‘s middags uitgevoerd.

Respondenten haalden meerdere keren aan dat het Floresplein werd gebruikt als een plek waar men prettig in de zon in het groen of aan het water kan zitten. Tegelijkertijd werden ook minder gewaardeerde plekken aangewezen, zoals een bankje waarop volgens respondenten vaak mensen zitten die te veel alcohol drinken.

Het gebruik van de maquette bood verschillende voordelen. Zo trok de maquette de aandacht, waardoor sommige bewoners hier vanzelf op af kwamen. Binnen korte tijd werden veel mensen gesproken. Daarnaast zorgde de locatie bij de supermarkt voor een divers publiek. Door de maquette was het voor deelnemers duidelijk op welk gebied de vragen betrekking hadden, waardoor er een gerichte focus was in de gesprekken. Al met al leverden de straatgesprekken met de maquette waardevolle data op met enthousiaste participanten.

Figuur 4.21 *Straatgesprekken met een maquette (JK)*

4.1.3 Behoeften en wensen

De behoeften en wensen die bewoners en andere stakeholders benoemden worden per thema toegelicht. Het thema dat het meest genoemd is, wordt als eerste toegelicht.

Verkeersveiligheid

Het thema verkeersveiligheid komt uit zowel de gemeentelijke bijeenkomsten als de enquête en interviews naar voren. Ook is hierover gesproken tijdens co-creatiesessies en het ClimateHealthCafé. De meeste opmerkingen hebben betrekking op de Floresstraat. Dit is in de bestaande situatie een 30 km-weg, maar voorheen mocht hier 50 km per uur worden gereden. De straat is niet opnieuw ingericht na het instellen van deze nieuwe verkeersregel en respondenten geven aan dat er vaak te hard gereden wordt waardoor onveilige situaties ontstaan. Respondenten kwamen met verschillende oplossingen voor dit probleem, zoals gekleurde zebrapaden, drempels, klinkers in plaats van het asfalt dat er nu ligt of meer handhaving. Verder werd genoemd dat er niet altijd voorrang wordt verleend, dat bepaalde plekken als te druk worden ervaren en sommige kruispunten onoverzichtelijk zijn. Sommige respondenten hebben de wens om de Floresstraat fiets- en wandelvriendelijker te maken.

Figuur 4.22 *Verkeersdrukte rondom de moskee (OL)*

Ontmoetingsplekken

Veel verschillende respondenten gaven in zowel interviews en gesprekken als in de enquête aan dat er behoefte is aan meer zitgelegenheid, voornamelijk rondom de vijver. Ook gaven mensen aan dat ze graag een open plek willen behouden voor recreatie. Sommigen wensen een sport- of speelgelegenheid. Ook genoemd zijn BBQ-mogelijkheden, een schaakplaats en picknicktafels. Ook werd er gedacht aan evenementen of activiteiten zoals een food truck-festival, het samen ophangen van kerstverlichting of een vlooienmarkt. Enkelen spraken specifiek over de wens omtrent ontmoetingsplekken voor kinderen, jongeren of ouderen.

Groen en natuur

Bewoners hebben behoefte aan meer groen, bijvoorbeeld in de vorm van bloementuintjes of -perkjes, bloembakken, moestuinen, bomen en groene voortuinen. Als tuinafscheiding willen bewoners graag groene hagen. Biodiversiteit is ook een thema dat naar voren kwam in de vorm van behoefte aan meer flora en fauna en diversiteit in bomen en beplanting. Sommigen zijn van mening dat de bestaande fontein in de vijver soms overlast geeft wanneer het water op hen neerkomt als het hard waait.

Figuur 4.23 *Fontein in de Floresvijver (OL)*

Parkeren

Volgens verschillende bewoners zijn er te weinig parkeerplekken. Sommigen hebben de wens uitgesproken om in ieder geval geen plekken weg te halen. Enkelen wensen meer plekken rondom de supermarkt, het liefst gratis of in een blauwe zone. Anderen willen parkeerplekken verplaatsen, zodat er ruimte overblijft voor een andere invulling. Specifiek genoemd is het verplaatsen van de parkeerplekken voor de hoge flat aan de vijver en voor de moskee, zodat hier meer ruimte is voor de markt. Anderen willen juist meer parkeerplekken voor de moskee in verband met moskeebezoek. Ook hebben meerdere respondenten behoefte aan

Figuur 4.24 *Fietsparkeren bij de supermarkt (OL)*

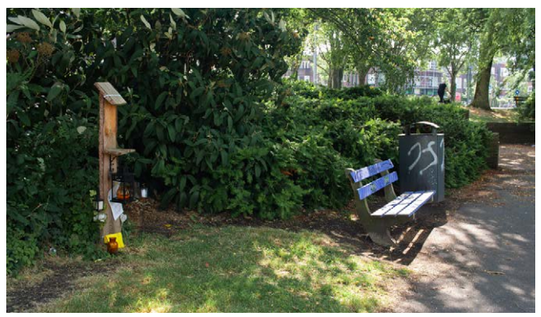
meer fietsenstallingen, voornamelijk rondom de supermarkt en het Floreshuis.

Veiligheid rondom de vijver

Tijdens de straatinterviews, maar ook in de enquête en op de bewonersavonden is gesproken over de veiligheid rondom de vijver. Verschillende mensen geven aan zich hier niet altijd even veilig te voelen. Bewoners spreken bijvoorbeeld over 'een bepaald type bezoekers dat veel alcohol drinkt'. Enkelen geven aan dat er ook drugs worden gedeald. Uit de straatgesprekken met de maquette werd duidelijk dat de meeste overlast wordt ervaren aan de zuidoostzijde van de vijver (zie figuur 4.25). Bewoners komen met oplossingen, zoals meer verlichting rondom de vijver, het plaatsen van camera's of het openen van bosschages.

Kinderen en jeugd

Meerdere bewoners hebben aangegeven dat de speeltuin D.I.B. nu niet zichtbaar is vanaf het Floresplein en daarmee weinig toegankelijk.

Figuur 4.25 *Onoverzichtelijke ontmoetingsplek (BO)*

De hoofdtoegang bevindt zich in een volgens sommige buurtbewoners nogal verstopte steeg (zie figuur 4.26). Hierdoor weten niet alle buurtbewoners dat de speeltuin D.I.B. bestaat. Daarnaast zit volgens hen een van de toegangspoorten vaak op slot, waardoor kinderen genoodzaakt zijn om een andere (drukkere) route naar de speeltuin te nemen. Dat vinden niet alle

Figuur 4.26 *Steeg naar speeltuin D.I.B. (OL)*

ouders veilig. Uit gesprekken met buurtbewoners blijkt daarnaast dat er weinig aantrekkelijke plekken zijn voor jongeren in de buurt. Deze zouden er volgens hen wel moeten komen op de onderzoekslocatie, bijvoorbeeld in de vorm van een skateparkje, een hangplek of een keet.

Identiteit en uitstraling

Sommige buurtbewoners zouden graag willen dat de buurt vrolijker en netter wordt. Sommigen benoemen dat de Floresstraat nu 'saai grijs' is. Anderen geven aan dat meer prullenbakken gewenst zijn.

Niets doen

Er zijn ook enkele buurtbewoners die aangeven dat de Floresstraat en het Floresplein goed zijn zoals ze nu zijn. Volgens hen moet er vooral niets worden veranderd. Dit kwam voornamelijk naar voren in de enquête en is ook eenmaal genoemd tijdens de straatinterviews met de maquette.

4.1.4 Ontwerpproces

Het ontwerpen van de herinrichting van het Floresplein vond plaats in verschillende fases, te weten het schetsontwerp (SO), het voorlopig ontwerp (VO) en het definitieve ontwerp (DO). Op basis van behoeften en wensen van omwonenden en lokale ondernemers zijn uitgangspunten opgesteld. Deze uitgangspunten vormen tezamen met locatie-specifieke eisen (monumentaliteit, positie riolering etc.) en plantechnische richtlijnen (budget, planning, etc.) de basis voor het SO. Dit SO is op 24 juli 2023 gepresenteerd tijdens een bewonersavond en op de wijkwebsite (mooiewijken.nl). De opgehaalde reacties en nieuwe inzichten hebben geleid tot een VO. Dit VO is verder uitgewerkt tot het DO. In dit hoofdstuk wordt per fase aangeduid welke invloed het participatieproces heeft gehad in het ontwerpproces aan de hand van de meest genoemde thema's.

Schetsontwerp
De thema's die naar voren zijn gekomen tijdens het ophalen van behoeften en wensen zijn in gekleurde nummers weergegeven op de tekening van het SO (figuur 4.28), wanneer ze zijn meegenomen in het ontwerp. Tabel 4.2 toont welke opmerkingen wel en niet zijn meegenomen. Wanneer een opmerking is meegenomen, wordt vermeld hoe de opmerking terug te vinden is in het ontwerp. Wanneer een opmerking niet is meegenomen, wordt indien mogelijk een reden genoemd.

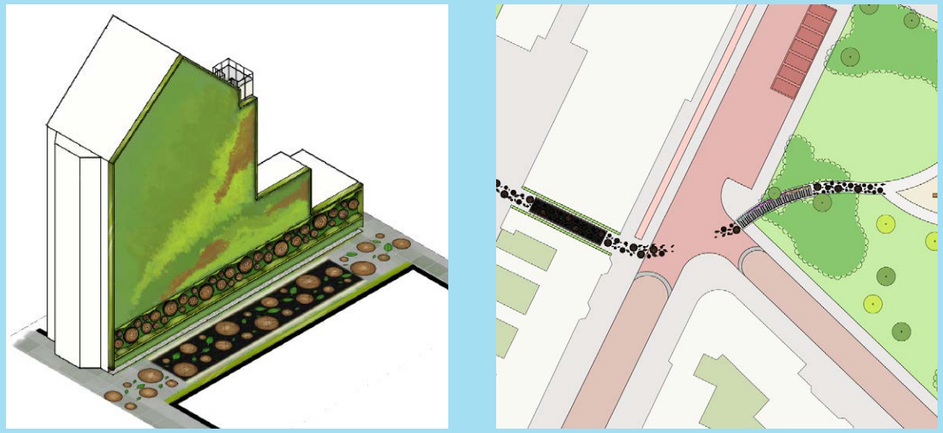
Tabel 4.2 *Opmerkingen uit participatiesessies (wel of niet meegenomen in het SO)*

Thema	Meegenomen in SO	Niet meegenomen in SO + reden
1. Verkeersveiligheid	• Diverse soorten bestrating waaronder gebakken klinkers en trottoirtegels • Klinkers vervangen asfalt • Drie nieuwe vluchtheuvels (op kruispunten) • Verhoogde parkeerplekken • Bestrating van de stoep (stoeptegels) loopt door op vluchtheuvels	
2. Ontmoetings-plekken	• Nieuwe bankjes bij vijver (aan nieuw pad), markt en bij pannakooi • Nieuwe kleine speelgelegenheid • Op plaats oude pannakooi: nieuwe kleine pannakooi + kleine speelweide	Behouden open plekken rondom de vijver (op de twee meest open plekken zijn nu een wandelpad + nieuwe speelplek ingericht)
3. Groen en natuur	• Nieuwe bomen op meerdere plekken • Nieuwe kleurrijke beplanting • Gazon met kruiden • Speelweide met beplanting • Stinzenbloemen in de bomenlaan	• Groene voortuinen (voortuinen zijn niet in eigendom van de gemeente) • Afscheiding van voortuinen in de vorm van groene hagen (idem)
4. Parkeren	• Parkeerplaatsen bij markt weggehaald in verband met meer ruimte voor markt en evenementen • Dubbele rij fietsenrekken bij supermarkt	• Fietsenstalling direct voor Floreshuis (wordt ingericht als verblijfsgebied met bomen en ander groen, nieuwe fietsenstallingen bevinden zich bij de kavel naast het Floreshuis) • Gratis parkeerplekken (gaat in tegen algemeen parkeerbeleid gemeente)
5. Veiligheid rondom de vijver	Gemeente vertelt tijdens bewonersavond dat bosschages worden uitgedund; dit is op de tekening niet zichtbaar	
6. Kinderen en jeugd	Poort van groen bij toegang speeltuin D.I.B.	Meer plekken voor jongeren (reden onbekend)
7. Identiteit en uitstraling		Meer prullenbakken (reden onbekend)

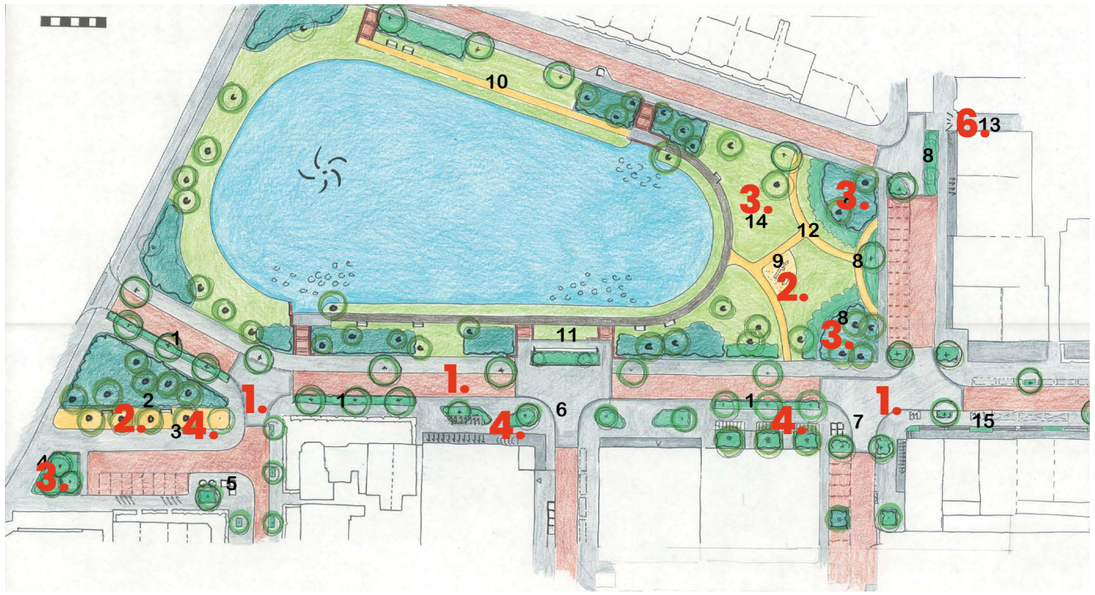
Het verhaal van Sygilia over de aantrekkelijke klimaatsteeg

Sygilia is een student van de opleiding Built Environment die heeft meegedaan met het ClimateHealthCafé. Vervolgens heeft ze haar afstudeertraject gericht op de herontwikkeling van het Floresplein. Sygilia was onderdeel van het wijklab Korrewegwijk en is op verschillende manieren in contact geweest met buurtbewoners, kinderen en lokale ondernemers tijdens haar onderzoeksproces. Het meer zichtbaar en toegankelijk maken van de steeg naar speeltuin D.I.B. kwam naar voren als specifieke wens van verschillende buurtbewoners en is daarom het centrale onderwerp van haar afstudeeronderzoek. Ze heeft een ontwerp gemaakt voor een aantrekkelijke en klimaatadaptieve steeg. Deze kan, in combinatie met een interactief pad langs de Floresvijver, meer kinderen naar de speeltuin trekken.

Het eindrapport met ontwerp van Sygilia is met de gemeente gedeeld. De gemeente heeft gedurende het ontwerpproces besloten meer aandacht te besteden aan de steeg. Een nieuw ingetekend pad op het VO en DO van de gemeente komt uit op de steeg en de route naar de speeltuin wordt zichtbaarder gemaakt door kunst te positioneren naast het pad. Deze kunst gaat worden gemaakt door buurtkinderen. De steeg zelf wordt aantrekkelijker gemaakt door een muurschildering. De woningcorporatie die eigenaar is van het pand langs de steeg en lokale organisaties uit de buurt hebben hiervoor verschillende kunstenaars benaderd. Aan de hand van een pitch is bepaald welke kunstenaar de opdracht krijgt.

Figuur 4.27 *Het ontwerp van Sygilia: 'Een aantrekkelijke klimaatsteeg'*

1 Nieuwe boomstructuur in kleurrijke beplanting

2 Bestaande bomen in halfverharding

3 Plek voor weekmarkt en braderie

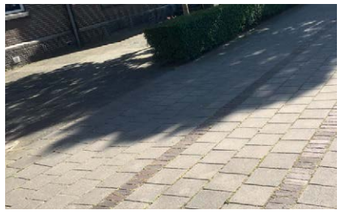

4 Nieuwe bomengroep op pleintje voor de kerk

5 Extra containers

6 Tegelvlak en plantvak met bank verbindt trottoir en park

7 Tegelvlak verbindt trottoir en park

8 Kleurrijke beplanting

9 Verplaatsen spelen

10 extra route rond vijver

11 Nieuw bordes en trappen in stijl

12 Nieuwe paden

13 Poort van groen

14 Gazon met kruiden

15 Aantrekkelijke winkelplint met laden lossen strook

16 Verhoogd parkeren langs klinkerweg

17 Nieuwe bomen passende in de buurt

18 pannakooi

19 speelweide met wadi's, keien en beplanting

20 Stinzenbloemen in de bomenlaan

LEGENDA

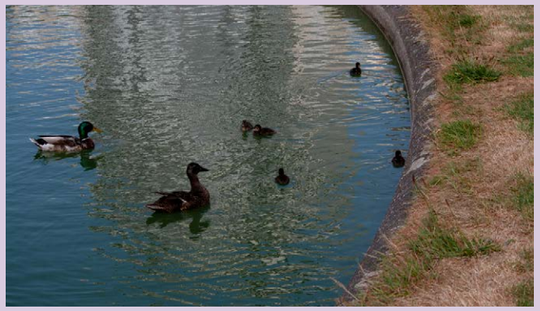
- Water
- Gebakken klinkers
- Trottoirtegels
- Beplanting bestaand
- Nieuwe kleurrijke beplanting
- Gazon met kruiden (klaver etc)
- Halfverharging
- Asfalt
- Fietsenstalling
- Containers
- Bomen bestaand
- Bomen nieuw
- Bankjes
- Speelplekje
- Winkewagentjes
- Fontein
- wadi met zwerfkeien

Figuur 4.28 *Schetsontwerp Floresplein (bron: Gemeente Groningen)*

Voorlopig ontwerp
Het schetsontwerp is verder uitgewerkt tot een voorlopig ontwerp. De veranderingen tussen het SO en het VO komen voort uit de reacties van buurtbewoners die zijn gegeven op het SO tijdens een inloopbijeenkomst of zijn aangebracht vanwege locatie-specifieke kenmerken, zoals de monumentaliteit van de Floresvijver en de bekabeling in de grond. De opmerkingen die tijdens de bijeenkomst zijn gemaakt, zijn verzameld en hieronder per thema samengevat. Het thema dat het meest naar voren kwam, wordt als eerste genoemd.

Verkeersveiligheid
Het thema verkeersveiligheid kwam wederom veelvuldig aan bod. Mensen gaven aan dat er te hard wordt gereden, dat er gevaarlijke kruispunten en oversteekplaatsen zijn en dat er niet altijd voorrang wordt gegeven. Zij vinden het belangrijk dat de inrichting past bij een 30 km-weg. Genoemde oplossingen zijn voornamelijk drempels, vluchtheuvels, zebrapaden, stoep ophogen, een ander type bestrating (klinkers i.p.v. asfalt) of een ander straatprofiel (smallere weg, bredere stoepen en fietsstroken). Enkelen hebben rigoureuzere ideeën en willen de Floresstraat autovrij maken en inrichten als voetgangersgebied.

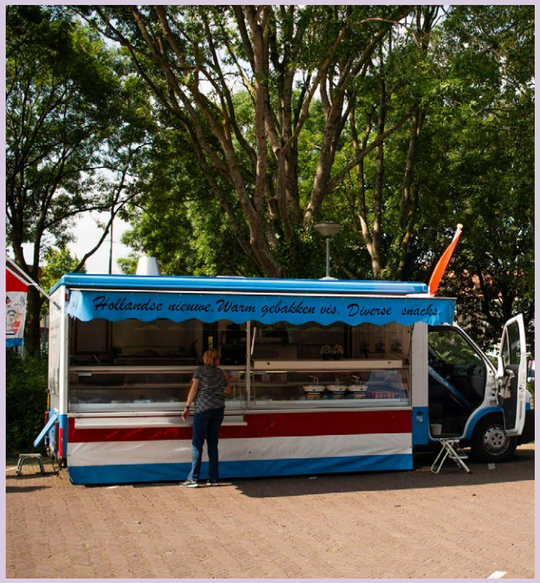
Groen en natuur
Er zijn veel verschillende ideeën genoemd die gaan over meer groen en natuur. Zo wensen bewoners meer planten, bomen, struiken en bloemen. Deze opmerkingen kwamen al eerder naar voren. Nieuw is dat sommige bewoners de vijver ook willen vergroenen, met bijvoorbeeld oeverriet, helofytenfilters, drijvende eilanden en beplanting. Ook wordt er nu meer dan eerst gesproken over de wens met betrekking tot een divers aanbod van groensoorten dan eerst.

Figuur 4.29 *Betonnen vijverrand (BO)*

Klimaatadaptatie
Klimaatadaptatie is nu meer aan bod gekomen dan voorheen. Diverse bewoners geven aan dat zij het belangrijk vinden dat de wijk klimaatadaptief is. Zij hebben hiervoor verschillende ideeën, zoals regentonnen, wadi's, waterdoorlatende bestrating en geveltuintjes.

Ontmoeten
Het thema ontmoeten kwam weer naar voren. Er bestaat vooral een wens om meer zitplekken te creëren. Daarnaast willen sommigen graag de markt verplaatsen, bijvoorbeeld naar de terrassen voor het Floreshuis. Zo kan er een aangename zitgelegenheid bij de markt worden gecreëerd. Verder is een sterkere verbinding tussen de Floresvijver en het Floreshuis gewenst.

Figuur 4.30 *Marktkraam voor de Sionskerk (BO)*

Kinderen en jeugd
Sommige bewoners geven aan dat ze rondom de vijver liever geen speelplekken willen, in verband met het geluid dat draagt over het water. Verder is het verbeteren van de toegankelijkheid en zichtbaarheid van speeltuin D.I.B. meerdere malen expliciet genoemd. Daarnaast willen enkele bewoners graag dat de bestaande pannakooi aan de Javalaan opgeleukt wordt, doordat er bijvoorbeeld een skatebaan komt of een natuurlijke speelplaats.

Identiteit en uitstraling
Wat meer naar voren is gekomen dan voorheen is de identiteit van de wijk. Enkelen geven aan dat 'de buurt achteruit gaat'. Zo noemt iemand dat de buurt veilig gehouden moet worden, wijst iemand een plek in De Bataviastraat - een zijstraat van de Floresstraat - aan als 'vuilnisbakkengebied' en geeft iemand aan dat mensen hun behoeften doen in bosjes bij de vijver. Bewoners willen hun buurt graag schoonhouden. Daarnaast willen ze de wijk ook opleuken met bijvoorbeeld muurschilderingen of gekleurde flats. Er wordt geopperd dat het Floresplein en de straten eromheen meer als één geheel zouden moeten worden ontworpen.

Tabel 4.3 laat zien welke opmerkingen bij het SO zijn meegenomen in het VO. Wanneer opmerkingen niet zijn meegenomen, wordt indien mogelijk een reden gegeven. Op het VO (figuur 4.32) is met cijfers aangegeven waar bepaalde elementen terug te vinden zijn.

Figuur 4.31 *Afval bij straatmeubilair (OL)*

Tabel 4.3 *Reacties op het SO (wel of niet meegenomen in het VO)*

Thema	Meegenomen in VO	Niet meegenomen in VO + reden
1. Verkeersveiligheid	Vergelijkbare reacties als tijdens eerste participatiebijeenkomst; deze zijn verwerkt in zowel SO als VO	Autovrij/voetgangerszone (uitgangspunt herinrichting is Floresstraat meer inrichten als een 30 km-weg)
2. Groen en natuur	• Ecologische oever in vijver en lelies • Kleurrijke beplanting en plantenbakken (diverse referenties in VO)	
3. Klimaatadaptatie		• Wadi (reden onbekend, stond op SO, niet op VO en weer terug op het DO) • Waterdoorlatende bestrating (reden onbekend)
4. Ontmoeten	• Zitgelegenheid op randen van plantenbakken • Metselwerken trappen • Nieuwe picknicktafel bij pleintje Javalaan	Markt tegenover Floreshuis verplaatsen (reden onbekend)
5. Kinderen en jeugd	Speeltuin toegankelijker en meer zichtbaar door pad bij Floresvijver door te laten lopen naar speeltuin D.I.B.	• Skatebaan (reden onbekend) • Pannakooi opleuken (reden onbekend, stond op SO, niet op VO en weer terug op DO)
6. Identiteit en uitstraling	• Kleurrijke kunstroute • Kleurrijke beplanting	

1. Nieuwe bomenstructuur in kleurrijke

2. Bestaande bomen in halfverharding (concept)

3. Plek voor weekmarkt en braderie

4. Nieuwe bomengroep op pleintje voor de kerk

5. Extra containers

6. Tegelvlak verbindt trottoir met park

7. Nieuwe trappen in stijl

8. kleurrijke beplanting in park

9. Verblijfsruimte voor Floreshuis

10. Plantvak met bank met uitzicht op park

11. Vervangen, verplaatsen spelelement naar park

12. Kunst en extra route door park (concept)

13. Poort van groen

14. Bomensoort passend bij de buurt

15. Aantrekkelijk winkelprint Floresstraat

16. Verhoogd parkeren

17. Beplanting hoek Floresstraat Javalaan (concept)

18. Ecologische oever in vijver en lelies

19. Rijweg in gebakken klinkers

20. Bestaande bomen in grotere groenvak

21. Picknick bank iom bewoners

Figuur 4.32 *Voorlopig ontwerp Floresplein (bron: Gemeente Groningen)*

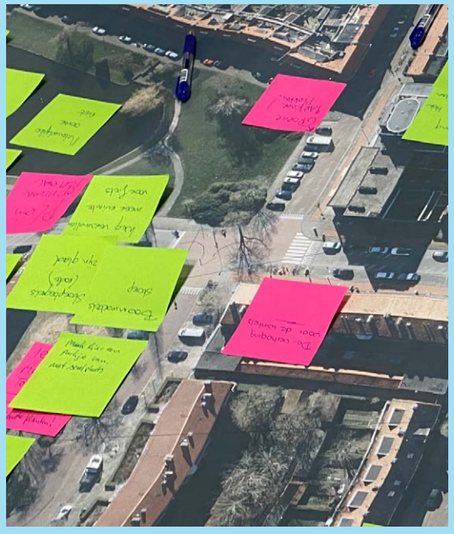
Het verhaal van participatie tijdens het ontwerpproces

Ophalen behoeften en wensen
Het ophalen van behoeften en wensen is op verschillende manieren gebeurd (zie tabel 4.1). De gemeente heeft verschillende bijeenkomsten georganiseerd om zowel buurtbewoners als lokale ondernemers en organisaties te spreken. Studenten en docent-onderzoekers hebben daarnaast op creatieve manieren informatie opgehaald om ook mensen te spreken die niet snel hun stem zullen laten horen tijdens door de gemeente georganiseerde bijeenkomsten. Door het gebruik van deze verschillende methoden kwam de diversiteit aan meningen onder bewoners mooi naar voren. Zo werd tijdens een bewonersbijeenkomst door sommige bewoners genoemd dat zij een doorlopend wandelpad rondom de Floresvijver wensen en daarom een nieuw pad willen aan de westzijde van de vijver, terwijl uit de straatgesprekken die met de maquette zijn gevoerd juist naar voren kwam dat meerdere mensen op specifiek deze plek het liefst in het gras zitten tijdens zonnige zomeravonden. Een ander voorbeeld is dat sommige buurtbewoners graag een speel- of sportvoorziening zien op het plein, terwijl anderen dit juist liever niet willen in verband met geluidsoverlast.

Reacties op het schetsontwerp
Het SO is door de gemeente gepresenteerd tijdens een inloopbijeenkomst. Buurtbewoners konden deze avond op verschillende manieren een reactie geven. Zo werd het SO op een lange tafel getoond en konden mensen met post-its opmerkingen toevoegen. Ook hingen er posters waar mensen met stiften en stickers konden reageren op de plannen. Daarnaast werd het ontwerp getoond op de wijkwebsite (mooiewijken.nl), zodat mensen ook schriftelijk konden reageren. Opvallend is dat veel reacties die tijdens deze avond werden gegeven al in het SO getekend waren. Veel reacties gingen over de verkeersveiligheid op het plein. Waarschijnlijk vinden bewoners dit zo belangrijk dat ze dit nogmaals willen benadrukken. Ook speelt wellicht mee dat niet iedereen gewend is om tekeningen te lezen.

Afronding participatietraject
Het actief participeren vond vooral plaats toen er behoeften, wensen en reacties voor en op het SO werden opgehaald. Deze zijn door de gemeente gedocumenteerd in een participatierapport. Bij het uitwerken van het VO en het DO heeft de gemeente bewoners niet actief betrokken. Het DO is wel gepresenteerd (zowel fysiek als op mooiewijken.nl) in februari 2024. Verder had de gemeente de wens om een evaluatie uit te voeren van de herinrichting van het Floresplein, maar geen tijd en middelen om dit te doen. De gemeente maakte het mogelijk dat studenten tijdens het openingsfeest van het pleintje aan de Javalaan reacties van buurtbewoners konden ophalen. Daarom is de evaluatie van dit pleintje alsnog uitgevoerd door studenten en een docent-onderzoeker, uiteraard in samenwerking met de gemeente. De rest van de herinrichting van het Floresplein wordt opgeleverd na de onderzoeksperiode. Door de onderzoeksbijdrage van de studenten en de docent-onderzoeker is het ophalen van behoeften, wensen en reacties niet geëindigd bij het SO, maar voortgezet tot aan de evaluatie.

Figuur 4.33 *Ophalen behoeften, wensen en reacties (v.l.n.r. JK, JN en MS)*

Definitief ontwerp
Het DO is gepresenteerd tijdens een buurtbijeenkomst op 13 februari 2024, waarbij ook andere herontwikkelingsplannen voor de wijk werden besproken. Bewoners konden na afloop vragen stellen, maar er werd niet opnieuw een specifieke setting ingericht om actief reacties op te halen. Volgens de projectmanager van de gemeente waren er enkele reacties tijdens deze bijeenkomst en er was ook nog een telefonische reactie. De reacties zijn verwerkt in tabel 4.4.

Het DO kan worden gezien als een verdere uitwerking van het VO. Er hebben maar een klein aantal wijzigingen plaatsgevonden, deze zijn weergegeven in tabel 4.4. Het DO (zie figuur 4.37) staat op de website mooiewijken.nl en is daarmee voor iedereen inzichtelijk. Er is ook een bestektekening gemaakt (zie figuur 4.38). Dit is een technische tekening die niet voor iedereen gemakkelijk te lezen is. Deze tekening is niet openbaar gemaakt. De aannemer gaat met deze tekening verder aan de slag om het plan te realiseren. Op het DO is met cijfers in kleur aangegeven waar bepaalde elementen uit tabel 4.4 te vinden zijn op de tekening (zie figuur 4.37).

Figuur 4.34 *Huidige metselwerken Floresvijver (OL)*

Figuur 4.35 *Huidige situatie voor Floresvijver (BO)*

Tabel 4.4 *Wijzigingen DO ten opzichte van VO en niet meegenomen wensen*

Thema	Specifiek	Type	Waarom veranderd/niet meegenomen?
1. Verkeersveiligheid	Zebrapaden	Wens bewoner	Reden onbekend
2. Groen en natuur	Enkele bomen zijn uit de tekening gehaald	Wijziging door gemeente	Door bekabeling in de grond geen ruimte
3. Spelen, kinderen en jeugd	Speellocatie (schommel + glijbaan) op pleintje Javalaan	Wens bewoner pleintje Javalaan	Speeltuin D.I.B. is nabij
4. Bewegen	Wandelpad in zijn geheel door laten lopen rondom de Floresvijver	Wens bewoner	Het is te steil aan één zijde van de vijver. Bovendien wordt deze plek veel gebuikt om in de zon te liggen in de zomer.
5. Parkeren	Gratis parkeerplaatsen voor de moskee	Wens moskee	In deze wijk geldt betaald parkeren
6. Overig	Stoep ophogen voor nieuwe zijentree Floreshuis	Wens Floreshuis	Een stoep met hellingen op deze plek in de openbare ruimte is volgens de gemeente niet wenselijk

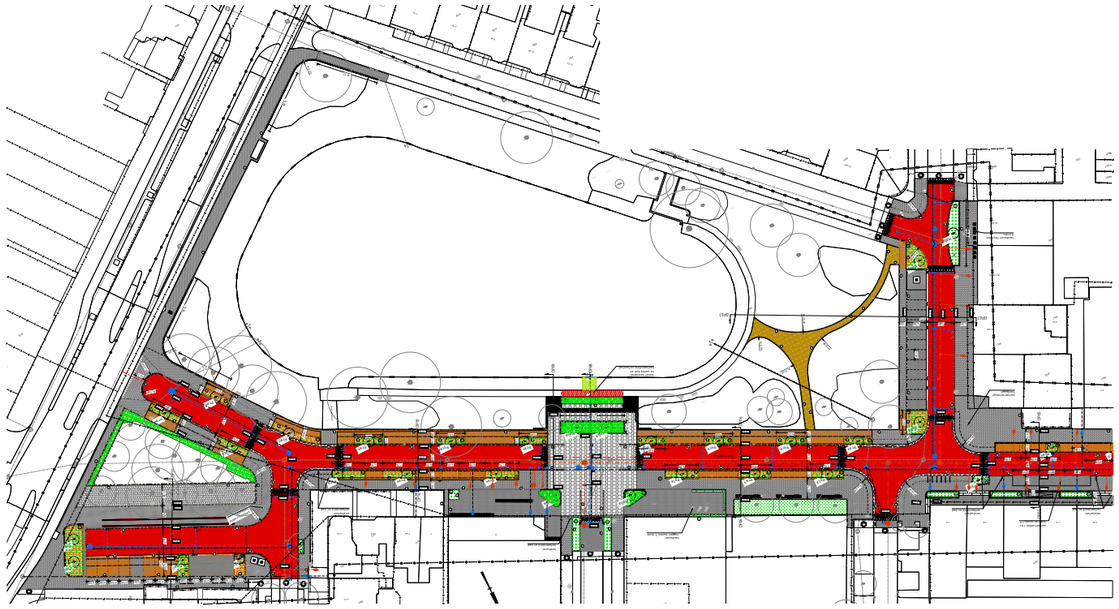
Figuur 4.36 *Definitief ontwerp: impressie nieuwe situatie voor Floreshuis (bron: mooiewijken.nl)*

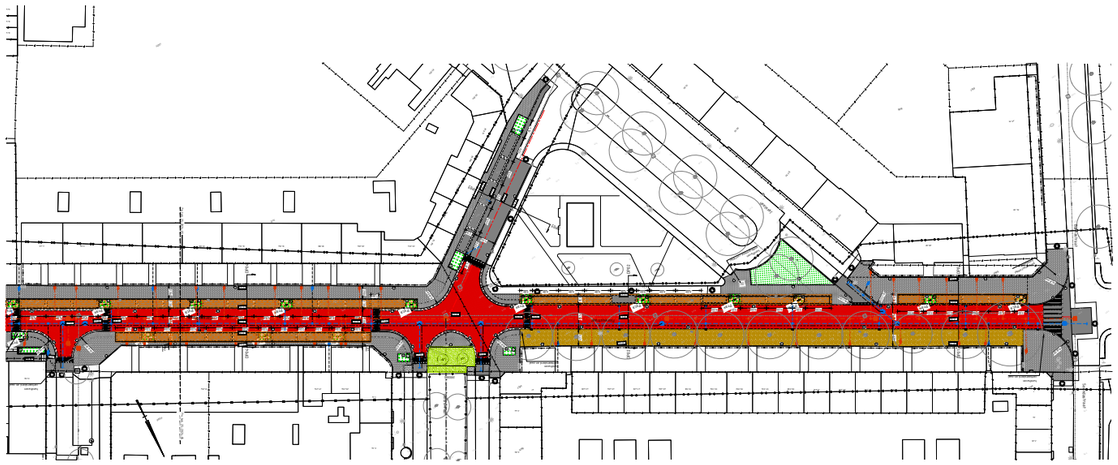

Figuur 4.37 *Definitief ontwerp Floresplein (bron: Gemeente Groningen)*

Figuur 4.38 *Definitief ontwerp Floresplein, bestektekening (bron: Gemeente Groningen)*

4.1.5 Nieuwe situatie

Gedurende de onderzoeksperiode is een deel van het Floresplein opgeleverd: het pleintje aan de Javalaan. Het oude pleintje bestond grotendeels uit een grote driehoekige pannakooi die omsloten werd met een hoog hek. Daaromheen bevond zich gras, een aantal bomen en lage hagen aan de straatzijden. Verder stonden er een bankje, fietsenrekken en een prullenbak (zie figuur 4.19). Het nieuwe pleintje is diverser ingericht met een kleine pannakooi met lage hekken, een wadi met een kolk en stapstenen, een picknicktafel en nieuwe beplanting waaronder bloemen, planten en een paar bomen. De lage hagen en de bomen die er al stonden zijn gebleven. Verder hebben het bestaande bankje, de prullenbak en de fietsenrekken een nieuwe plek op het pleintje gekregen. Ook is er een nieuw bankje naast het bestaande bankje geplaatst.

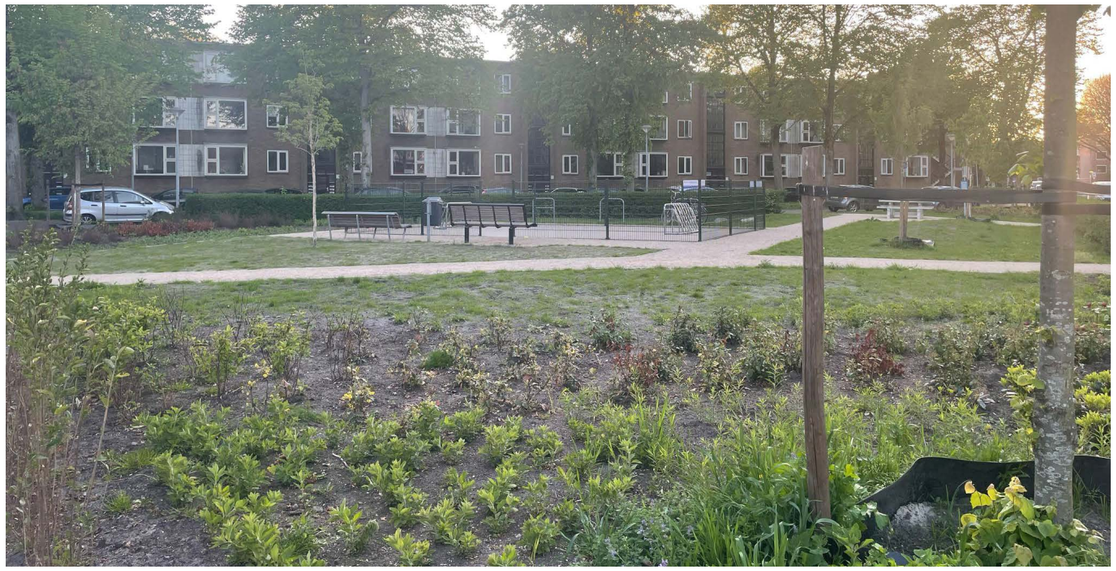
In april en mei 2025 hebben drie vastgoedkundestudenten een nameting uitgevoerd op deze locatie. Zij hebben het plein geëvalueerd door observaties uit te voeren omtrent het gebruik en omwonenden te spreken over hun bevindingen. Er is op elf dagen geobserveerd. Observatiemomenten vonden in de ochtend, middag en avond plaats. Er werd alleen geobserveerd met mooi weer. Tijdens

Figuur 4.39 *Studenten in gesprek met buurtbewoners (AVE)*

de observaties wandelden studenten volgens een vastgestelde route om het plein. Daarnaast zijn ongeveer veertig bewoners tijdens het openingsfeest gesproken over hun bevindingen. De belangrijkste conclusies worden toegelicht.

Identiteit en uitstraling
Over het algemeen zijn de mensen tevreden over het nieuwe pleintje. Ze geven aan dat de uitstraling verbeterd is en zijn positief over het groen. Over de pannakooi zijn zij echter minder positief.

Figuur 4.40 *Pleintje aan de Javalaan na oplevering (JW)*

Spelen
Zowel kinderen als volwassenen geven over het algemeen aan dat ze de oude pannakooi meer waarderen dan de nieuwe. De oude pannakooi was groter en hierdoor was een diverser gebruik mogelijk. Nu is er minder ruimte om goed te kunnen voetballen of fietsen. Kinderen geven aan liever een grotere pannakooi te hebben dan een mooi plein. Ze wensen daarnaast speeltoestellen, zoals een glijbaan of een schommel. Ouders missen een hek rondom het plein, ze zijn bang dat hun kinderen ineens de drukke straat betreden. Wanneer er geobserveerd werd speelden er geen kinderen in de pannakooi of op de stapstenen in de wadi.

Figuur 4.41 *Nieuwe pannakooi (AVE)*

Wadi
Meerdere personen vragen zich af waarom er een kolk in de wadi zit. Deze kolk is echter een ‘slokop’ die het water afvoert naar oppervlaktewater bij hevige regelval zodat de maximaal wenselijke waterstand in de wadi niet overschreden wordt. De wadi dient op tijd leeg te zijn voor de volgende bui. Kinderen geven aan dat ze de wadi niet leuk vinden. Ze zien op deze plek liever speeltoestellen, zitplekken of een pingpongtafel.

Figuur 4.42 *Nieuwe wadi met stapstenen (JW)*

Groen
Mensen geven over het algemeen aan de bloemen mooi te vinden. Sommigen hebben echter liever een leeg veld dan beplanting, omdat er dan meer ruimte is waar je iets kan doen.

Zitgelegenheid
De picknicktafel is samen met buurtbewoners gemaakt. Zij hebben de tafel gedecoreerd met mozaïek, in de stijl van Anno Smith. Dit was een Groningse kunstenaar die in de wederopbouwjaren na de oorlog veel gebouwen versierde met zijn mozaïeken, waaronder in de Korrewegwijk.[12]
De picknicktafel wordt over het algemeen gewaardeerd, men geeft aan dat de tafel geschikt is voor gezinnen. Zorgen worden geuit over dat het mozaïek misschien loslaat wanneer het gevroren heeft. Anderen geven aan dat kleding blijft haken achter het mozaïek. Verder geven bewoners aan meer bankjes te willen. Uit de observaties kwam naar voren dat de bankjes en picknicktafel gebruikt worden.

Figuur 4.43 *Picknickbank met mozaïek (JW)*

Het verhaal van het openingsfeest van het pleintje aan de Javalaan

Het pleintje is officieel geopend op 21 mei 2025 met het doorknippen van een lintje door een buurtbewoonster. Op het openingsfeest was er live muziek, konden kinderen voetballen in de pannakooi of bloempotjes knutselen en werden er poffertjes, koffie, thee en fris uitgedeeld. Het feest werd georganiseerd door de gemeente en medewerkers van wijkorganisatie Mooie Wijken in samenwerking met studenten. Studenten hebben meegedacht over de invulling van het feest, maakten de uitnodiging en stonden met een poster met afbeeldingen en post-its klaar om bewoners te bevragen over het nieuwe pleintje. Verder speelden zij met kinderen een dobbelspel om te achterhalen wat zij van het nieuwe pleintje vonden. Toen ze bijna iedereen gesproken hadden, speelden ze nog een voetbalpartijtje met buurtkinderen in de nieuwe pannakooi.

De studenten die het gebruik en de beleving van het pleintje hebben onderzocht, hebben vanaf dag één van hun onderzoek samengewerkt met de stakeholders. Tijdens een afspraak met de projectmanager van de gemeente over de stand van zaken omtrent de herontwikkeling werden zij rondgeleid op het net opgeleverde pleintje en andere plekken in de wijk, zoals de D.I.B. speeltuin en de Floresvijver. Tijdens het openingsfeest spraken de studenten met bijna alle kinderen en volwassenen die aanwezig waren. De projectmanager van de gemeente geeft aan dat het waardevol is dat studenten de evaluatie uitvoeren, aangezien het voor bewoners wellicht gemakkelijker is om hun mening bij hen te uiten dan bij iemand van de gemeente. Dit voelt laagdrempeliger. De resultaten van de evaluatie staan vermeld op de website mooiewijken.nl en zijn daarmee inzichtelijk voor iedereen.[15] De studenten hebben met hun onderzoek niet alleen informatie opgehaald, maar ze hebben door het organiseren van het buurtfeest ook een positieve bijdrage geleverd voor de buurt.

Figuur 4.44 *Opening van het nieuwe pleintje aan de Javalaan (JW)*

Figuur 4.45 *Werkzaamheden Floresstraat zijn gestart (AVE)*

4.1.6 Vervolg

Planning Floresplein en Floresstraat
Op 25 augustus 2025 zijn de werkzaamheden rondom het Floresplein en de Floresstraat van start gegaan. De gemeente verwacht dat beide op 1 april 2026 worden opgeleverd. De uitvoering vindt in fases plaats, zodat de buurt zo min mogelijk overlast ervaart.[13]

Steeg naar speeltuin D.I.B.
In de berichtgeving van de gemeente over de herontwikkeling wordt de steeg naar speeltuin D.I.B. specifiek genoemd. Hierbij wordt aangegeven dat voor de geplande muurschildering een vergunning is aangevraagd. Tijdens de oplevering van dit onderzoeksproject is nog niet bekend of deze vergunning verleend is.[13]

Evaluatie Floresplein en Floresstraat
Aangezien het Floresplein en de Floresstraat pas na de afronding van dit onderzoeksrapport worden opgeleverd, heeft evaluatie nog niet kunnen plaatsvinden. Hoewel dit onderzoeksproject inmiddels is afgelopen, is het uiteraard relevant te zijner tijd ook te evalueren in hoeverre de nieuwe inrichting van het Floresplein en de Floresstraat aan de wensen en behoeften van bewoners voldoen. Hiervan kan worden geleerd voor toekomstige herinrichtingsprojecten. Het lectoraat Gezonde Stad kan ook deze evaluatie uitvoeren en hiermee bijdragen aan het ontwikkelen van kennis ten behoeve van een betere inrichting van wijken.

Figuur 4.46 *Locatie herinrichting Indische Buurt (bron: mooiewijken.nl)*

Toekomst Indische Buurt
Naast de herinrichting van het Floresplein en de Floresstraat heeft de gemeente ook werkzaamheden gepland voor de straten aan de noordzijde hiervan. Hier wordt gewerkt aan het verduurzamen van woningen, het vervangen van verouderde woningen door nieuwbouw en het opnieuw inrichten van de openbare ruimte. Op dit moment worden bewoners opgeroepen om alvast mee te denken over deze ontwikkeling, maar er is nog geen bewonersbijeenkomst gepland. Wel kan iedereen die geïnteresseerd is in de ontwikkelingen rondom de herinrichting zich aanmelden voor een digitale nieuwsbrief.[14]

4.2 Speelveldje naast St. Franciscusschool

Figuur 4.47 *Onderzoekslocatie speelveldje naast St. Franciscusschool in kaart (bron: openstreetmap.org)*

Het speelveldje naast de St. Franciscusschool is de tweede onderzoekslocatie in de Korrewegwijk. Daar waar het onderzoek van het Floresplein betrekking heeft op grootschalige herinrichting richt dit onderzoek zich juist op kleinschalige interventies.

Gedurende de onderzoeksperiode hebben studenten en docent-onderzoekers zich gericht op behoeften en wensen. Er is op creatieve manieren onderzoek verricht om de behoeften en wensen te achterhalen van voornamelijk kinderen. Participanten waren leerlingen van de St. Franciscusschool en kinderen van de naastgelegen buitenschoolse opvang. Ook zijn interviews gehouden met ouders van kinderen en andere volwassenen. Het onderzoek voor deze casus geeft inzicht in de bestaande situatie en de behoeften en wensen van de kinderen omtrent het speelveldje.

Behoeften en wensen

Uitvoering

Veilig naar School (gemeente Groningen)

Gemeente Groningen

Docent-onderzoekers

Studenten

De onderzoekslocatie bevindt zich naast de St. Fransciscusschool en wordt verder begrensd door woningen aan de Oosterhamriklaan aan de noordzijde, achterzijden van appartementencomplexen aan de Sint Maartenstraat aan de oostzijde en de Star Numanstraat aan de zuidzijde. De locatie bevindt zich in de Professorenbuurt. Rondom de locatie bevinden zich verschillende typen woningen, waaronder portiekwoningen uit de jaren dertig, vrijstaande woningen uit de jaren negentig en appartementencomplexen die gebouwd zijn na 2010. Er is een mix te vinden van sociale huur, vrije sector huur en koop. De woningen bestaan uit drie, vier of vijf bouwlagen. De school bestaat uit twee bouwlagen met een flauwe kap. Gevels zijn van metselwerk.[1, 4]

De onderzoekslocatie heeft een parkachtig karakter. Deze bestaat voornamelijk uit een grasveld met speelvoorzieningen, zitgelegenheid, een aantal bomen, een wandelpad en een fietspad. De speelvoorzieningen hebben een natuurlijke uitstraling en zijn veelal opgebouwd uit houten elementen. Er zijn traditionele speelelementen, zoals een schommel en een glijbaan, maar er is ook een uitdagend klimparcours. Een gedeelte van het veld is niet ingericht met elementen, zodat hier bijvoorbeeld gevoetbald kan worden. Op het veldje staat ook een boomhut. Deze is van hout, staat op palen en is gebouwd en opgeleverd tijdens de onderzoeksperiode.[1, 12, 13]

Figuur 4.48 *De speeltoestellen (BO)*

Figuur 4.49 *Het speelveldje naast de St. Franciscusschool (BO)*

Figuur 4.50 *De speeltoestellen op een zonnige zomerdag (AD)*

4.2.1 Bestaande situatie

Klimaatadaptatie
Het speelveld bestaat uit een grasveld met bomen. Tussen de school en de speelvoorzieningen in ligt een wadi die is ingericht met diverse vegetatie.

Hitte
In de zomer van 2023 zijn door studenten hittemetingen uitgevoerd. Uit deze metingen zijn geen bijzonderheden naar voren gekomen. Omdat de grote bomen op het speelveld zich voornamelijk ten oosten en ten zuiden van de speelplek bevinden, is een deel van de speelplek schaduwrijk. De schaduw rijkt echter niet tot alle speeltoestellen op het warmst van de dag.

Water
Hoewel er een wadi is om wateroverlast te voorkomen, benoemen verschillende volwassen geïnterviewden dat het speelveld regelmatig drassig is; sommigen noemen het een modderpoel. Uit de interviews met de kinderen komt dit maar een keer naar voren.

Figuur 4.51 *De wadi met vegetatie (AVE)*

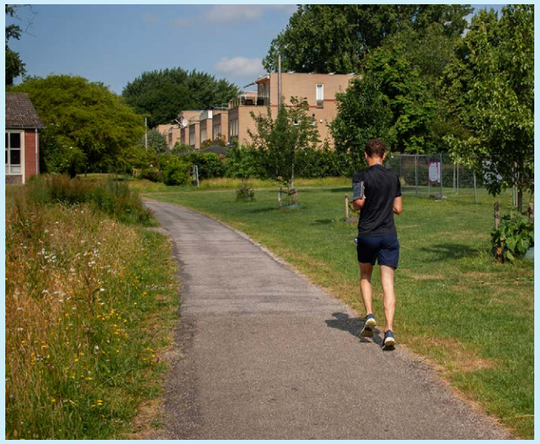

Figuur 4.52 *De boomhut (OL)*

Verblijfskwaliteit
Naast het speelveld bevinden zich een voetpad en een fietspad, waar ook scooters en elektrische fietsen rijden. De combinatie van verkeer en spelen wordt door sommige kinderen en volwassenen onveilig gevonden.

Spelen
De houten speelvoorzieningen zijn in oktober 2018 geplaatst. Dit gebeurde op initiatief van drie buurtbewoners. Zij betrokken de buurt bij hun initiatief door diverse bewonersavonden te organiseren. Hiermee wilden ze draagvlak krijgen voor een nieuwe inrichting van het veld en gezamenlijk tot een invulling komen die passend

Figuur 4.53 *Hardloper op het voetpad (BO)*

is voor de buurt. De gemeente Groningen, de provincie Groningen en bewonersvereniging Professorenbuurt financierden de nieuwe inrichting.[13]

Ook is er een boomhut. Deze is gebouwd in de zomer van 2023. Buurtbewoner Lukas van negen jaar oud sprak zijn wens uit voor een boomhut op een Kinderwijkstemdag. Zijn idee werd uitgekozen als winnende droom. Lukas heeft zelf meegedacht over het ontwerp en meegebouwd aan de hut.[11, 13, 14] Uit de interviews met de kinderen komt naar voren dat de boomhut veel gebruikt wordt en dat sommigen er zelfs nog een willen. Er zijn ook kinderen die aangeven dat het alleen leuk is om in de boomhut te spelen wanneer er ook andere kinderen zijn.

Bewegen
Rondom het speelveld kan worden gewandeld, gefietst of hardgelopen. Een deel van het speelveld is niet ingericht. Uit interviews komt naar voren dat hier gevoetbald wordt.

Figuur 4.54 *Zitgelegenheid naast speelveld (OL)*

Ontmoeten
Het speelveld wordt door geïnterviewden gezien als een aantrekkelijke plek in de buurt die ook als ontmoetingsplek wordt gebruikt. Op en aan de rand van het speelveld zijn geen bankjes te vinden, maar wel informele zitplekken, zoals grote keien en houten balken. Ook zijn er fruitbomen geplaatst op initiatief van de buurt.[13]

4.2.2 Onderzoeksmethoden

De onderzoeken voor het speelveldje naast de St. Franciscusschool vonden plaats tussen september 2023 en februari 2025. Om de behoeften en wensen in kaart te brengen, hebben studenten op verschillende momenten en locaties data verzameld. Ook hebben diverse bijeenkomsten plaatsgevonden met stakeholders en buurtbewoners. De onderzoeksactiviteiten zijn weergegeven in tabel 4.5.

Figuur 4.55 *Onderzoeksmethoden voor kinderen*

Tabel 4.5 *Onderzoeksactiviteiten omtrent het speelveldje naast de St. Franciscusschool*

Onderzoeksactiviteit	Datum	Onderzoekers	Participanten/deelnemers (in aantallen)
Stakeholders-bijeenkomst: startbijeenkomst	12.09.2023	Studenten, docent-onderzoeker en lector	Gemeente Groningen en Bureau Buitendienst
Focusgroep met bewoners	11.10.2023	Studenten	Buurtbewoners
Stakeholders-bijeenkomst: tussenbijeenkomst	12.10.2023	Studenten, docent-onderzoeker en lector	Gemeente Groningen en Bureau Buitendienst
Interviews tijdens knutselsessie 'speeltuinmakers'	06.11.2023	Studenten	Kinderen die aanwezig waren bij activiteiten georganiseerd door Protestantse stichting Het Pand (gevestigd naast speeltuin D.I.B.) (4)
Dataverzameling met afbeeldingen 'creëer je droomplein' (2 sessies)	08.11.2023	Studenten en docent-onderzoeker	Leerlingen van groep 6 en groep 8 van de St. Franciscusschool (ongeveer 50)
Dataverzameling 'veiligheidsquiz'	08.11.2023	Student en docent-onderzoeker	Leerlingen van groep 7 van de St. Franciscusschool (27)
Focusgroep bewoners	08.11.2023	Studenten	Buurtbewoners
Interviews tijdens knutselsessie 'speeltuinmakers'	13.11.2023	Studenten	Kinderen van de BSO naast de St. Franciscusschool (8)
Focusgroep bewoners	06.12.2023	Studenten	Buurtbewoners
Stakeholders-bijeenkomst: eindbijeenkomst	18.01.2024	Studenten, docent-onderzoeker en lector	Gemeente Groningen en Bureau Buitendienst
Interviews met buurtbewoners	Tussen 20.12.2024 en 09.02.2025	Student	Buurtbewoners (10)

De verhalen van de kinderen

Gezien de aard van de locatie, een speelveld, zijn kinderen een zeer belangrijke doelgroep. Het kan echter een uitdaging zijn om data op te halen bij kinderen: ze kunnen het soms lastig vinden om de juiste woorden te vinden, kunnen niet altijd lang de aandacht erbij houden en vinden het soms spannend om bijvoorbeeld geïnterviewd te worden. Tijdens participatieprocessen omtrent herontwikkelingen vinden er vaak inloopavonden of andere inspraakbijeenkomsten plaats. De deelnemers van deze bijeenkomsten zijn meestal volwassenen, daardoor worden de meningen en ideeën van kinderen worden niet altijd meegenomen. Om in het onderzoek omtrent het speelveld vooral ook de stem van de kinderen naar voren te laten komen, hebben studenten en docent-onderzoekers creatieve onderzoeksmethoden gebruikt om data te verzamelen bij kinderen van de St. Franciscusschool en de BSO.

Meningen verzamelen: 'Veiligheidsquiz'
Een student die de veiligheidssituatie rondom het speelveld onderzocht, gaf de kinderen een invullijst en gekleurde stickers. Verder kregen ze op een scherm stellingen te zien met bijbehorende afbeeldingen van de onderzoekslocatie. Ze plakten een groene sticker bij de stellingen waar ze het mee eens waren, een rode sticker bij de stellingen waar ze het mee oneens waren en een gele sticker als ze twijfelden. Ze konden hun mening ook toelichten op de lijst. Deze methode zorgde ervoor dat alle kinderen in kort tijdsbestek hun mening konden geven.

Leerling uit groep 7: "Ik woon naast het speelveld. Soms vind ik het spannend om overdag naar het speelveld te gaan, want er zijn soms wel rare mensen en soms hoor je harde knallen door vuurwerk. (...) Ik vind de boomhut heel leuk, want ik ben goed in klimmen. Ik ben een akrobaatje."

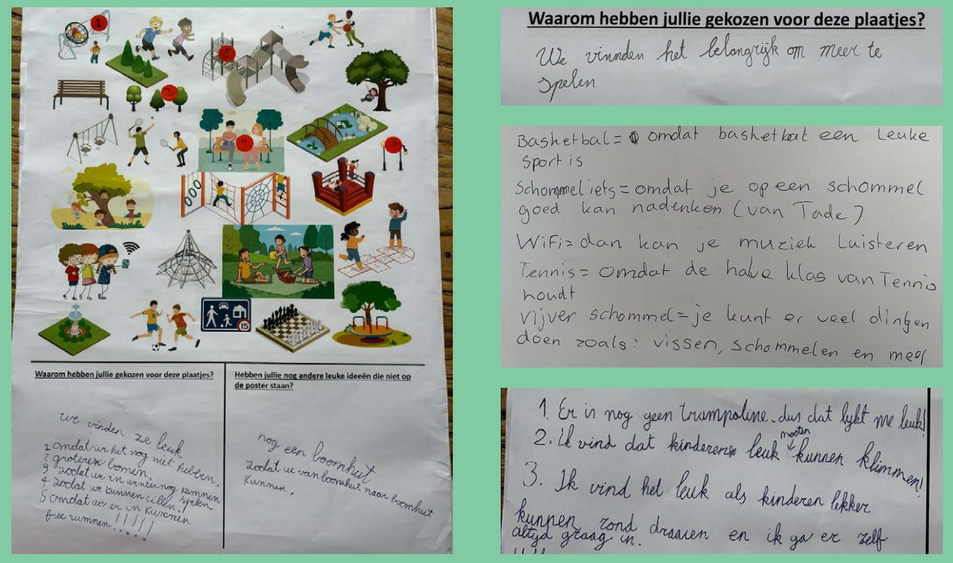

Figuur 4.56 *Resultaten onderzoeksmethode veiligheidsquiz*

Poster met afbeeldingen: 'Creëer je droomplein'
Studenten ondervroegen de kinderen ook met behulp van posters met daarop verschillende afbeeldingen van onder andere zitplekken, speeltoestellen en bomen. De kinderen plakten stickers bij de beelden die ze het meest aantrekkelijk vonden.

Ze mochten hun keuzes toelichten en er was ruimte om eigen ideeën toe te voegen. Ook deze methode zorgde ervoor dat de kinderen in korte tijd hun wensen konden aangeven.

Groepje leerlingen uit groep 6: “We houden van sporten en van de natuur. We willen graag klimmen en klauteren op een parcours hoog in de bomen.”

Figuur 4.57 *Resultaten onderzoeksmethode poster met afbeeldingen (IS)*

Interviews tijdens knutselen: ‘Speeltuinmakers’
Studenten lieten kinderen hun favoriete speelveld knutselen en stelden tegelijkertijd vragen. Deze opzet zorgde ervoor dat kinderen zich niet op het interview focusten, maar op het knutselen. Hierdoor voelden ze zich op hun gemak, namen ze de tijd om met de studenten in gesprek te gaan en vertelden ze ronduit over hun behoeften en wensen.

Kind van de BSO: “Ik houd erg van tikkertje en van klimmen. Het is leuk om risico’s te nemen, dus de parcoursen zijn leuk. (...) Ik wou dat deze speeltuin een trampoline had.”

Verrassende inzichten
Door verschillende creatieve onderzoeksmethoden toe te passen, die specifiek gericht waren op de doelgroep, kregen de kinderen volop de mogelijkheid om hun stem te uiten. Ze vertelden, door de toegespitste onderzoeksmethoden, in detail over hun speelbehoeften. Over het algemeen kwam naar voren dat ze enthousiast zijn over risicovol en uitdagend spelen, zoals klimmen en klauteren op hoogte. Anders dan de ouders waarmee gesproken is, hebben zij het veel minder over bijvoorbeeld vallen, gevaren en vies worden.

4.2.3 Behoeften en wensen

Uit de onderzoeken zijn diverse behoeften en wensen naar voren gekomen van zowel kinderen als volwassenen, waarvan de belangrijkste worden beschreven.

Spelen
Zowel kinderen als volwassenen geven aan dat het speelveldje veel gebruikt wordt. De speeltoestellen die er staan worden positief gewaardeerd, evenals de boomhut en het open veldje. Kinderen die de speeltoestellen gebruiken zouden eventueel nog meer schommels, klimelementen en springelementen willen zien. Volwassenen geven aan dat de huidige speelelementen de fantasie van de kinderen stimuleren. Eventueel zou er volgens sommige volwassenen nog een schommel bij kunnen, aangezien deze vaak bezet is. Zowel door volwassenen als enkele kinderen wordt benoemd dat de boomhut vanwege gladheid wat gevaarlijk is wanneer het geregend heeft.

Figuur 4.58 *Spelen op de toestellen (OL)*

Belang van het speelveldje
Kinderen geven aan op het open veldje vooral te voetballen. Volwassenen bevestigen dit, daarnaast geven ze aan dat er ook andere spellen worden gespeeld en dat er af en toe gepicknickt wordt. Door zowel volwassenen als kinderen wordt de waarde van dit veldje benoemd, er wordt volgens hen veel gebruik van gemaakt. Volwassenen wensen daarom expliciet dat dit veldje blijft bestaan zoals het nu is. De komst van de boomhut was voor hen een verrassing, ze voelden zich ongehoord bij de besluitvorming. Nu de boomhut er is, zijn ze er over het algemeen wel tevreden over.

Figuur 4.59 *Schommels (BO)*

Verkeersveiligheid van voet- en fietspaden
De noodzaak tot het verbeteren van de verkeersveiligheid rondom het speelveld wordt door zowel ouderen als kinderen genoemd. Op dit moment worden de fietspaden rondom het speelveld als onveilig beschouwd. Kinderen vinden vooral scooters, motors en e-bikes hier spannend. Ze geven ook aan dat ze moeten uitkijken voor fietsers wanneer hun bal op het fietspad beland is. Volwassenen geven aan dat het speelveldje beter afgeschermd zou mogen worden met bijvoorbeeld groen. Een van de ouders geeft aan dat zijn kinderen niet alleen naar het speelveldje mogen, in verband met verkeer op het fietspad. Enkele volwassenen geven daarnaast aan dat de

Figuur 4.60 *Voetballen op het speelveldje (OL)*

voetpaden gebruikt worden door fietsers en de fietspaden door voetgangers, wat volgens hen voor onduidelijke verkeerssituaties zorgt.

Figuur 4.61 *Autoverkeer in Star Numanstraat (OL)*

Verkeersveiligheid auto's
De Star Numanstraat wordt door zowel kinderen als volwassenen als onveilig bestempeld vanwege het verkeer. Kinderen geven aan dat auto's hier hard rijden en veel geluid maken. Ook volgens volwassenen rijden auto's hier te hard. Enkele volwassenen geven ook aan dat auto's vaak fout geparkeerd staan en dat dit onoverzichtelijke situaties oplevert.

Groen en natuur
Het groene karakter van het speelveldje wordt vooral gewaardeerd door volwassenen. Enkelen wensen dat het groengebied diverser wordt ingericht, voornamelijk in het kader van het vergroten van de biodiversiteit. Kinderen geven aan dat ze op het speelveldje meer bomen zouden willen om in te klimmen.

Figuur 4.62 *Fruitbomen op het speelveld (BO)*

Kwaliteit van het speelveld
Kinderen geven aan dat het speelveldje gaten en hobbels bevat. Ook komt naar voren dat het veldje vaak drassig is. Wanneer de kwaliteit van het veldje wordt verbeterd, kan het in alle seizoenen van het jaar beter worden gebruikt.

Figuur 4.63 *Voetpad langs het speelveldje (BO)*

Veiligheidsgevoel
Sommige kinderen voelen zich veilig op het speelveldje, andere kinderen vinden het er niet prettig. Zo noemen sommige kinderen dat er vaak hangjongeren of een groepje 'stoere jongens' zijn en dat er af en toe vuurwerk wordt afgestoken. Enkele volwassen spreken over een nabijgelegen drugsdealplek.

Figuur 4.64 *Scooter op het fietspad (BO)*

4.2.4 Vervolg

Vanuit de gemeente Groningen is besloten om op korte termijn geen interventies te plegen op deze onderzoekslocatie. Wel wordt de veiligheidssituatie rondom de St. Franciscusschool verder onderzocht in het kader van het gemeentelijke project Veilig naar School en bestaat het plan om in de toekomst interventies te plegen op het gebied van verkeersveiligheid.

Figuur 4.65 *Verkeer bij St. Franciscusschool (OL)*

Het verhaal van student Tessa en Veilig naar School

De gemeente Groningen is in 2024 gestart met een grootschalig project: Veilig naar School. Met dit project wil de gemeente de verkeersveiligheid rondom scholen en verkeerseducatie verbeteren. Dit project richt zich op alle basisscholen van Groningen. De St. Franciscusschool is in de loop van 2025 aan de beurt.[16]

Tessa, een student van de opleiding Facility Management, richtte haar afstudeeronderzoek op de veiligheidssituatie rondom de St. Franciscusschool. Terwijl haar onderzoeksproject in de afrondingsfase zat, werden voorbereidingen getroffen voor deelname van de St. Franciscusschool aan het project Veilig naar School. Haar onderzoek is hartelijk in ontvangst genomen door de gemeente Groningen en de St. Franciscusschool en biedt verrassende inzichten. De participanten in haar onderzoeken waren vooral kinderen en ouders van jonge kinderen. Deze doelgroepen zijn niet altijd gemakkelijk te benaderen. De opgehaalde data tonen de verschillende perspectieven van ouders en kinderen over bepaalde onderwerpen.

Verkeersveiligheid bij Star Numanstraat
Ouder: "Auto's rijden hier heel erg hard."
Kind: "Soms rijden auto's heel hard en dan maken ze veel geluid."
Ouder: "We hebben best wel last gehad van motoren die veel kabaal gaven."
Kind: "Soms stoort het als je een hele harde motor hoort of wanneer iemand toetert."
Kind: "Als we een toets maken, dan is het wel irritant."
Ouder: "Er zijn veel auto's bij de ingang van de school, ik zou graag minder auto's zien."
Kind: "Wanneer je de school uit gaat dan moet je oppassen en dat vind ik spannend."
Kind: "Ik vind de auto's bij mijn school niet vervelend, ze mogen er best langs rijden."

Verkeersveiligheid bij fietspad
Ouder: "De jongste laat ik absoluut niet alleen, ik word echt wel angstig van dat fietspad."
Kind: "Als je bal op het fietspad komt moet je oppassen."
Ouder: "Fatbikes en scooters rijden daar heel hard."
Kind: "Ik vind het alleen eng als er motors of scooters rijden."
Ouder: "Ik kijk altijd, maar als je een keer niet zou kijken word je echt overreden. En als ik met de auto ga dan is het lastig om te zien dat fietsers voorrang hebben."
Kind: "Ik ga er altijd overheen, dus ik ben het gewend."
Kind: "Ik vind het fietspad niet spannend, ik vind het een leuke route naar huis."

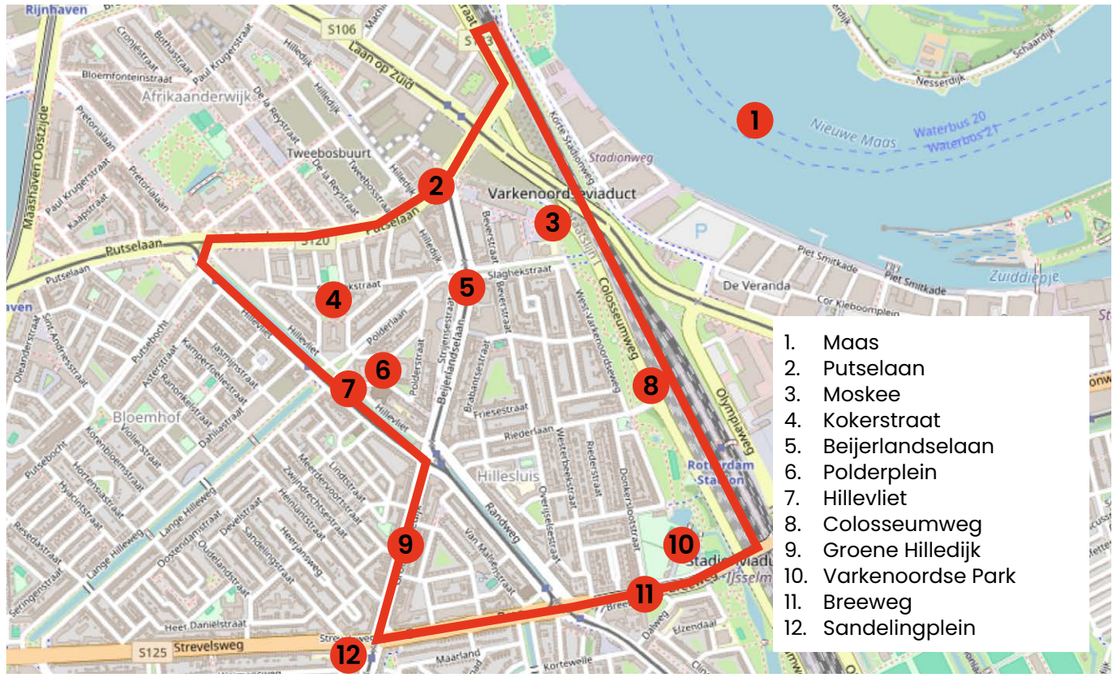
Foto: HR

5. Hillesluis in Rotterdam

Stedenbouwkundige karakteristieken
De wijk Hillesluis is onderdeel van het Rotterdamse stadsdeel Feijenoord dat zich op de zuidelijke oever van de Maas bevindt. Hillesluis bestaat uit de Walravenbuurt, Slaghekbuurt, Riederbuurt Noord en Riederbuurt Zuid. De wijk wordt omkaderd door de drukke wegen Putselaan, Colosseumweg, Breeweg, Groene Hilledijk en Hillevliet. Prominent aanwezig in de stedenbouwkundige structuur van de wijk is een winkelboulevard die over de Beijerlandselaan en de Groene Hilledijk tot aan het Sandelingplein loopt. Hillesluis kenmerkt zich door veelal smalle en dichtbebouwde straten, afgewisseld met kleine groengebieden. Aan de westkant van de wijk, in de Hillevliet, bevindt zich een lange groenstrook met bomen, een waterpartij en trambanen. De groenstrook van de Hillevliet loopt over in de Randweg. De oostkant van de wijk bestaat uit een langgerekte groenstrook die parallel ligt aan de spoorbaan. In het noorden bevindt zich een moskee en in het zuiden eindigt de strook in het Varkenoordse Park met sport- en speelvoorzieningen dat in de jaren tachtig is aangelegd op een oud spoorwegemplacement. De onderzoekslocaties in deze wijk zijn het pleintje aan de Kokerstraat en het Polderplein (zie figuur 5.2).[1, 2]

Figuur 5.1 *Beijerlandselaan (JN)*

Figuur 5.2 *Hillesluis in kaart (bron: openstreetmap.org)*

Wonen
Hillesluis heeft ruim 12.000 inwoners. De eerste woningen in de wijk zijn gebouwd tussen 1920 en 1930. In die tijd was er sprake van een groeiende vraag naar arbeidskrachten in de havens. Omdat de noordoever van de stad toen werd gezien als overvol, werd er gestart met het bouwen van arbeiderswoningen op de zuidoever. De bouw van deze woningen werd niet gecoördineerd door de gemeente, maar door particuliere bouwers. Dit waren meestal ondernemende partijen

Figuur 5.3 *Woningen in Hillesluis (JN)*

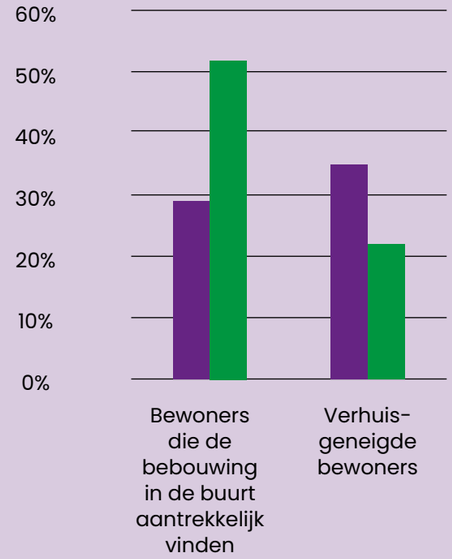
uit de haven. Dit heeft geleid tot verschillende architectuurstijlen en geen eenduidige kenmerkende stedenbouw. Daardoor is de identiteit van de wijk voor wat betreft architectuur lastig te duiden. Wel kan gesteld worden dat er in woonstraten relatief veel portiekwoningen te vinden zijn. In winkelstraten wordt gewoond boven de winkels en bedrijven.[3, 4, 5]

Tussen 1960 en 1980 vestigden gastarbeiders zich in Hillesluis. Een groot deel van de bevolking heeft nog steeds een niet-Nederlandse culturele achtergrond. Ook trad verloedering op en was er een toename van criminaliteit, vandalisme en ervaren overlast. In 1981 werd Hillesluis door de gemeente aangemerkt als stadsvernieuwingsgebied, evenals de omliggende wijken. Naast het aanpakken van de woningen was er ook aandacht voor buurtvoorzieningen zoals speeltuinen en groen. In Hillesluis worden sinds de jaren 80 stapsgewijs steeds nieuwbouwwoningen opgeleverd. Daarnaast vindt ook renovatie van woningen plaats. Ondanks dat in Hillesluis al decennia wordt gewerkt aan het verbeteren van de woningvoorraad, vinden nog steeds relatief weinig wijkbewoners de bebouwing in de buurt aantrekkelijk, vergeleken met het gemiddelde van Rotterdam. Ook is de verhuisgeneigdheid hier hoog (zie figuur 5.5).[5, 6]

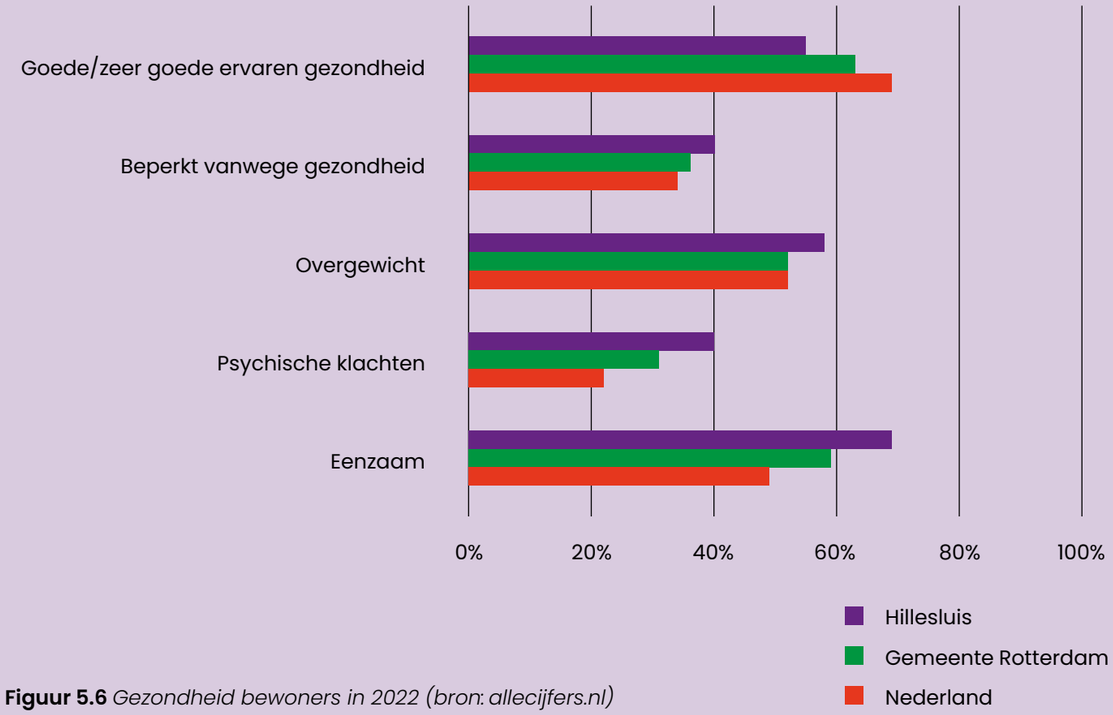
Gezondheid
De ervaren gezondheid scoort laag in Hillesluis, zowel ten opzichte van de gemeentelijke als de landelijke score. Relatief veel mensen zijn hier beperkt vanwege hun gezondheid en hebben overgewicht. Daarnaast hebben relatief veel bewoners psychische klachten en last van eenzaamheid (zie figuur 5.6).[3]

Figuur 5.4 *Wonen boven horeca en winkels (JN)*

Figuur 5.5 *Ervaringen van bewoners omtrent wonen in 2022 (bron: wijkprofiel.rotterdam.nl)*

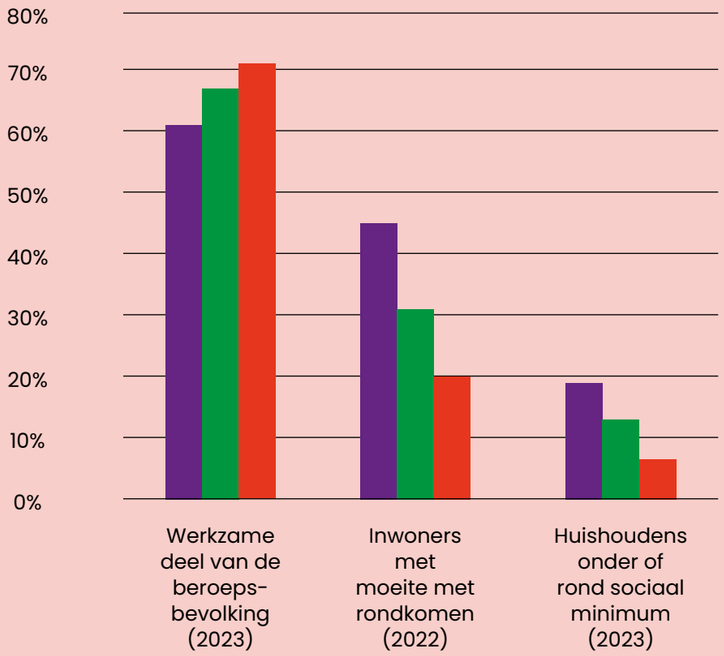

Figuur 5.6 *Gezondheid bewoners in 2022 (bron: allecijfers.nl)*

Beroepsbevolking, rondkomen en corporatiebezit
In Hillesluis is de werkloosheid relatief gezien hoog in vergelijking met de gemiddelde score voor zowel Rotterdam als Nederland. Relatief veel mensen hebben hier moeite met rondkomen en relatief veel huishoudens hebben een inkomen onder of rond het sociale minimum. Het aandeel huishoudens met een laag inkomen is in Hillesluis hoog in vergelijking met de gemeentelijke en landelijke percentages (zie figuur 5.8). Bijna de helft van de woningen in de wijk zijn sociale huurwoningen en slechts 23% van de wijk bestaat uit koopwoningen. De gemiddelde WOZ-waarde is hier laag ten opzichte van de gemiddelden voor Rotterdam en Nederland.[3]

Veiligheid
Hillesluis scoort laag op het gebied van veiligheid. De veiligheidsbeleving is in algemene zin relatief laag en wijkbewoners geven relatief vaak aan dat bedreiging en geweldsdelicten vaak voorkomen (zie figuur 5.10). Registratiegegevens van de politie laten zien dat er in Hillesluis ook daadwerkelijk meer inbraken plaatsvinden dan in Rotterdam als geheel.[5]

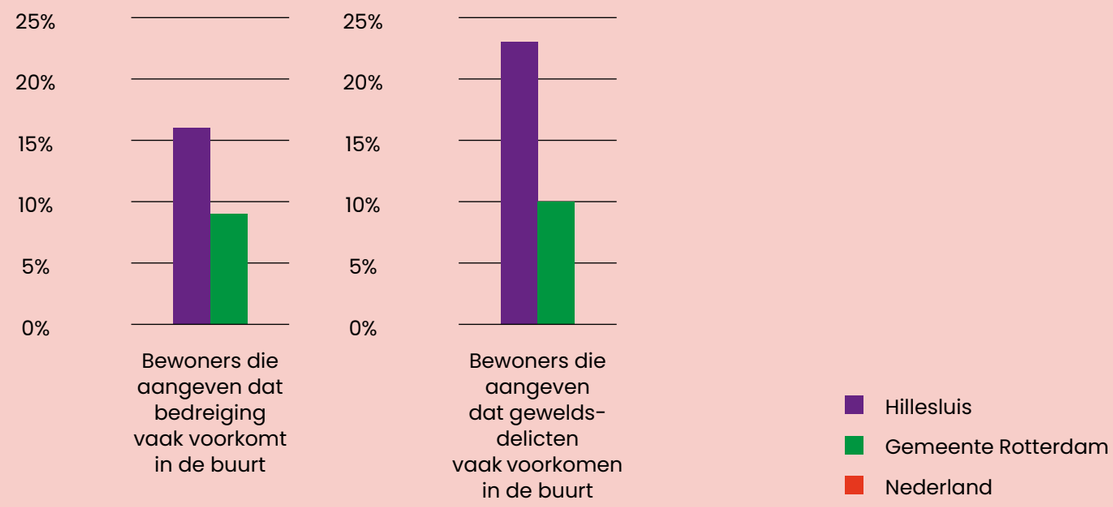

Figuur 5.7 *Straatbeeld in Hillesluis (JN)*

Figuur 5.8 *Werk en inkomen (bron: allecijfers.nl)*

Figuur 5.9 *Bovenwoningen in Hillesluis (JN)*

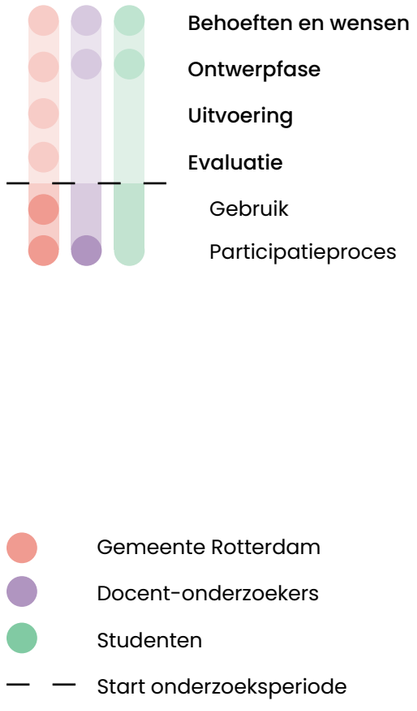

Figuur 5.10 *Veiligheid in 2022 (bron: wijkprofiel.rotterdam.nl)*

5.1 Kokerstraat

Figuur 5.11 *Onderzoekslocatie Kokerstraat in kaart (bron: openstreetmap.org)*

De herinrichting van de Kokerstraat, in de volksmond Kokerplein genoemd, is opgeleverd in 2021, voor de start van dit onderzoeksproject. Studenten en docent-onderzoekers van de Hogeschool Rotterdam zijn bij de herontwikkeling van deze locatie betrokken geweest. Ze hebben verschillende onderzoeken uitgevoerd om behoeften en wensen van bewoners op te halen. Het plein is na oplevering geëvalueerd door de gemeente Rotterdam en stichting De Verre Bergen. Hieruit kwam naar voren dat niet alle bewoners even tevreden zijn met het eindresultaat en het participatieproces.[7] Daarom hebben studenten en docent-onderzoekers van de Hogeschool Rotterdam zich in het kader van dit onderzoeksproject gericht op het participatieproces. In eerste instantie is het proces omtrent de totale herinrichting in kaart gebracht. Hieronder valt het ophalen van behoeften en wensen, het ontwerpproces, de herinrichting en de evaluatie van het eindresultaat. Vervolgens zijn onder andere een wijknetwerker, een procesmanager innovatie en beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam geïnterviewd over het verloop van het participatieproces. Deze casus geeft inzicht in het gehele participatieproces in relatie tot de herontwikkeling van het plein.

De onderzoekslocatie Kokerstraat wordt begrensd door de bebouwing van de Kokerstraat aan de noord- en zuidzijde, de Wapenstraat in het westen en de Schildstraat in het oosten. De woningen aan de noordzijde van de Kokerstraat, appartementen verdeeld over vier bouwlagen, zijn gebouwd in 1926. De woningen hebben een afgesloten portiek en trappenhuis, maar geen lift. Aan de zuidzijde van het plein staat het oude gebouw van de Technische School, waar zich inmiddels verschillende kleine bedrijven en organisaties hebben gevestigd.

De Kokerstraat is afgesloten voor verkeer. Op het plein staan sinds de renovatie verschillende grote plantenbakken met afgeronde hoeken waarin diverse beplanting is aangebracht. Ook zijn er twee grote bomen te vinden. Op de betonranden van de plantenbakken kan men zitten. Daarnaast zijn er ook bankjes met picknicktafels. Verder zijn er enkele speelvoorzieningen, waaronder een schommel, een glijbaan en een klimheuvel.

Figuur 5.12 *Wapenstraat (JN)*

Figuur 5.13 *Woningen aan de Kokerstraat (JN)*

Figuur 5.14 *Kokerstraat voorafgaand aan herinrichting tijdens buurtfeest (EO)*

5.1.1 Situatie voor de herinrichting

Voorafgaand aan de grootschalige renovatie van de Kokerstraat hebben al verschillende kleine ingrepen plaatsgevonden. In 2007 werd na een ontwerpwedstrijd een kunstwerk op het plein geplaatst van bijna tien meter hoog. Dit kunstwerk bestond uit twee delen, waarvan een deel een muur was met een uitsparing in de vorm van een vleugel van een vogel. Aan de andere kant van het plein stond het tweede deel, namelijk een vogelvleugel die op poten werd gedragen (zie figuur 5.14). Sommige bewoners waren ontevreden over de muur, omdat hun hierdoor het zicht op het plein werd ontnomen. Na zeven jaar werd het kunstwerk gedeeltelijk verwijderd, maar er bleef een restant over dat bestond uit een laag muurtje van ongeveer een halve meter hoog, waar men op kon zitten. Ten behoeve van de herontwikkeling zijn het muurtje en de vleugel op poten verwijderd.

Figuur 5.15 *Restant kunstwerk en bloempotten (EO)*

Op de Kokerstraat stonden grote bloempotten. Deze waren in vrolijke kleuren geschilderd om het plein aantrekkelijker te maken. Volgens een geïnterviewde omwonende is deze ingreep echter gedaan zonder dat hier bewoners bij werden betrokken. Inmiddels zijn de bloempotten verwijderd.

5.1.2 Voorafgaand aan de onderzoeksperiode

Voorafgaand aan de herinrichting van de Kokerstraat hebben verschillende onderzoeken plaatsgevonden door studenten, docent-onderzoekers, de gemeente Rotterdam en andere stakeholders. De onderzoeksactiviteiten zijn weergegeven in tabel 5.1.

In maart 2021 zijn de werkzaamheden omtrent de uitvoering van de herinrichting van start gegaan. In juni 2021 werd het nieuwe plein opgeleverd en op 5 juli 2021 vond een feestelijke opening plaats. Het initiatief voor het openingsfeest werd genomen door de gemeente. De Hogeschool Rotterdam en Stichting De Verre Bergen werkten met de gemeente samen om het feest tot stand te laten komen.

Tabel 5.1 *Onderzoeksactiviteiten Kokerstraat voorafgaand aan de onderzoeksperiode*

Onderzoeksactiviteit	Datum	Onderzoekers	Participanten/deelnemers (in aantallen)
Straatgesprekken	Januari en maart 2020	Studenten en docent-onderzoekers	Buurtbewoners
Bewonersbijeenkomst: enquêtes, interviews en interviews met behulp van tekeningen voor kinderen	12.06.2020	Studenten, docent-onderzoekers, lector en gemeente Rotterdam	Buurtbewoners
Interviews tijdens tekensessie 'Koker-praat-plaat'	15.06.2020	Studenten en docent-onderzoekers	Kinderen van OBS Blijvliet
Bewonersbijeenkomst: interviews	18.06.2020 en 25.06.2020	Studenten, docent-onderzoekers, wijknetwerker gemeente Rotterdam en sociaal werker Humanitas	Buurtbewoners
Bewonersbijeenkomst: informatie geven en reacties ophalen met maquette en tekeningen	25.09.2020	Studenten, docent-onderzoekers en gemeente Rotterdam	Buurtbewoners
Eerste evaluatie	Eind 2021	Stichting De Verre Bergen	Buurtbewoners

Figuur 5.16 *Bewonersbijeenkomst voorafgaand aan de onderzoeksperiode Kokerstraat (EO)*

5.1.3 Behoeften en wensen

Toen bewoners werden benaderd om mee te denken over een nieuwe invulling, waren zij in eerste instantie afwachtend en sceptisch. Hier kwam bij dat het voorbereidingstraject van de herinrichting samenviel met de coronacrisis. Toch zijn er behoeften en wensen opgehaald bij de buurtbewoners en gebruikers van het plein. Hiervoor is gesproken met zowel kinderen als volwassenen.

De opgehaalde wensen en behoeften voor het plein die voortkomen uit straatgesprekken en straatinterviews betreffen:

- Vergroening en verkoeling van het plein;
- Een aangename plek voor verblijf;
- Ruimte om kleine kinderen te leren fietsen;
- Een speelplek voor kleine kinderen.

Ook is er met kinderen gesproken over de nieuwe invulling van het plein. Ze hebben tekeningen gemaakt en wensen opgeschreven op een 'Koker-praat-plaat'; een groot vel waarop de kinderen konden tekenen en schrijven. Een van de ideeën was een poppenhoek. Studenten hebben samen met kinderen van Openbare Basisschool Blijvliet dit idee verder uitgewerkt. Kleuters waren de opdrachtgevers van de studenten. Hier zijn zeven ontwerpvarianten uit voortgekomen. Uiteindelijk is er echter niets met deze kinderwens gedaan.

Figuur 5.17 *Ontwerpvarianten van studenten voor een poppenhoek op het Kokerplein (GM en MW)*

5.1.4 Ontwerpproces

Op basis van de behoeften en wensen van de bewoners en de doelen en uitgangspunten van de gemeente Rotterdam zijn er ontwerpen gemaakt voor de nieuwe inrichting van de Kokerstraat. De figuren 5.17 tot en met 5.21 bevatten impressies van het schetsontwerp (SO), het voorlopig ontwerp (VO) en het definitief ontwerp (DO).

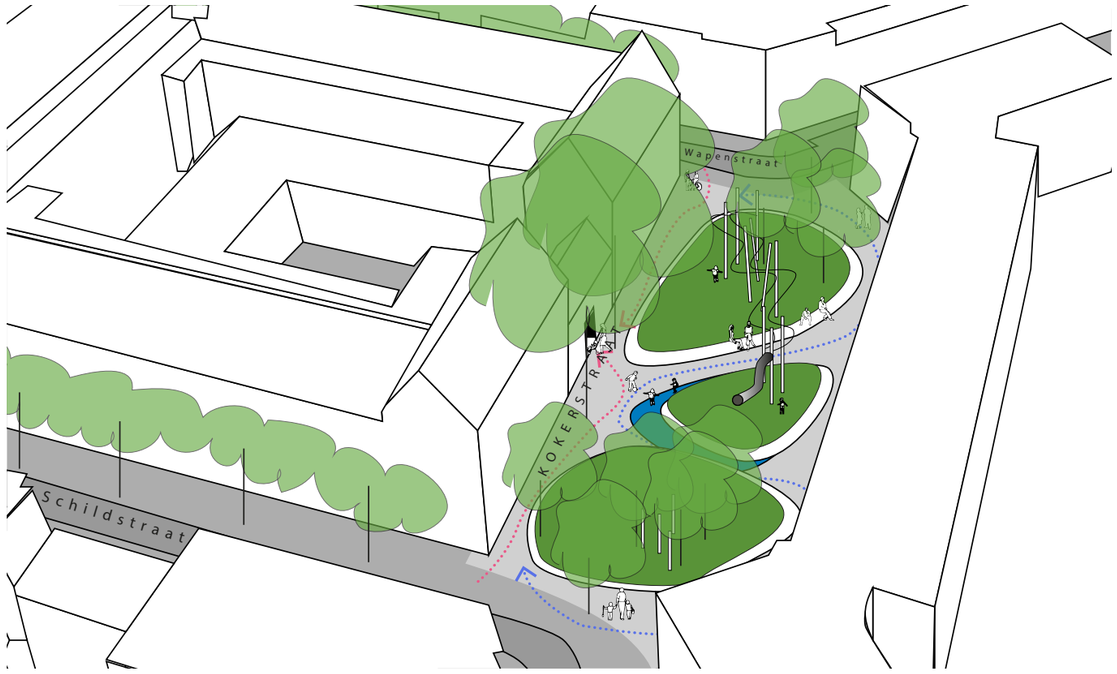
Tabel 5.2 toont de wensen van de buurtbewoners en de doelen en uitgangspunten van de gemeente Rotterdam. In de tabel wordt voor deze behoeften en uitgangspunten aangegeven of deze zijn meegenomen in het SO, VO en DO. Wanneer niets is ingevuld, is het onbekend of het is meegenomen in het ontwerp of is het uitgangspunt moeilijk te meten. Op het DO is met rode nummers aangegeven waar behoeften en uitgangspunten zijn meegenomen in het ontwerp.

Tabel 5.2 *Wensen van buurtbewoners en uitgangspunten gemeente*

Thema	Nr.	Specifiek	Wens buurtbewoners of uitgangspunt gemeente Rotterdam	Meegenomen in		
				SO	VO	DO
Klimaatadaptatie	1	Verkoeling van het plein	Wens buurtbewoners	Ja	Ja	Ja
	2	Vergroening van het plein	Wens buurtbewoners	Ja	Ja	Ja
		Ten minste 50% van het plein moet worden vergroend (incl. halfverharding)	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Nee	Nee	Nee
	3	Groen draagt bij aan biodiversiteit en vergroten regenwateropvang	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Ja	Ja	Ja
	4	Grote platanen moeten behouden blijven	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Ja	Ja	Ja
	5	Nieuwe bomen toevoegen	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Ja	Ja	Ja
Identiteit en uitstraling	6	Het plein krijgt een speels karakter, met mogelijke hoogteverschillen	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Ja	Ja	Ja
	7	Doorgaande bestrating van deur tot deur	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Ja	Ja	Ja
	8	Ontwerp moet aansluiten bij monumentale maat van de bebouwing en bestaande bomen	Uitgangspunt gemeente Rotterdam			
	9	Ontwerp is een groots gebaar	Uitgangspunt gemeente Rotterdam			
	10	Geen extra hekken op het plein	Uitgangspunt gemeente Rotterdam		Nee	Nee
Sociaal/ ontmoeten	11	Aangename plek voor verblijf	Wens buurtbewoners		Ja	Ja
	12	De locatie moet een plek zijn voor álle bewoners, programma voor meerdere doelgroepen	Uitgangspunt gemeente Rotterdam		Ja	Ja
	13	Voldoende ruimte voor een buurtfeest	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Ja	Ja	Ja
		Voldoende ruimte voor een partytent		Nee	Nee	Nee

Vervolg tabel 5.2 *Wensen van buurtbewoners en uitgangspunten gemeente*

Thema	Nr.	Specifiek	Type	SO	VO	DO
Sociaal/ ontmoeten (vervolg)	14	Voldoende zitgelegenheid eventueel met tafels	Uitgangspunt gemeente Rotterdam		Ja	Ja
Spelen	15	Speelplek voor kleine kinderen	Wens buurtbewoners	Ja	Ja	Ja
		Nieuwe speelaanleidingen voor kinderen tot twaalf jaar	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Ja	Ja	Ja
	16	Ruimte voor kinderen om te kunnen fietsen	Wens buurtbewoners	Nee	Nee	Nee
		Voldoende ruimte voor rondje fietsen voor kinderen	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Nee	Nee	Nee
	17	Voldoende ruimte voor voetballen	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Nee	Nee	Nee
	18	Speelplek in de vorm van een poppenhoek	Wens buurtkinderen	Nee	Nee	Nee
Verkeer	19	Route naar nieuwe binnentuin oude gebouw Technische School	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Ja	Ja	Ja
	20	Snelverkeer en fietsers ontmoedigen	Uitgangspunt gemeente Rotterdam	Ja	Ja	Ja

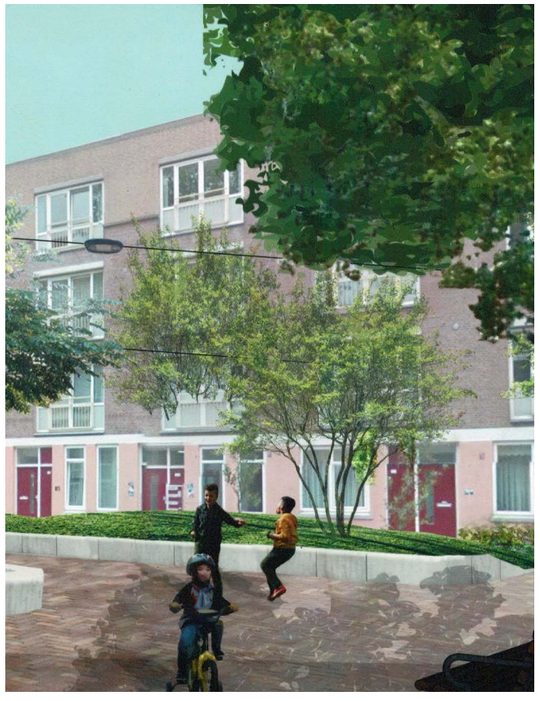

Figuur 5.18 *Impressie van het schetsontwerp (bron: gemeente Rotterdam)*

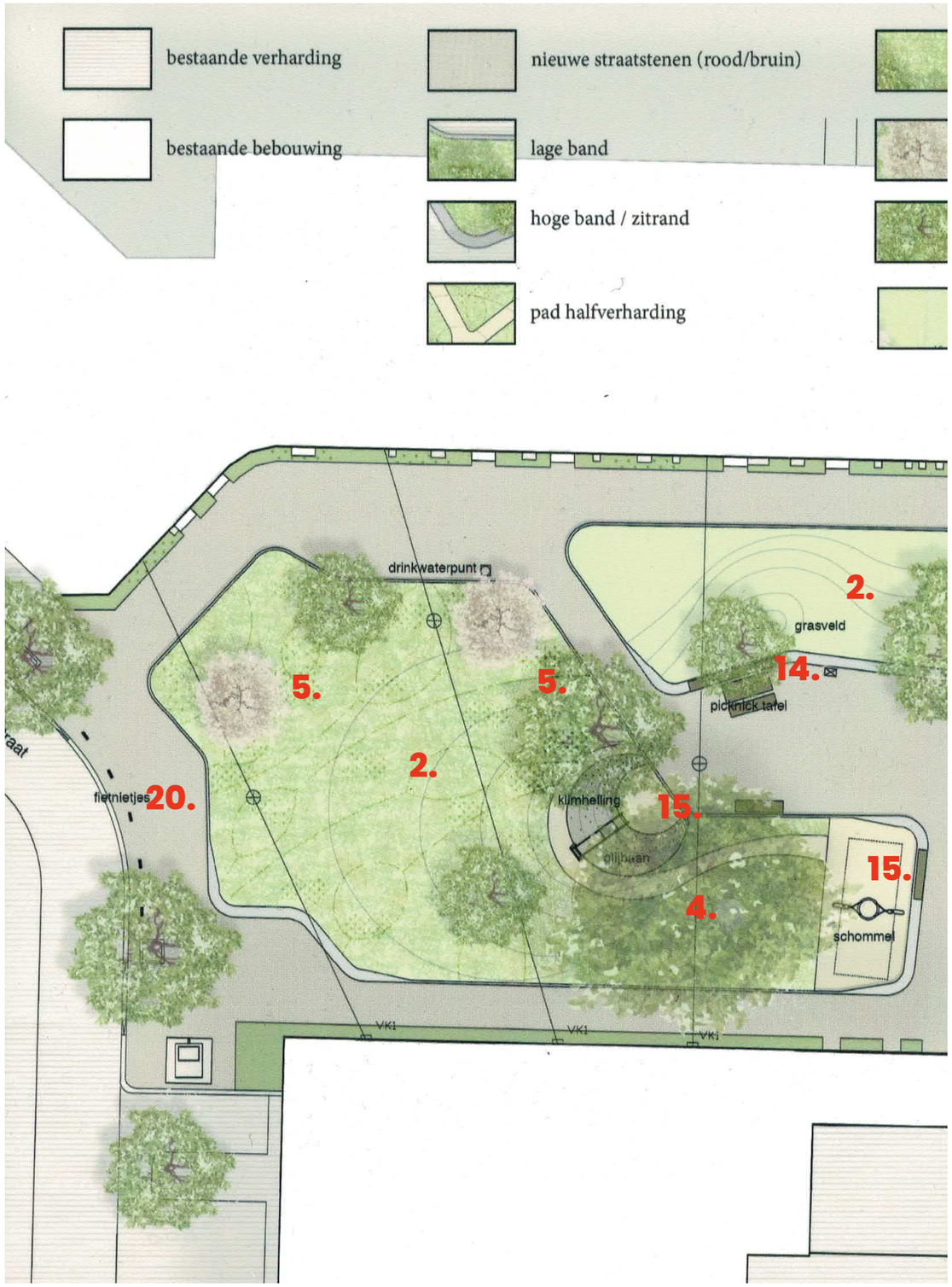

Figuur 5.19 *Voorlopig ontwerp (bron: gemeente Rotterdam)*

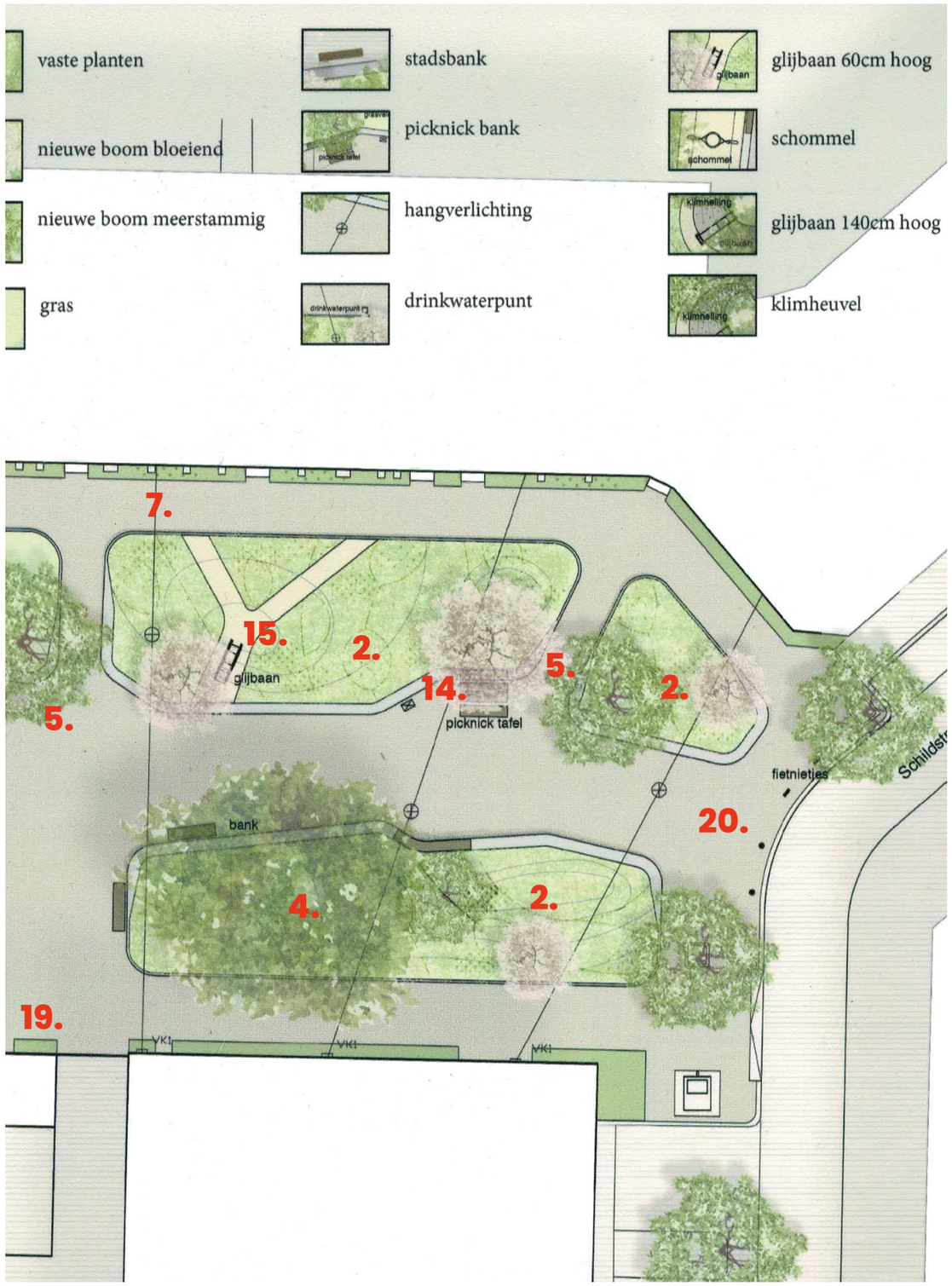

Figuur 5.20 *Impressie van definitief ontwerp (bron: gemeente Rotterdam)*

Figuur 5.21 *Bouwbord Kokerstraat (EO)*

Figuur 5.22 *Definitief ontwerp (bron: gemeente Rotterdam)*

Figuur 5.23 *Nieuwe situatie Kokerstraat (JN)*

5.1.5 Nieuwe situatie

Klimaatadaptatie
Gedurende de herontwikkeling is de Kokerstraat vergroend met onder andere bomen, struiken, planten en grassen. Dit groen neemt bijna de helft van het plein in beslag, namelijk zo'n 45%. Verder zijn er kleine geveltuintjes bij het oude gebouw van de Technische School en staan er plantenpotten bij de woningen aan de noordzijde van het plein. De rest van de ondergrond bestaat uit bestrating van donkerrode gebakken klinkers.

Hitte
Een student heeft op 7 september 2023 hittemetingen uitgevoerd. Dit was een warme zomerdag, waarop de buitentemperatuur 29 graden was. In de Kokerstraat zijn gedurende de hele dag schaduwrijke plekken te vinden, waardoor het relatief aangenaam is om hier te verblijven. In de schaduw was het tussen de 25 en 30 graden. De picknickbank en prullenbak die volop in de zon stonden werden erg warm, namelijk

Figuur 5.24 *Hittemetingen met warmtecamera (SER)*

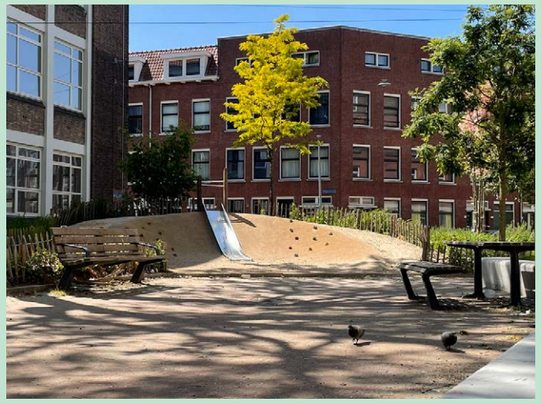

Figuur 5.25 *Groenvoorziening (SER)*

respectievelijk 49 en 57 graden. De gevels van de woningen warmden op tot ongeveer 40 graden. De projectmanager van de gemeente Rotterdam geeft aan dat de klimaatdoelstellingen wat betreft het tegengaan van hittestress op het plein zijn behaald.

Water
De groengebieden bieden infiltratiemogelijkheden en verder zijn er verschillende putten waar het water naartoe kan lopen wanneer het geregend heeft. De projectmanager van de gemeente Rotterdam geeft ook aan dat er na piekbuien geen wateroverlast wordt ervaren.

Figuur 5.26 *Speelvoorziening (AVE)*

Verblijfskwaliteit
De Kokerstraat is voornamelijk ingericht met groen en verblijfsplekken. De randen van het plein bestaan voor een groot deel uit bebouwing. Deze ligt direct aan het plein, of aan de trottoirs van de Wapenstraat en de Schildstraat. Het plein is aan deze straatzijden afgezet met hekwerken, waardoor op het plein geen autoverkeer in. Er zijn verschillende wandelroutes op het plein, die langs het oude gebouw van de Technische School, langs de woningen en midden over het plein tussen de plantenbakken door lopen. De woningen hebben uitzicht op het plein. Bewoners van de benedenwoningen kunnen echter niet het hele plein overzien vanwege de hoogteverschillen in het groen.

Spelen
In de Kokerstraat zijn diverse speeltoestellen die gericht zijn op kleine kinderen. Dit zijn twee kleine glijbanen, een klimheuvel en een schommel.
Voor de renovatie stonden er andere kleine speeltoestellen, namelijk een glijbaan, een wipwap, een draaischijf en twee schommels.

Bewegen
Op het gerenoveerde plein is onvoldoende ruimte om bijvoorbeeld te voetballen of te basketballen. Voor de renovatie was er meer ruimte beschikbaar om dit soort activiteiten uit te voeren.

Figuur 5.27 *Zitgelegenheid met picknicktafel (HR)*

Ontmoeten
Verspreid over het plein bevinden zich meerdere bankjes. Er zijn ook twee picknicktafels. Ook de betonnen randen van de plantenbakken bieden zitgelegenheid. Voor de renovatie stonden er vier bankjes midden op het plein en was er zitgelegenheid op een restant van een kunstwerk. Er is nu meer zitgelegenheid dan voor de renovatie.

5.1.6 Evaluatie plein

De Kokerstraat is vergroend en daarmee klimaatadaptiever gemaakt. Ook biedt het plein speelvoorzieningen voor kinderen en recreatiemogelijkheden. Na de oplevering werd echter duidelijk dat een deel van de bewoners niet tevreden is met het nieuwe plein. Een aantal bewoners vindt dat het groen te veel plaats inneemt, waardoor er niet genoeg ruimte is overgebleven voor speeltoestellen. Daarnaast geeft een aantal bewoners aan dat er niet genoeg ruimte is om te voetballen of om een partytent op te zetten voor buurtfeesten, terwijl zij van tevoren deze wensen wel expliciet hadden aangegeven. Verder is volgens verschillende bewoners het plein onoverzichtelijker geworden door de verhoogde plantenbakken, waardoor ouders nu minder makkelijk toezicht kunnen houden op hun kinderen. Hier staat tegenover dat een groot aantal bewoners wel tevreden is met de aanpassingen op het plein. Zij geven aan dat het plein groener en koeler is geworden.

Na de oplevering in september 2021 heeft een onderzoeker gesproken met een projectmanager van de gemeente Rotterdam. Zij gaf aan dat de hoofddoelen behaald zijn: het plein is groener en daarmee klimaatadaptiever. Toch zijn ook enkele doelen niet behaald. Eén van de uitgangspunten was bijvoorbeeld om minimaal de helft van het grondoppervlak in te richten met groen, wat net niet gelukt is. De brandweer stelde namelijk de eis dat een voertuig midden op het plein moet kunnen komen, zodat bij brand alle woningen bereikbaar zijn. Hierdoor werd het middenpad breder, waardoor er minder ruimte was voor speeltoestellen en de paden tussen het groen smaller moesten worden dan in eerste instantie gepland was.

Figuur 5.28 *Kokerstraat: vergroend, maar onvoldoende ruimte voor voetballen of een partytent (JN)*

5.1.7 Evaluatie participatieproces

Gedurende de looptijd van dit onderzoeksproject heeft een docent-onderzoeker onderzoek gedaan naar het hele participatieproces rondom de herontwikkeling van de Kokerstraat. Zij heeft hiervoor interviews afgenomen met medewerkers van de gemeente Rotterdam uit het sociale en het fysieke domein (zie tabel 5.3).

Tabel 5.3 *Onderzoeksactiviteiten omtrent participatieproces Kokerstraat*

Onderzoeksactiviteit	Datum	Onderzoekers	Participanten
Interview	11.01.2024	Docent-onderzoeker	Senior-adviseur Rotterdam-Zuid
Interview	31.01.2024	Docent-onderzoeker	2 Beleidsadviseurs Stadsontwikkeling en wijknetwerker Hillesluis
Interview	12.06.2024	Docent-onderzoeker	Wijknetwerker en procesmanager innovatie
Interview	26.08.2024	Docent-onderzoeker	Procesmanager innovatie
Interview	03.09.2024	Docent-onderzoeker	Adviseur/strategisch ontwerper
Interview	25.09.2024	Docent-onderzoeker	Wijkmanager Hillesluis
Interview	02.10.2024	Docent-onderzoeker	Adviseur inspraak en participatie

Het verhaal van de gemeente Rotterdam over het participatieproces

De procesmanager innovatie vertelt...
De omvang van de stad Rotterdam zelf en de omvang van het gemeentelijk apparaat maakt dat de opgaven voor de stad complex zijn. De gemeente zelf is vergelijkbaar met een grote fabriek: alles is ingericht in processen en systemen. Op deze manier lukt het om zo veel mogelijk mensen goed te bedienen. Het systeem is echter niet wendbaar of flexibel. Het systeem is gericht op de massa en gaat uit van gemiddelden. Daardoor mis je mensen en meningen en daar zijn we ons bewust van geworden.

De adviseur/strategisch ontwerper vertelt...
Meerdere partijen binnen de gemeente Rotterdam zijn betrokken bij de ontwikkeling, het beheer en het onderhoud van de buitenruimte. Afdeling Stadsbeheer is verdeeld over zes gebieden, die ook weer een onderverdeling kennen. Binnen elk gebied komt een veelheid aan partijen samen om af te stemmen over beheer, onderhoud en ontwikkeling.

Daarnaast wordt de inrichtingsopgave steeds complexer doordat er steeds meer variabelen een rol spelen. Speelde in het verleden de technische staat van een straat of plein (denk aan het riool, de infrastructuur of speeltoestellen) een doorslaggevende rol, dan is dat nu uitgebreid met energie, klimaat, circulariteit en verdichting. Tevens

heeft de gemeente Rotterdam een belangrijke sociaal-maatschappelijke opdracht en wil de gemeente een bijdrage leveren aan een aantrekkelijke buitenruimte en aan de gezondheid van haar inwoners.

De wijkmanager Hillesluis vertelt...
"Veel doen we vanuit de gemeente goed en kundig. Wat vaak nog mist is de co-creatie, waarbij je eigen professionele inbreng gelijk staat aan wat bewoners willen. In zijn algemeenheid vinden we het als gemeenteambtenaren lastig om mensen serieus te nemen. In de praktijk wordt de kennis en kunde van professionals dan ook zwaarder gewogen dan de wensen en behoeften van de bewoners. Zo is het ook gegaan bij de Kokerstraat in Hillesluis. Het plein is niet aangelegd conform de wensen en behoeften van de bewoners, maar op basis van speerpunten van de gemeente.

De speerpunten van de gemeente lagen bij vergroening, verkoeling en creatief spelen. Creatief spelen is een pedagogische visie op spelen, die de huidige norm is bij de gemeente. Deze norm sluit echter niet aan bij de wensen en behoeften uit de wijk. Bewoners van Hillesluis willen graag speeltoestellen voor hun kinderen, dat is hun norm.

De Kokerstraat is uiteindelijk veel te radicaal vergroend en er is weinig speelruimte overgebleven. Zo kan er niet worden gefietst en gevoetbald. Maar ook de mogelijkheden voor het recreëren voor volwassenen zijn beperkt. De gebruikswaarde van het plein is vooraf niet goed in kaart gebracht, waardoor de aanpassingen nu niet aansluiten bij de wensen en behoeften van de gebruikers. Voor de professionals was het renoveren van het plein een tijdelijk project, voor de gebruikers is het echter hun blijvende buitenruimte en leefomgeving.

De beleidsadviseurs Stadsontwikkeling vertellen...
Voor ons als gemeente heeft het traject in de Kokerstraat belangrijke leermomenten opgeleverd. En dan met name op het gebied van participatie. Bij de inrichting van de Kokerstraat hebben we nog erg 'top-down' gedacht. Het plein was aan vervanging toe, had achterstallig onderhoud en kende weinig groen. Het initiatief voor herinrichting kwam dus vanuit de gemeente zelf en niet vanuit de bewoners.

Een goede participatie vraagt een lang en intensief traject tijdens de planfase. Dit is nodig om wensen en behoeften van gebruikers in beeld te krijgen en om betrokkenheid en eigenaarschap voor het plein bij bewoners te ontwikkelen. Wanneer bewoners nauw betrokken worden bij de herinrichting van een plein, is de kans het grootst dat het plein aan het eind van de rit ook weer omarmd wordt en de bewoners ook echt het gevoel hebben "het is van ons en we gaan er mee verder". En dan is het natuurlijk wel van belang dat er geen dingen worden ontwikkeld die mensen niet willen.

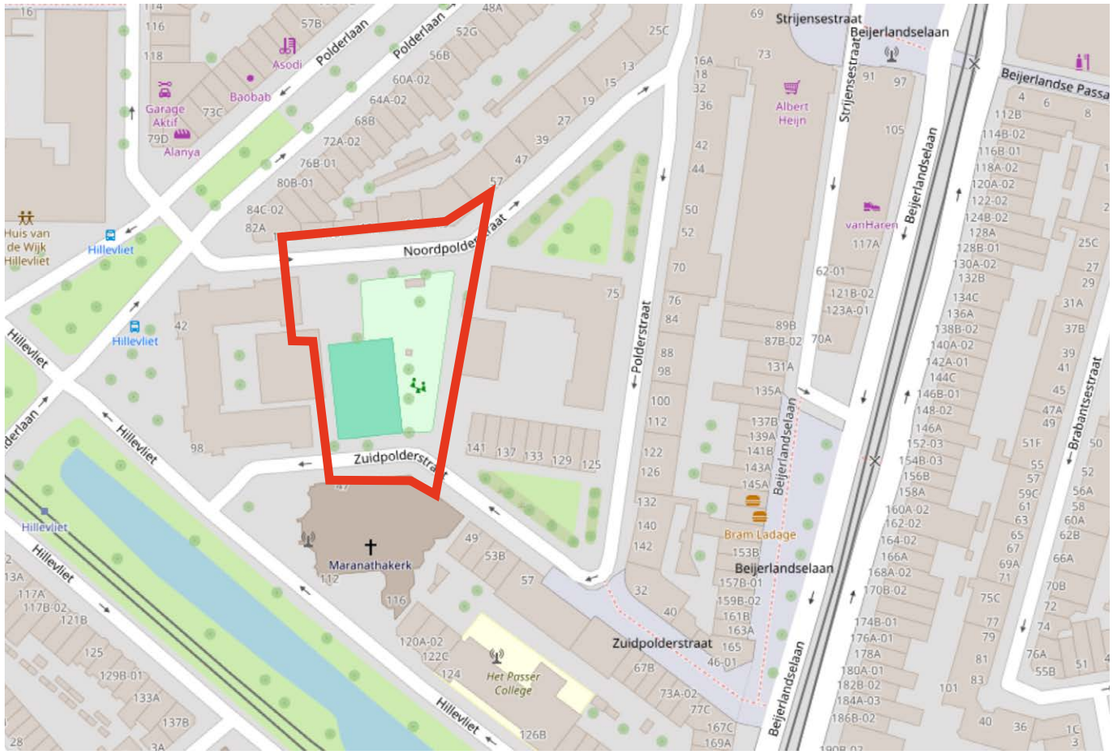
De procesmanager innovatie vertelt...
Kijkend naar het traject van herinrichting in de Kokerstraat zie je dat er in de planfase wel degelijk stappen zijn ondernomen en is geëxperimenteerd met participatie. Ook al viel deze fase midden in de eerste Corona-crisis, toch zijn er fysieke bijeenkomsten geweest met buurtbewoners om wensen en behoeften in kaart te brengen. Tijdens de bijeenkomsten was er aandacht voor educatie (klimaat, vergroening) en konden op meerdere manieren ideeën gedeeld worden. De participatie-opbrengsten vanuit buurtbewoners en -kinderen zijn echter uiteindelijk onvoldoende meegewogen in het totale resultaat. De gemeentelijke opdracht voor vergroening is voorliggend geworden aan de wensen van bewoners met betrekking tot spelen en ontmoeten. Tevens speelde in de Kokerstraat ook de veiligheid en daarmee samenhangend de toegankelijkheid voor hulpdiensten een rol in de definitieve vormgeving van de plannen.

De wijkmanager Hillesluis vertelt...
Kijkend naar het proces kan je zeggen dat bij het project in de Kokerstraat sprake was van zogenaamde Koekoeksklok-participatie. Het traject van het renoveren van een straat of plein neemt meestal een paar jaar in beslag. De gemeente komt een tot twee keer langs op de locatie, spreekt met bewoners en laat ontwerpen zien. Na deze inspraak- of presentatiemomenten is er veelal geen contact meer met de bewoners tot er na lange tijd vrij plotseling gestart wordt met de werkzaamheden. Het plotseling en kort verschijnen en weer terugtrekken van professionals van de gemeente kan je vergelijken met een koekoeksklok. Deze wijze van participeren is onwenselijk. Je wilt bewoners serieus nemen, inspraak geven en langdurig betrekken bij de ontwikkelingen van een project. Tevens is goed vooronderzoek naar de gebruikswaarde van een straat of plein een must.

Figuur 5.29 *Bewonersbijeenkomst Kokerstraat (EO)*

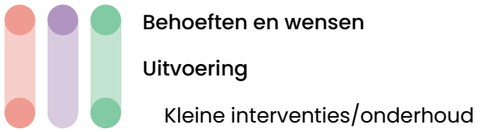
5.2 Polderplein

Figuur 5.30 *Onderzoekslocatie Polderplein in kaart (bron: openstreetmap.org)*

Bij de start van het onderzoeksproject werd het Polderplein door de gemeente Rotterdam aangewezen als geschikte onderzoekslocatie. De gemeente gaf aan dat het plein vanaf de tweede helft van 2023 gerenoveerd zou worden. Naast dat speelvoorzieningen en zitplekken verouderd zijn, heeft het plein ook een laag klimaatadaptief vermogen.

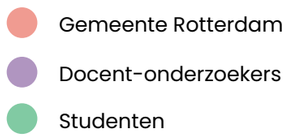
Gedurende de onderzoeksperiode hebben studenten en docent-onderzoekers van de Hogeschool Rotterdam zich gericht op de behoeften en wensen van vooral kinderen, maar ook van andere buurtbewoners. De geïnterviewde kinderen waren leerlingen van Openbare Basisschool Blijvliet die zich naast de onderzoekslocatie bevindt. Het onderzoek van deze casus geeft inzicht in de bestaande situatie en de behoeften en wensen.

Behoeften en wensen

Uitvoering

Kleine interventies/onderhoud

Gemeente Rotterdam

Docent-onderzoekers

Studenten

Het Polderplein grenst aan het schoolplein van OBS Blijvliet en ligt ingeklemd tussen de Noordpolderstraat en de Zuidpolderstraat. Alle omringende gebouwen zijn gebouwd tussen 1900 en 1930, behalve een rij eengezinswoningen die gebouwd is na 2000. De Noordpolderstraat kenmerkt zich door afgesloten portiekwoningen met moderne Franse balkons. Dit zijn appartementen verdeeld over vier bouwlagen. De Zuidpolderstraat heeft een diverse bebouwing, waaronder (de achterzijde van) een kerk, een school, appartementen en eengezinswoningen. De Zuidpolderstraat komt uit op de Beijerlandselaan. In dit autovrije deel van de straat bevinden zich enkele kleine voorzieningen zoals een kapper, een café en een winkel.[1,4]

De west- en oostzijde van het Polderplein is afgesloten voor verkeer, maar de Noordpolderstraat en de Zuidpolderstraat zijn wel toegankelijk voor auto's en hier wordt ook geparkeerd. Het Polderplein zelf bestaat uit verschillende delen. Een deel is afgeschermd met lage hekken en groen en dient als speelplaats voor de leerlingen van de basisschool. Een ander deel van het plein is afgeschermd met hoge hekken; hier bevindt zich een voetbalkooi. De rest van het plein is open, met meerdere speeltoestellen, zoals klimrekken, glijbanen en schommels. Aan de zijkant van het plein zijn bankjes geplaatst. Verder staat er een aantal kleine bomen en in het midden van het plein bevindt zich een klein transformatorhuisje.[1]

Figuur 5.31 *OBS Blijvliet naast het Polderplein (HR)*

Figuur 5.32 *Het Polderplein (HR)*

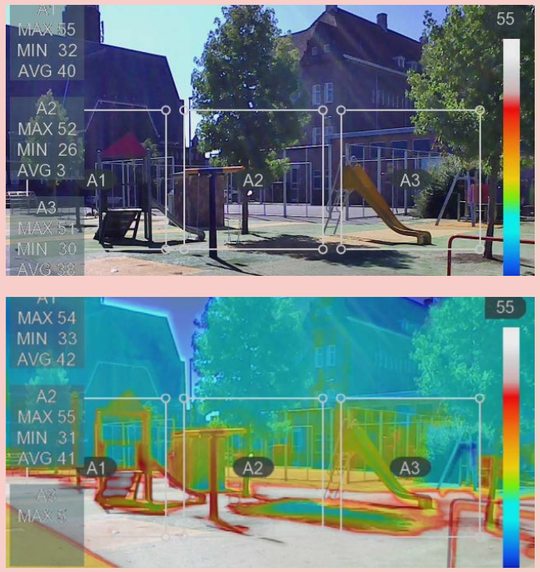

Figuur 5.33 *Weinig schaduw op het Polderplein op een zomerdag (AVE)*

5.2.1 Bestaande situatie

Klimaatadaptatie
Het Polderplein heeft geen natuurlijk karakter, want er is relatief weinig natuurlijk groen en het formaat van de bomen die midden op het plein staan is klein. Het plein is ook qua type ondergrond niet klimaatadaptief. Het grootste deel van het grondoppervlak is voorzien van groene en gele stroken kunstgras. De zijkanten van het plein zijn bestraat en het vloeroppervlak van de voetbalkooi is geasfalteerd.

Hitte
Aan de rand van het plein bevinden zich grotere bomen. Ondanks het groen is er weinig schaduw op het plein, gezien de oriëntatie op de zon. Een student heeft op 7 september 2023 hittemetingen uitgevoerd. Dit was een warme zomerdag met een buitentemperatuur van 29 graden. Het kunstgras warmde deze dag op tot 56 graden. De temperatuur van sommige speeltoestellen werd 54 graden. De temperatuur op de gevels van de

Figuur 5.34 *Hittemetingen met warmtecamera (SER)*

omliggende gebouwen bedroeg meer dan 50 graden. Deze temperaturen en het ontbreken van schaduw maakten het plein op deze dag tot een onaangename verblijfsplek.

Water
Hoewel er weinig infiltratiemogelijkheden zijn, lijkt er geen wateroverlast te zijn op het Polderplein. De respondenten hebben dit in ieder geval niet aangegeven tijdens de gesprekken over klimaatadaptatie. Er zijn geen infiltratietesten uitgevoerd op het plein.

Verblijfskwaliteit
Het Polderplein is voornamelijk ingericht met verblijfsplekken, zoals speeltoestellen en zitplekken. De randen van het plein bestaan voor een groot deel uit bebouwing. Deze ligt direct aan het plein of aan de trottoirs van de Noordpolderstraat en de Zuidpolderstraat. Deze straten zijn ingericht voor autoverkeer en hebben parkeerplekken. Door deze stedenbouwkundige opzet wordt het plein alleen aan de twee korte zijden van het plein omsloten door autoverkeer. Verder is er een voetpad aan de oostzijde van het plein. Aan dit voetpad is zitgelegenheid gecreëerd en vanaf deze plek is er goed overzicht over het plein. In de avonduren zijn alleen vanaf de woningen aan de noordzijde ogen op het plein gericht. De andere zijden van het plein zijn ingericht met voorzieningen die alleen overdag of op andere specifieke momenten geopend zijn, waaronder een school, een gymzaal en een kerk. Langs het voetpad aan de oostzijde bevindt zich een hekwerk voorzien van klimop.
Spelen

Figuur 5.35 *Spelen op het Polderplein (HR)*

Op het Polderplein zijn diverse speeltoestellen te vinden, zoals klimrekken, schommels, een draaischijf en een rekstok. Er staat ook een

Figuur 5.36 *Voetbalkooi op het Polderplein (HR)*

Duimdrop-container met buitenspeelgoed. Deze wordt beheerd door vrijwilligers en wanneer zij er zijn, kunnen kinderen gebruik maken van het speelmateriaal. De naastgelegen basisschool, OBS Blijvliet, maakt in de schoolpauzes gebruik van het plein.

Bewegen
Op het plein bevindt zich een voetbalkooi. Hier kunnen buurtbewoners voetballen en basketballen. Daarnaast is er op het plein open ruimte waar kinderen kunnen rondrennen of andere spelletjes kunnen spelen. In de hoek van het plein, bij de Noordpolderstraat, staat een tafeltennistafel.

Ontmoeten
Aan de rand van het plein, aan de oostzijde, staat een rij van acht bankjes. Deze zijn eenvoudig vormgegeven en hebben geen rugleuning.

Figuur 5.37 *Bankjes aan de rand van het plein (SER)*

Het verhaal van de Duimdrop-container op het Polderplein

Duimdrop-containers zijn vrolijk gekleurde containers vol met buitenspeelmateriaal, zoals skeelers, voetballen en fietsjes. De containers worden beheerd door vrijwilligers die tijdens het buitenspelen een oogje in het zeil houden. Wanneer de vlag uithangt, zijn de vrijwilligers er en kan er met het speelgoed uit de containers gespeeld worden.

De Wethouder van Zorg, Volksgezondheid, Ouderen en Sport besloot dat Duimdrop-containers 'niet meer van deze tijd zijn' en trok de subsidie in 2021 in. Naar aanleiding van deze actie ontstond protest en media-aandacht. Duizenden Rotterdammers, waaronder vele kinderen, tekenden de petitie 'Duimdrop moet blijven'. In de petitie staat:

> "Duimdrop staat op pleinen in kwetsbare wijken. (...) De gemeente wil kinderen juist meer laten spelen. De kinderen die van Duimdrop gebruik maken, hebben vaak geen eigen fiets, omdat hun ouders dit niet kunnen betalen. (...) De gemeente wil kwetsbare wijken veerkrachtig maken. Via Duimdrop is er altijd toezicht en activiteit op het plein." (Petities.com, 13 oktober 2020)[8]

Op het Polderplein zou de Duimdrop-container ook verdwijnen. Echter heeft Expertisecentrum Maatschappelijke Innovatie van Hogeschool Rotterdam de toenmalige directeur van Buurt- en Speeltuinwerk Rotterdam gevraagd om de container te laten staan. De container dient nu als oefenplek voor studenten waar zij midden in de wijk praktijkgericht kunnen leren. Ze organiseerden onder andere rondleidingen, gesprekken, klimaatfeesten en buurtfeesten voor buurtbewoners voor zowel volwassenen als kinderen. Tijdens de ClimateHealthCafés werd ook gebruik gemaakt van het speelgoed uit de container om kinderen te betrekken bij de onderzoeksactiviteiten.

Tot groot plezier van alle betrokkenen is de container op het Polderplein uiteindelijk omgeruild voor een nieuw exemplaar en heeft de CBA Foundation het beheer overgenomen. De CBA Foundation wil via fysieke hubs in de wijk beweging en een gezonde leefstijl bevorderen onder kinderen en ouders. De Duimdrop-container is meerdere dagdelen per week geopend en draagt hiermee bij aan een fijn en veilig speelklimaat op het plein. De Duimdrop-container is een goed voorbeeld van hoe studenten, lokale organisaties en buurtbewoners samen zorgen voor speelplezier, sociale verbinding en leerervaringen in een kwetsbare wijk.

Figuur 5.38 *Duimdrop-container op het Polderplein (EO)*

5.2.2 Onderzoeksmethoden

Gedurende de onderzoeksperiode hebben studenten en docent-onderzoekers op verschillende manieren onderzoek uitgevoerd op het Polderplein. Er zijn diverse overleggen geweest met stakeholders, interviews gehouden en drie ClimateHealthCafés georganiseerd. Alle activiteiten die hebben plaatsgevonden zijn te vinden in tabel 4.4.

Tabel 5.4 *Onderzoeksactiviteiten omtrent Polderplein*

Onderzoeksactiviteit	Datum	Onderzoekers	Participanten/deelnemers (in aantallen)
Startbijeenkomst	23.02.2023	Studenten, docent-onderzoekers en lector	Wijkteam Hillesluis gemeente Rotterdam, Sportspullenbank, Woonstad Rotterdam en Buurt- en Speeltuinwerk Rotterdam (BSW)
Focusgroep	15.03.2023	Studenten en docent-onderzoekers	Leerlingenraad OBS Blijvliet
Diverse overleggen	14.04.2023, 09.05.2023, 16.05.2023, 24.05.2023	Studenten en docent-onderzoeker	Leraren OBS Blijvliet, BSW, Woonstad Rotterdam en stadsbeheer gemeente Rotterdam
ClimateHealthCafé: klimaateducatie met watertafel en pleinenbingo, dialoogtafel, speel- en beweegactiviteiten, boomspiegels inplanten en interviews	01.06.2023	Studenten, docent-onderzoekers, lector, Gemeente Rotterdam, BSW, vertegenwoordiging Duimdrop-container en Woonstad Rotterdam	Buurtbewoners, buurtkinderen en leerlingen Openbare Basisschool Blijvliet
Evaluatie Climate-HealthCafé	06.07.2023	Docent-onderzoekers en lector	Diverse stakeholders
Overleg	18.07.2023	Docent-onderzoeker	Expertisecentrum Maatschappelijke Innovatie van Hogeschool Rotterdam en BSW
Overleg	18.07.2023	Docent-onderzoeker	Nationaal Programma Rotterdam Zuid
Verschillende overleggen stakeholders	Oktober-november 2023	Docent-onderzoekers en lector	Gemeente Rotterdam, Sportspullenbank, BSW, CBA Foundation, OBS Blijvliet, Zadkine, buurtouders en vrijwilligers buurtmoestuin

5.2.3 Behoeften en wensen

Spelen
Respondenten geven aan dat het Polderplein een belangrijke plek is om te spelen. Vooral de voetbalkooi is geliefd bij de oudere kinderen. Wel zouden de respondenten graag nieuwere of beter onderhouden speeltoestellen zien. Daarnaast is er behoefte aan speelplekken voor peuters en kleuters.

Bewegen
De meeste volwassen respondenten geven aan dat ze het plein niet zien als plek waar zij zelf kunnen sporten of bewegen. Sommigen geven wel aan dat het plein een plek is waar zij langskomen wanneer ze hardlopen. Een aantal respondenten sport helemaal niet, terwijl anderen dit doen in een sportschool of op een andere plek.

Ontmoeten
Respondenten geven aan dat de recreatie- en ontmoetingsfunctie van het plein matig is. Zij willen graag meer bankjes met een leuning en tafels om aan te eten en drinken.

Figuur 5.39 *Kapot bankje op het Polderplein (EO)*

Klimaatadaptatie
Met respondenten werd ook gesproken over de klimaatadaptieve functies van het plein. Een groot deel van de respondenten ziet graag meer groen. Het uitbreiden van groen mag volgens de respondenten echter niet ten koste gaan van de speelmogelijkheden voor de kinderen. Enkele respondenten geven aan dat groen of natuur voor

Figuur 5.40 *Vervuilde stoep op het Polderplein (HR)*

hen niet belangrijk zijn, want zij wonen in de stad. Zij menen dat zij voldoende mogelijkheden hebben om zelf groen op te zoeken wanneer zij daar behoefte aan hebben.

Veiligheid
Respondenten geven aan dat zij het plein vooral in de avond niet veilig vinden. Er zijn volgens hen hangjongeren die geluidsoverlast en vandalisme veroorzaken en bovendien is het plein vervuild. Respondenten menen dat cameratoezicht voor meer veiligheid kan zorgen en willen graag dat het plein schoner wordt en heel blijft.

Niets doen
Er zijn echter ook respondenten die aangeven dat het plein goed is zoals het nu is en dat aanpassingen of renovaties niet nodig zijn.

Participatie
Respondenten willen graag meedenken en meebeslissen over de herinrichting van het plein. Bij eerdere aanpassingen is volgens hen vooral sprake geweest van het informeren van bewoners en soms ook van meedenken. Ze willen graag vroeg betrokken worden bij de plan- en ontwerpfase en een duidelijke stem hebben in het eindresultaat. Gedurende een traject van herontwikkeling willen bewoners graag per brief of e-mail geïnformeerd worden, aangevuld met informatiebijeenkomsten en ontwerpbijeenkomsten.

Figuur 5.41 *Gesprekken over het plein (RH)*

5.2.4 Voorafgaand aan ontwerpproces

Op het Polderplein hebben tussen februari en juli 2023 verschillende activiteiten plaatsgevonden, waaronder een startbijeenkomst, overleggen met stakeholders en een ClimateHealthCafé. In de daarop volgende maanden kwamen de betrokken partijen bij elkaar om ervaringen en onderzoeksresultaten te delen. Na de zomer van 2023 werd duidelijk dat de gemeente Rotterdam toch afweek van de eerdere planning en dat voorrang wordt gegeven aan de renovatie van drie andere pleinen in Hillesluis, aangezien de riolering van deze drie pleinen in de nabije toekomst wordt vervangen. De pleinen die voorrang krijgen ten opzichte van het Polderplein zijn het Parelplein, het van Haeftenplein en de Van Malsenstraat.

De gemeente Rotterdam geeft aan dat bij de planning van herontwikkeling of renovatie van de openbare ruimte verschillende factoren meewegen. Uitgangspunt is dat meerdere opgaven gelijktijdig worden opgepakt. Wanneer op basis van technische aspecten renovatie nodig is (bijvoorbeeld het vervangen van riolering of nieuwe bestrating) wordt dit bij voorkeur gecombineerd met onderhoud aan andere zaken (zoals de infrastructuur van gas en elektra). Vervolgens worden factoren als vergroening, duurzaamheid en gebruiksvriendelijkheid meegewogen. De afdelingen stadsbeheer en stadsontwikkeling hebben hier per deelgebied structureel afstemming over met andere partijen.

5.2.5 Vervolg onderzoeksproces

Na overleg met de gemeente Rotterdam en andere stakeholders werd besloten om het Polderplein gedurende de onderzoeksperiode toch als onderzoekslocatie te handhaven. Er werd afgesproken de focus van het onderzoek te leggen op het onderhouden en verder ontwikkelen van de bewonersparticipatie rondom het Polderplein. Het doel was om het netwerk dat tijdens de onderzoeksperiode is opgezet in stand te houden, aangezien het plein in de toekomst alsnog gerenoveerd gaat worden. Daarnaast wil de gemeente Rotterdam het netwerk betrekken bij het onderhoud van het plein en bij andere kleine aanpassingen. De gemeente geeft aan dat langdurige bewonersparticipatie past binnen de strategie van de gemeente om bewoners actief te betrekken bij het beheer en de ontwikkeling van hun leefomgeving.

Overleggen met de stakeholders zijn voortgezet en er hebben nog twee ClimateHealthCafés plaatsgevonden. Op deze dagen kwamen verschillende partijen weer bij elkaar. Er is gesproken over mogelijkheden voor recreatie en toezicht op het plein. Daarnaast werden de behoeften en wensen van pleingebruikers en omwonenden verder onderzocht. Uitgesproken wensen waren onder andere bankjes met een rugleuning en tafels, meer speelfaciliteiten, een schoon en veilig plein en meer schaduw.

De onderzoeksactiviteiten die hebben plaatsgevonden nadat de gemeente besloten had dat het Polderplein niet op korte termijn gerenoveerd wordt, zijn weergegeven in tabel 5.5.

Figuur 5.42 *Overleg betrokken organisaties (EO)*

Tabel 5.5 *Onderzoeksactiviteiten omtrent Polderplein (na besluit dat renovatie wordt uitgesteld)*

Onderzoeksactiviteit	Datum	Onderzoekers	Participanten/deelnemers
Deelname Stads-makerscongres: dialoogtafel en stadswandeling	17.11.2023	Docent-onderzoekers	Congresbezoekers, waaronder stadmakers, beleidsmakers, ontwikkelaars en andere geïnteresseerden.
Overleg	Januari 2024	Studenten en docent-onderzoekers	Gemeente Rotterdam, Zadkine, Groen-blauwe schoolpleinen (initiatief van de provincie Zuid-Holland en het Hoogheemraadschap van Delfland) Rotterdams Weerwoord (initiatief van de gemeente Rotterdam om bewoners te ondersteunen met klimaatadaptieve acties)
ClimateHealthCafé: presentatie, dialoogtafel en buurtwandeling	26.03.2024	Studenten en docent-onderzoekers	Wijknetwerker en wijkmanager gemeente Rotterdam, beheerder Duimdrop-container, en buurtbewoners
Overleg	08.05.2024	Studenten en docent-onderzoekers	Wijkmanager, wijkregisseur, wijknetwerker en stadsbeheer gemeente Rotterdam, Samen Ondernemend Leren (SOL), Jongerenwerk, Sport-spullenbank, de hockey hub en Buurt- en Speeltuinwerk Rotterdam (BSW)
ClimateHealthCafé: klimaateducatie met watertafel en pleinenbingo, dialoogtafel, speel- en beweegactiviteiten en interviews	12.06.2024	Studenten, docent-onderzoekers en lector	Beleidsadviseur en wijkmanager gemeente Rotterdam, wijkagent, Jongerenwerk, pastoraal medewerker, vertegenwoordiging Duimdrop-container, buurtvaders, Sportspullenbank, OBS Blijvliet en buurtbewoners
Evaluatie en bespreken resultaten ClimateHealthCafé	13.06.2024	Studenten, docent-onderzoekers en lector	Beleidsadviseur en wijkmanager gemeente Rotterdam, wijkagent, Jongerenwerk, pastoraal medewerker, vertegenwoordiging Duimdrop-container, buurtvaders, Sportspullen-bank, OBS Blijvliet en buurtbewoners

5.2.6 Nieuwe kleinschalige interventies

Gedurende de onderzoeksperiode zijn ook kleine interventies gepleegd op het Polderplein. Uitgangspunten voor de uitvoering van deze kleine ingrepen waren haalbaarheid en impact op de gebruiksvriendelijkheid van het plein.

Voorafgaand aan de onderzoeksperiode werd een jonge boom vernield. Hier is tijdens de onderzoeksperiode een nieuwe boom voor in de plaats geplant. Ook zijn er kleine interventies geweest in het kader van klimaatadaptatie en natuureducatie: boomspiegels zijn ingeplant, plantenzakken zijn opgehangen aan hekwerken en met een watertafel werd het effect van wateroverlast getoond. Ook is beheer van de Duimdrop-container georganiseerd en hebben er schoonmaakacties plaatsgevonden. Als laatste zijn verbeteringen aangebracht aan de voetbalkooi op het plein; kapotte netten zijn gerepareerd en er is een pannaveldje aangelegd. Kort voor de publicatie van dit rapport werd bekend dat de gemeente Rotterdam inmiddels geld heeft vrijgemaakt om het Polderplein alsnog binnenkort opnieuw in te richten.

Figuur 5.43 *Planten in plantenzakken plaatsen (RH)*

Figuur 5.44 *Boomspiegel inplanten (EO)*

Figuur 5.45 *Nieuwe boom na vernieling (HR)*

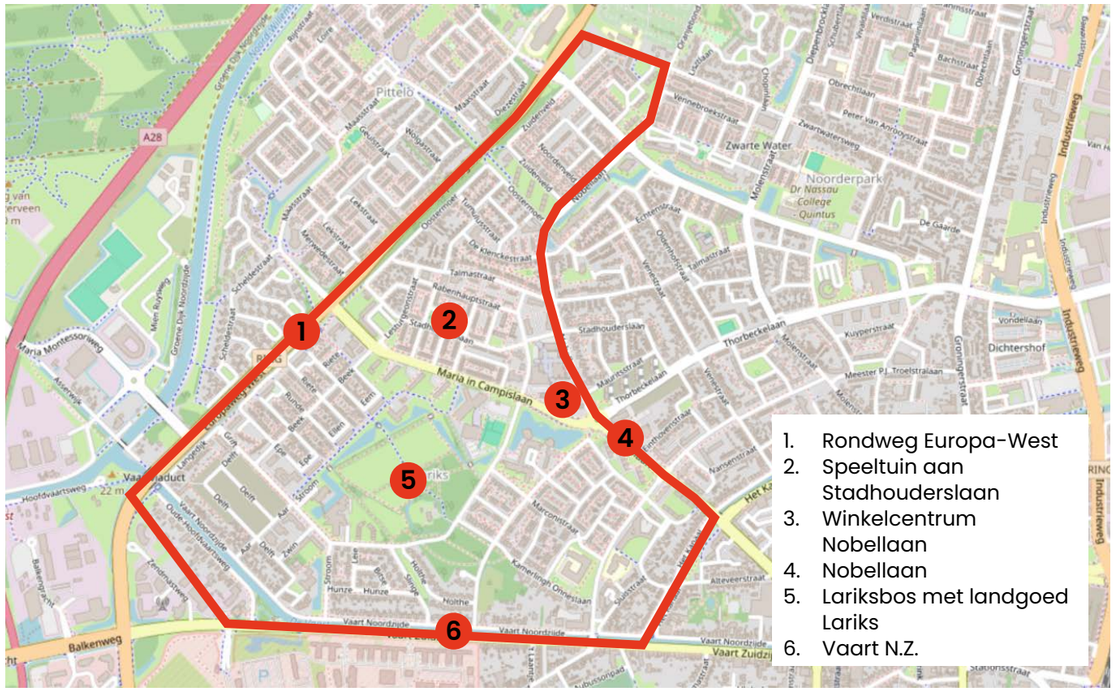
Foto: JK

6. Lariks in Assen

Stedenbouwkundige karakteristieken
De woonwijk Lariks ligt ten westen van de binnenstad van Assen. De wijk wordt begrensd door de rondweg Europaweg West, de Nobellaan en de Vaart N.Z.[1] De wijk bestaat uit zes verschillende buurten, namelijk De Lariks West en De Lariks Oost, Luchiesland Noord en Luchiesland Zuid, de Zuid Molukse Buurt en Landgoed Lariks.[2] De naoorlogse stempelwijk is ruim opgezet. Flats zijn veelal in het groen gepositioneerd en rijwoningen zijn meestal voorzien van voor- en achtertuinen. Tussen de woningen is er ruimte open gelaten voor kleine groengebieden, speeltuinen en andere voorzieningen. Verschillende scholen bevinden zich verspreid over de wijk. Aan de oostelijke wijkrand bevindt zich winkelcentrum Nobellaan met daarboven appartementen (zie figuur 6.6).[1] De meest opvallende groenstructuur is het centraal gelegen Lariksbos. Het landgoed Lariks is hier te vinden, gebouwd in 1914-1915. Momenteel is dit landgoed in gebruik als woonhuis en niet publiek toegankelijk. Het omliggende park is wel openbaar toegankelijk.[3] De wijk is bestempeld als wijkvernieuwingswijk. Daarom lopen er diverse projecten, onder andere voor het verduurzamen van de bestaande woningen, het bouwen van nieuwe woningen, een rioleringsopgave, het opknappen van straten en sociale projecten.[4] De onderzoekslocaties in deze wijk zijn het Lariksbos en de speeltuin aan de Stadhouderslaan (zie figuur 6.2).

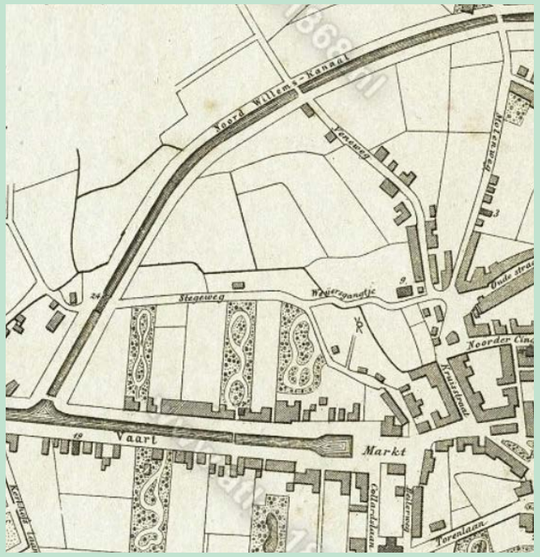

Figuur 6.1 *Straatbeeld in Lariks (OL)*

Figuur 6.2 *Lariks in kaart (bron: openstreetmap.org)*

Wonen
De woonwijk Lariks telt ongeveer 5400 inwoners. De eerste bebouwing van de wijk is te vinden aan de Vaart, waarvan de kop eindigt in het stadshart van Assen. Al in 1780 werd dit kanaal aangelegd. Aan de Vaart is nu nog steeds het grootste aantal historische panden van de woonwijk te vinden. Vanaf ongeveer 1900 werd er steeds meer gebouwd aan de Lange Dijk (later Europaweg West), Maria in Campislaan, Meester Groen van Prinstererlaan en uiteindelijk ook de

Figuur 6.3 *Westelijke gedeelte van kaart Assen uit 1868, getekend door J. Kuyper (bron: atlasenkaart.nl)*

Nobellaan (eind jaren 50). Tussen 1950 en 1970 is de wijk binnen deze structuur van wegen opgezet. Meer dan driekwart van de huidige woningen is gebouwd in dit tijdsbestek.[2, 5, 6]

Meer dan de helft van de woningen zijn appartementen en bijna veertig procent zijn rijwoningen. De wijkvernieuwingswijk kent enkele nieuwbouwprojecten, maar negentig procent van de woningen is gebouwd voor 1990, waarvan het meerendeel in de jaren 60. De meest nieuwe woningen die na 2000 zijn gebouwd bevinden zich verspreid door de wijk. Dit zijn voornamelijk appartementencomplexen en daarnaast een serie van tweekappers aan de Holthe (nabij de Vaart).[2, 6]

Een relatief groot deel van de bewoners vindt het niet prettig om in Lariks te wonen. In vergelijking met andere wijken van Assen zijn mensen hier minder gehecht aan de wijk, voelen zij zich er minder thuis en is de verhuisgeneigdheid hoger (zie figuur 6.7). Over de kwaliteit van de woningen zijn de wijkbewoners ook minder positief. Zo zijn ze minder tevreden over de indeling, de grootte, de prijs en het onderhoudsniveau van hun woning.[7]

Gezondheid
De ervaren gezondheid scoort laag in Lariks, zowel ten opzichte van de gemeentelijke als de landelijke score. Relatief veel mensen zijn hier beperkt vanwege hun gezondheid en hebben overgewicht. Daarnaast hebben relatief veel bewoners psychische klachten en last van eenzaamheid (zie figuur 6.8).[2]

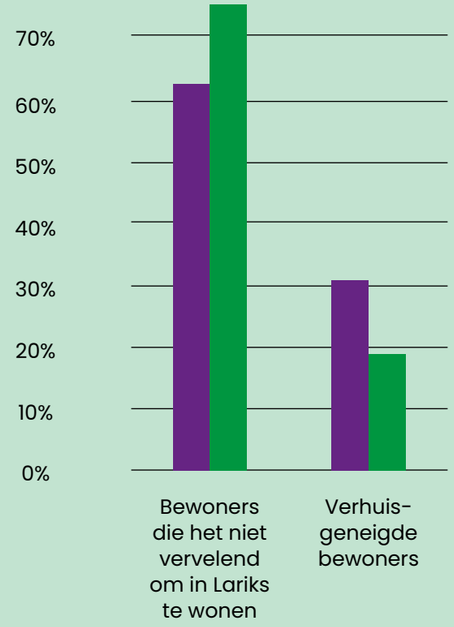

Figuur 6.4 *Flatgebouw in Lariks (OL)*

Figuur 6.5 *Rijwoningen in Lariks (OL)*

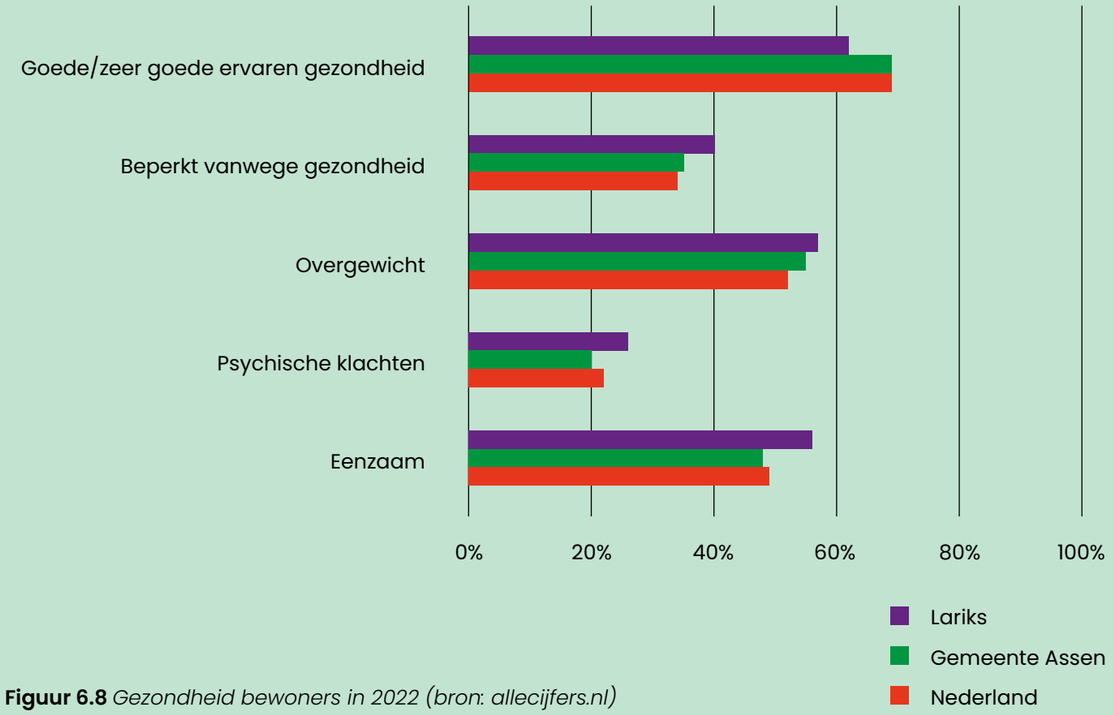

Figuur 6.7 *Ervaringen van bewoners omtrent wonen in 2022 (bron: asseninzicht.nl)*

Figuur 6.6 *Appartementen boven winkelcentrum Nobellaan (OL)*

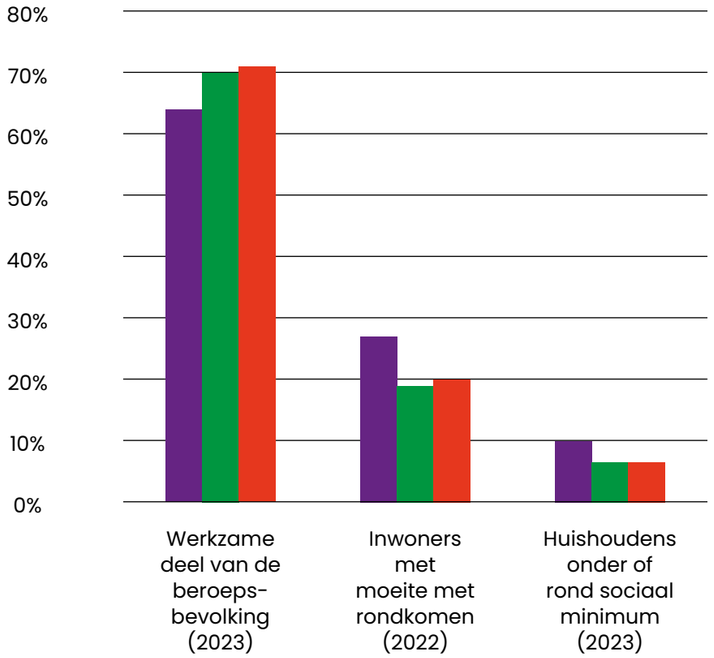

Figuur 6.8 *Gezondheid bewoners in 2022 (bron: allecijfers.nl)*

Beroepsbevolking, rondkomen en corporatiebezit
In Lariks is de werkloosheid hoog in vergelijking met de gemiddelde score voor zowel Assen als Nederland. Het aantal mensen met een inkomen rond of onder het sociaal minimum is ook relatief hoog en er zijn naar verhouding veel bijstandsgerechtigden en mensen met schulden (zie figuur 6.10). Bijna de helft (46%) van de woningen zijn sociale huurwoningen. De rest bestaat uit koopwoningen (38%) en overige huurvormen (16%). De gemiddelde WOZ-waarde is laag ten opzichte van het gemiddelde voor de gemeente Assen en het Nederlandse gemiddelde.[2]

Figuur 6.9 *Flat nabij Lariksbos (OL)*

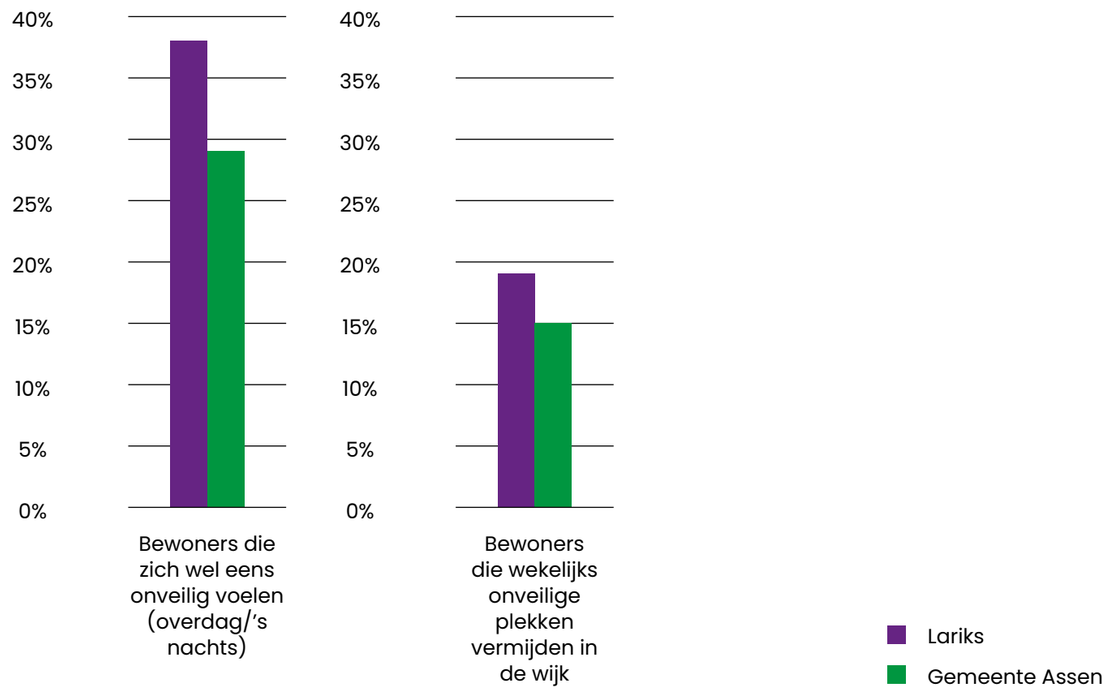

Figuur 6.10 *Werk en inkomen (bron: allecijfers.nl)*

Veiligheid
Lariks scoort laag op het gebied van veiligheid. Ten opzichte van andere wijken in Assen voelen buurtbewoners zich in Lariks vaker onveilig, zowel overdag als 's nachts. In Lariks vermijden meer bewoners onveilige plekken dan in andere wijken van Assen (zie figuur 6.12). Relatief gezien ondervindt men hier meer overlast van alcohol of drugs dan in andere wijken van Assen.[7]

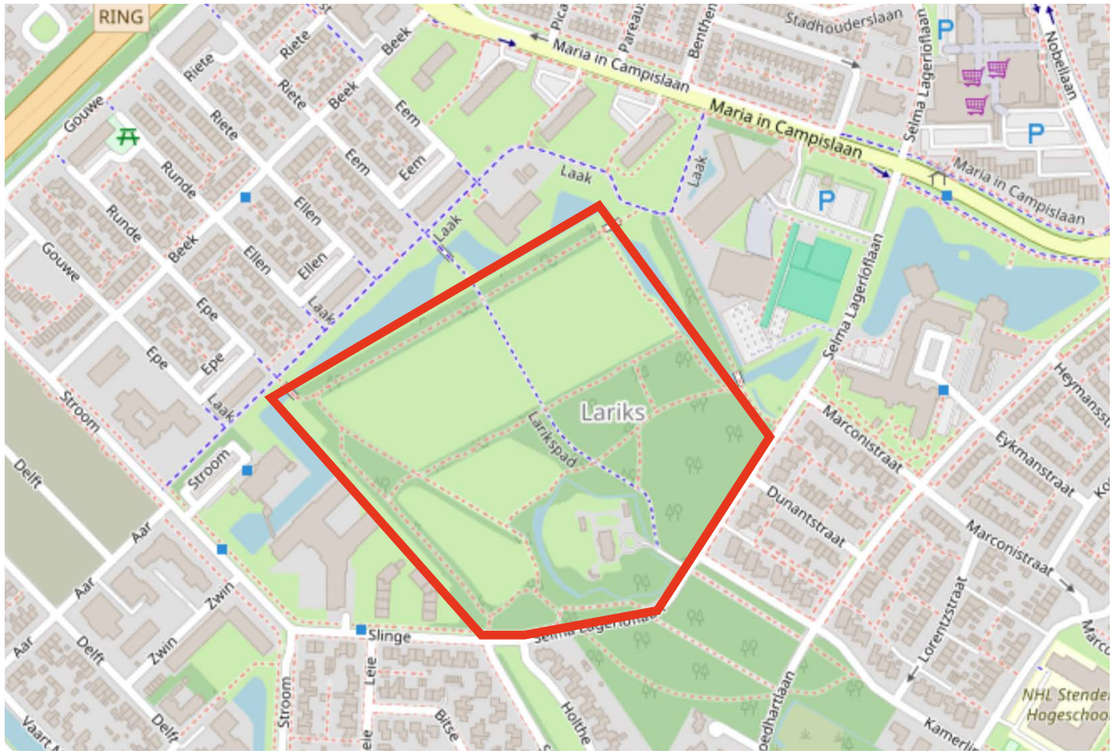

Figuur 6.11 *Straatbeeld in Lariks (OL)*

Figuur 6.12 *Veiligheid in 2022 (bron: asseninzicht.nl)*

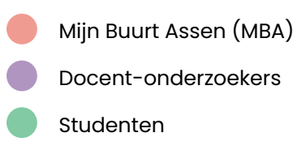
6.1 Lariksbos

Figuur 6.13 *Onderzoekslocatie Lariksbos in kaart (bron: openstreetmap.org)*

Gedurende de onderzoeksperiode hebben studenten en docent-onderzoekers van de Hanze een bijdrage geleverd aan het onderzoeken van de huidige en gewenste situatie en het maken van ontwerpen die ter inspiratie dienen voor de herinrichting van het Lariksbos. De gemeente Assen, stakeholders en medewerkers van Mijn Buurt Assen (MBA), studenten en docent-onderzoekers werkten tijdens verschillende fasen van het onderzoek samen om data te verzamelen, te reflecteren op de uitkomsten en vervolgstappen vast te stellen. Het onderzoek van deze casus geeft inzicht in de bestaande situatie, de behoeften en wensen van gebruikers, omwonenden en professionals, ontwerpend onderzoek, draagvlak voor fysieke ingrepen en vervolgstappen van de gemeente Assen.

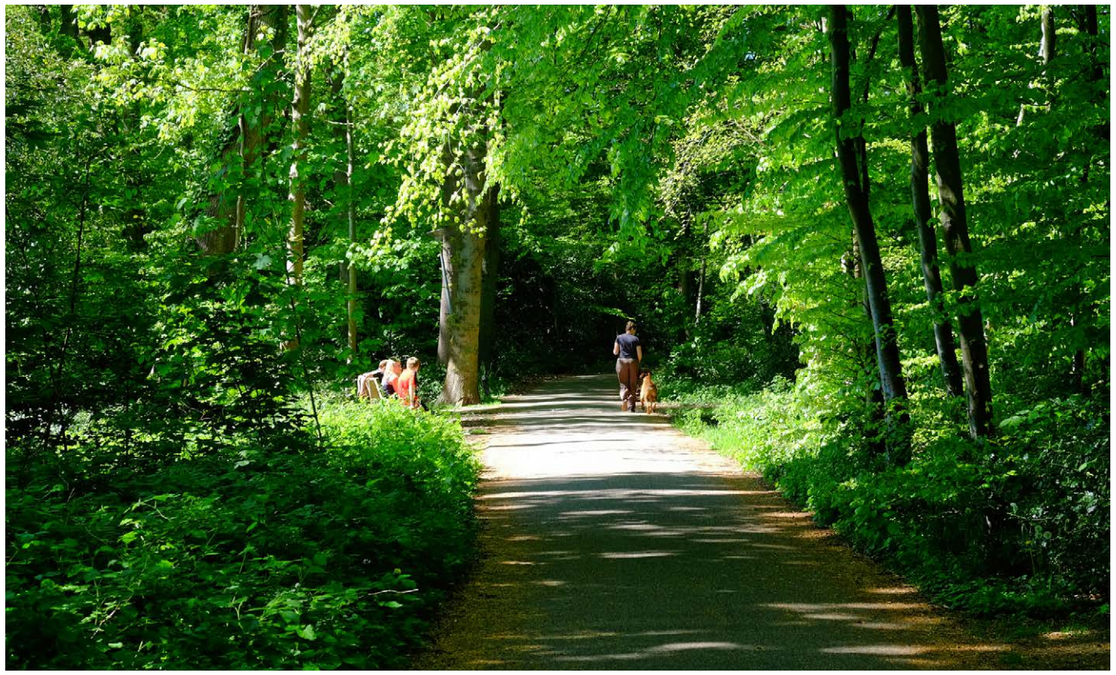

Mijn Buurt Assen (MBA)
Voor dit onderzoek is samengewerkt met Mijn Buurt Assen (MBA), een samenwerkingsverband van de gemeente Assen, woningcorporatie Actium en welzijnsorganisatie Vaart Welzijn. Het samenwerkingsverband MBA houdt zich bezig met de aanpak van leefbaarheidsvraagstukken en het verbeteren van de leefomgeving voor alle bewoners van een straat, buurt of wijk. MBA werkt in het kader van de wijkaanpak aan het realiseren van groene, veilige, gezonde en gezellige buurten. De wijkaanpak is tot stand gekomen in opdracht van het College van B&W om beter te borgen dat er integraal wordt gewerkt en om koppelkansen te zoeken.[4]

Een belangrijke fysieke opgave is de implementatie van de visienota Bewegen, Ontmoeten, Spelen en Sporten (BOSS) van de gemeente Assen. Deze is gericht op het creëren van centrale beweeg- en ontmoetingsplekken op zowel stads- als buurtniveau, indien nodig aangevuld met kleinere steunplekken op buurtniveau. Het onderzoeksproject sluit naadloos aan bij de BOSS-visie. Het Lariksbos staat als onderdeel van deze visie als centrale beweeg- en ontmoetingsplek van de wijk Lariks op de kaart en er zijn plannen voor een grootschalige herinrichting. De gemeente Assen heeft om deze reden dan ook het Lariksbos als onderzoekslocatie aangedragen voor het project.[8]

Lariks is als kwetsbare wijk het startpunt van allerlei pilots. Buurtwerkers van Vaart Welzijn geven aan dat de bewoners veel worden bevraagd in participatietrajecten, maar doordat zij te kampen hebben met eigen problemen hebben zij weinig mentale ruimte om over de inrichting van hun leefomgeving na te denken. Het betrekken van bewoners in participatietrajecten is daarom vaak lastig. De overkoepelende organisatie MBA is aanwezig en zichtbaar in de wijk en doet veel in het betrekken van bewoners bij diverse projecten. Daarom zijn de onderzoeken die binnen dit project hebben plaatsgevonden vanuit MBA met de wijk gecommuniceerd. Op deze manier zijn er toch veel bewoners betrokken geweest binnen het project.

Figuur 6.14 *Lariksbos (OL)*

Figuur 6.15 *Onderzoeksgebied Lariksbos (bron: pdok.nl, bewerking door NV)*

6.1.1 Bestaande situatie

Het Lariksbos bevindt zich tussen de Laak aan de noordzijde, de Selma Lagerlöflaan aan de zuidoostzijde en de Stroom aan de westzijde. Het bos bestaat naast het privéterrein rondom de villa uit een stuk dicht bos met wandelpaden en twee grote open velden. Hier komen de meeste mensen om te spelen en sporten en om honden uit te laten. Dwars door het midden van het bos loopt een fietspad. Het bos ligt middenin de wijk, omsloten door de buurten Lariks Oost en Lariks West. Aan de noordoostkant wordt het bos begrensd door de Vincent van Goghschool, een middelbare school met onderwijs op havo/vwo-niveau. De school heeft een directe verbinding naar het bos en gebruikt het naastgelegen speelveld voor buitengymlessen. Naast de Vincent van Goghschool bevinden zich De Wijde Blik, een woonzorgcomplex van Interzorg, en de Ankerhof, een wooncomplex van Woonzorg voor zelfstandig wonende ouderen.

Aan de zuidwestkant van het bos ligt De Slingeborgh, een ander woonzorgcomplex van Interzorg, dat gedurende de onderzoeksperiode wordt verbouwd. Naast de Slingeborgh bouwt Woonzorg nieuwe ouderenwoningen. Aan de noordzijde van het bos ligt kinderboerderij De Lariks. Deze wordt beheerd door stichting Phusis, die dagbesteding en werkplekken biedt voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Klimaatadaptatie

Water
Er is zowel in de zomer als in de winter sprake van wateroverlast op de onderzoekslocatie. Regenwater trekt onvoldoende de grond in en stroomt niet goed weg, waardoor het op de velden blijft liggen. Tijdens een ClimateHealthCafé is op een warme zomerdag een infiltratietest gedaan, waaruit ook bleek dat het water nauwelijks wegliep in de grond. Gedurende alle seizoenen is het bos bezocht door studenten en docent-onderzoekers en vaak waren er grote plassen zichtbaar op de

Figuur 6.16 *Infiltratietest op sportveld (NV)*

velden. Team Ruimte van de gemeente Assen geeft ook aan dat het water slecht de grond in kan trekken. Op de kruising van de wandelpaden ten westen van de villa is een wadi aangelegd, omdat het pad vaak onder water stond. Doordat het water hier naartoe kan stromen, is wateroverlast op deze plek verminderd.

Hitte
De twee open velden met kort gemaaid gras kunnen ‘s zomers erg warm worden. Er is hier nauwelijks schaduw te vinden.

Figuur 6.17 *Wadi Lariksbos (JK)*

Figuur 6.18 *Glijbaan vlak langs het fietspad (NV)*

Verblijfskwaliteit

Spelen
Er bevindt zich op het sportveld een aantal speeltoestellen met bankjes ernaast. De grond rondom de speeltoestellen zit echter vol gaten. Aan de rand van het hondenveld en het fietspad is een bult met een glijbaan, die met name geschikt is voor kleinere kinderen. Omdat er op dit veld ook honden loslopen, ontstaan er soms conflicten tussen ouders en hondeneigenaren. Ook eindigt de glijbaan vlak bij het fietspad, wat voor onveilige situaties zorgt.

Bewegen
Het fietspad dat dwars door het bos loopt is een verbindingsroute tussen de buurten Lariks Oost en Lariks West. Door het bos lopen ook verschillende wandelpaden, zowel verhard als onverhard. Op

Figuur 6.19 *Gaten in de grond bij speeltoestel (NV)*

Figuur 6.20 *Gymles op het sportveld (NV)*

een aantal plekken wordt het bos richting de buurt ontsloten met bruggetjes. Het sportveld wordt in de periode tussen de meivakantie en herfstvakantie gebruikt voor buitengymlessen. Het veld bevat veel gaten en kuilen en wordt door zowel de leerlingen als de gymdocent van de Vincent van Goghschool en omwonende kinderen omschreven als een ‘knollenveld waar je je enkels breekt tijdens het voetballen’.

Ontmoeten
In het bos bevinden zich meerdere bankjes langs de wandelpaden. Een aantal hiervan verkeert in slechte staat door vandalisme en is daardoor onaantrekkelijk om op te zitten. De bankjes op het hondenveld en het speelveld staan meer in het zicht en worden minder vernield. Wel ligt hier in de buurt veel afval. Deze bankjes staan als het ’s zomers heet is vol in de zon op de warme velden. Verder gebruikt voornamelijk de jeugd het sportveld in de zomer om samen te spelen en te sporten. De bankjes worden door jongeren gebruikt om ’s avonds in het bos bij elkaar te komen. Voor de rest wordt het veld vooral door hondeneigenaren gebruikt.

Figuur 6.21 *Ontmoeten op het sportveld (NV)*

Het verhaal van de oudere wijkbewoners: luisteren door mee te bewegen

Hoe geef je ruimte aan ervaringen van mensen die het Lariksbos gebruiken, maar via reguliere participatie vaak moeilijk te bereiken zijn? Die vraag speelde mee bij onderzoek naar de behoeften en wensen. Om de oudere gebruikers (65+) te bereiken, gingen studenten van de opleiding Vastgoedkunde mee met een wandelgroep van bewoners van de woonzorgcomplexen De Slingeborgh en De Wijde Blik. Deze wandelgroep komt geregeld in het bos, maar neemt niet of nauwelijks deel aan participatietrajecten, onder meer vanwege diverse beperkingen. Om behoeften en wensen te achterhalen is besloten om niet alleen met hen te praten, maar letterlijk met hen mee te bewegen.

De deelnemende ouderen zijn rolstoelgebonden en afhankelijk van vrijwilligers om het bos te kunnen bezoeken. Met de extra handen van de studenten konden meer bewoners deelnemen aan de wandeling. Het duwen van een rolstoel bleek in de praktijk een uitdaging. De steile bruggetjes en drassige paden maakten het traject zwaar en confronterend. Waar ontoegankelijkheid eerder door professionals werd benoemd als knelpunt, werd dit nu daadwerkelijk ervaren door de studenten en docent-onderzoeker. Juist door die gedeelde fysieke inspanning ontstonden op een natuurlijke manier open gesprekken. De studenten leerden de ouderen kennen tijdens het wandelen in de natuur en achterhaalden behoeften en wensen.

> “De ouderen geven aan graag tijd in het bos door te brengen en te genieten van de natuur. Een idee dat geopperd werd, is het aanleggen van een pluktuin. Hier kunnen mensen zelf bloemen, groente, fruit en kruiden plukken. Deze pluktuin kan jongeren en ouderen samenbrengen en het is leerzaam voor jongeren. Op deze manier kunnen beide groepen nader tot elkaar komen.” (student Vastgoedkunde)

Het onderzoek maakte duidelijk hoe belangrijk het is om letterlijk in de schoenen, of in dit geval achter de rolstoel, van gebruikers te gaan staan. Niet alleen om informatie op te halen, maar om gevoel te krijgen bij hun dagelijkse gebruik van het gebied. Op deze manier werd zichtbaar hoe anders de ervaring kan zijn, en hoe waardevol het is om onzichtbare doelgroepen te betrekken bij herinrichtingsvraagstukken.

Figuur 6.22 *Studenten wandelen met ouderen door het Lariksbos (LW)*

6.1.2 Onderzoeksmethoden

Gedurende de onderzoeksperiode zijn verschillende onderzoeksmethoden toegepast, zowel voor het ophalen van de behoeften en wensen, als voor het inventariseren van het draagvlak naar ingrepen in het Lariksbos.

Daarnaast hebben er gedurende het project verschillende bijeenkomsten met stakeholders plaatsgevonden. Hier werden de tussenresultaten gedeeld en besproken en vond discussie plaats over de vervolgstappen. Tabel 6.1 geeft aan welke activiteiten er zijn uitgevoerd.

Tabel 6.1 *Onderzoeksactiviteiten omtrent Lariksbos*

Onderzoeksactiviteit	Datum	Onderzoekers	Participanten/deelnemers (in aantallen)
Interviews stakeholders	November en december 2023	Lector	Gemeente Assen, Mijn Buurt Assen (MBA), Bewonersinitiatief Lariks, docent van de Vincent van Goghschool en Kinderboerderij de Lariks (10)
Maquettegesprekken en interview aan de hand van tekeningen	11.04.2024	Studenten en docent-onderzoekers	Leerlingen van de leerlingenraad van de Vincent van Goghschool (19)
Interview tijdens wandeling	22.04.2024	Studenten	Ouderen van De Slingeborgh en De Wijde Blik (10)
ClimateHealthCafé: observeren ontmoetingen en bewegingen, maquette-gesprekken, infiltratietesten, hittemetingen, modellenworkshop	14.05.2024-16.05.2024	Studenten en docent-onderzoekers	Voorbijgangers in het Lariksbos (6)
Gesprekken tijdens koffiemoment	07.10.2024	Studenten en medewerker VaartWelzijn	Ouderen die aanwezig waren bij het BuurtBakkie van MBA
Interview aan de hand van afbeeldingen	14.10.2024	Studenten	Hondeneigenaren in het Lariksbos (11)
Maquettegesprekken	16.10.2024	Studenten	Voorbijgangers in het Lariksbos
Pizzagesprekken	05.11.2024	Studenten en medewerker VaartWelzijn	Jongeren in het Lariksbos (7)
Observeren ontmoetingen bij testlocaties bankje	18.11.2024-29.11.2024	Studenten	Gebruikers van het Lariksbos
Interviews	11.12.2024	Studenten	Bewoners van flat naast Lariksbos (6)
Online enquête	14.01.2025	Gemeente Assen	Buurtbewoners (227)
Gesprekken tijdens inloopbijeenkomst	27.01.2025	Gemeente Assen	Buurtbewoners (60)

Het verhaal van de leerlingenraad van de Vincent van Goghschool en creatieve methoden

In participatietrajecten blijven jongeren vaak onzichtbaar. Toch bleek in dit project dat deze groep heel goed in staat is om mee te denken over hun leefomgeving, mits de methode aansluit. Vastgoedkundestudenten gingen in gesprek met de leerlingenraad van de Vincent van Goghschool (13-16 jaar) en pasten hun aanpak aan op de energie en het perspectief van deze leeftijdsgroep. Het resultaat: scherpe observaties, concrete ideeën en een flinke dosis betrokkenheid.

De bijeenkomst begon met een speelse inventarisatie: wie komen er eigenlijk in het Lariksbos, wanneer en waarom? Door simpelweg vingers op te steken, werd het gesprek op gang gebracht. In de tweede ronde werd de groep in tweeën gesplitst en werkte elke helft met een maquette van het bos. Met gekleurde prikkers gaven de leerlingen aan welke plekken ze prettig vonden en welke onprettig.

In de laatste ronde werd het gesprek verder verdiept met een tekenopdracht: ‘teken jouw ideale speelveld’. Tijdens het tekenen spraken de studenten met de jongeren over hun ontwerpkeuzes. In een veilige, informele sfeer kwamen verrassend goed doordachte ideeën naar boven over hoe het bos aantrekkelijker en bruikbaarder kan worden gemaakt voor jongeren.

> “Een van de leerlingen gaf aan een watertappunt te willen op het sportveld. De groep leerlingen eromheen beaamden dit idee enthousiast en bedachten dat dit ook voor de honden in de zomer wel gewenst zou kunnen zijn. Ook blijkt uit de tekeningen dat zij qua beweegmogelijkheden op het sportveld meer uitdaging zouden willen. Ze kwamen met uitbundige ideeën voor een zwemplas en meerdere soorten sportvelden. Zelfs het idee van een jeu de boules baan kwam voorbij, waarbij de leerlingen deze ook wilden gebruiken voor kogelstoten. Ook werd bedacht dat ouderen deze baan dan ook konden gebruiken.” (docent-onderzoeker)

De aanpak laat zien dat ook jongeren goed kunnen reflecteren op de fysieke ruimte om hen heen. Met behulp van creatieve doelgroepgerichte methoden werden niet alleen data verzameld, maar kregen de jongeren ook het gevoel dat hun stem gehoord werd.

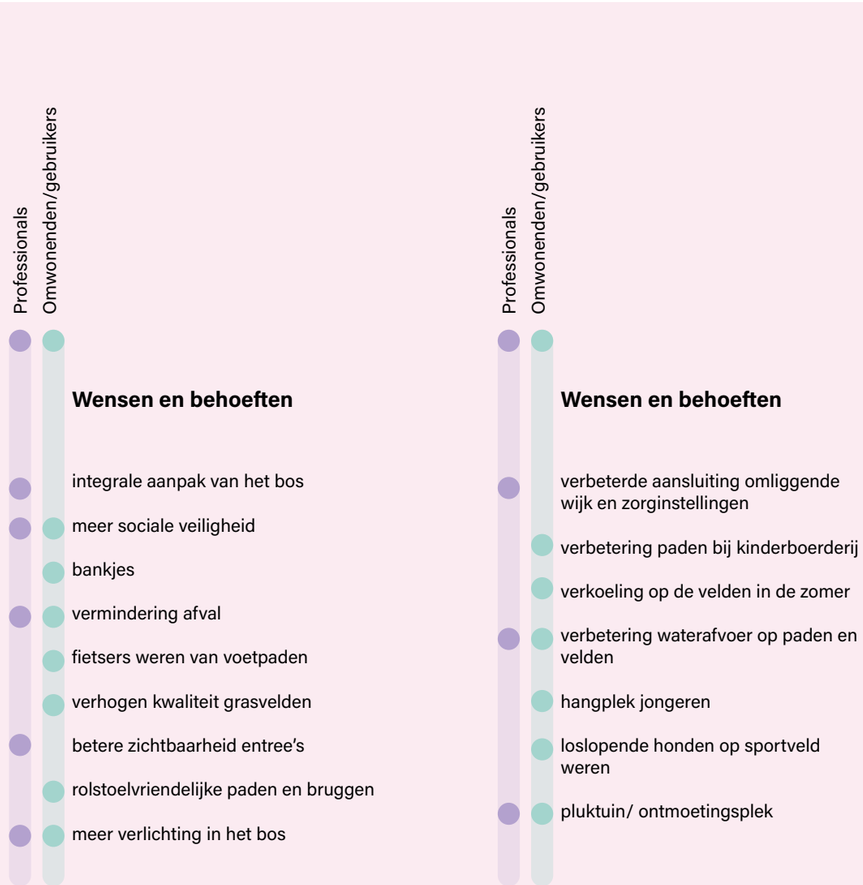
Figuur 6.23 *In gesprek met de leerlingenraad van Vincent van Goghschool (NV)*

6.1.3 Behoeften en wensen

Om de behoeften en wensen van professionals in kaart te brengen heeft de lector diepte-interviews met tien stakeholders gehouden. Ook heeft een viertal vastgoedkundestudenten jonge en oudere gebruikers van het Lariksbos benaderd om door middel van maquettegesprekken te achterhalen wat wensen en behoeften zijn. In figuur 6.25 zijn de behoeften en wensen van professionals en gebruikers weergegeven. Op basis hiervan kunnen zes thema's worden onderscheiden: integrale aanpak, sociale veiligheid en afval, bewegen: sporten, spelen en fietsen, toegankelijkheid, klimaatadaptatie en ontmoeting.

Figuur 6.24 *Maquettegesprekken met ouderen (RC)*

Figuur 6.25 *Behoeften en wensen van professionals en gebruikers Lariksbos*

Integrale aanpak
Vanuit team Ruimte van de gemeente Assen wordt het belang van integraal werken benadrukt. Bijvoorbeeld om te voorkomen dat een wadi wordt gerealiseerd zonder dat er wordt gekeken naar meekoppelkansen, zoals in het verleden is gebeurd. Ook geïnterviewden benadrukken dat het bos integraal moet worden aangepakt. Het gaat volgens hen niet om 'slechts' twee velden die moeten worden aangepakt, het bos moet als een geheel gezien worden.

Sociale veiligheid en afval
Sociale veiligheid in het bos is een issue. 's Zomers is het gezellig druk, maar met name als het vroeg donker is voelen mensen zich hier niet veilig, omdat er bijvoorbeeld drugs worden gedeald. Dit kwam ook al eerder naar voren uit een enquête van het Bewonersinitiatief die in januari 2016 is gehouden. Het veld is omsloten door bos en er zijn dichte bosschages, wat de sociale controle beperkt. Daarbij zijn hangjongeren en het achtergelaten afval op de bankjes en vandalisme een vaak genoemde ergernis door ouderen. Jongeren hebben behoefte aan een plek en komen bij elkaar bij de bankjes, maar vanwege het afval en de overlast zijn er door de gemeente Assen in het verleden bankjes weggehaald uit het park. Veel ouderen voelen zich niet heel veilig in het bos vanwege eerdere incidenten, zoals de dealende mensen en een schietpartij vlakbij het bos op 4 oktober 2023. Zij zouden graag meer sociale controle zien in het bos om het veiligheidsgevoel te vergroten.

Figuur 6.26 *Vandalisme (JN)*

Bewegen: sporten, spelen en fietsen
De Vincent van Goghschool gebruikt het bos voor de gymlessen, onder andere voor run-bike-run oefeningen, maar hierbij wordt overlast ervaren door wandelaars. De leerlingen fietsen hierbij namelijk op de wandelpaden. De school gebruikt het sportveld ook, maar vanwege alle gaten en kuilen is rennen en voetballen niet goed mogelijk. Jongeren geven aan dat zij graag zien dat het veld wordt verbeterd. Vanuit de school wordt het idee geopperd langs de kant van het pad een trimbaan aan te leggen met attributen van hout. Deze attributen zouden ook door bijvoorbeeld ouderen kunnen worden gebruikt. De school ziet graag meer verbinding vanuit het onderwijs met de maatschappij en zou in het kader van het thema bewegen een samenwerking willen aangaan tussen ouderen en de leerlingen. Een andere wens vanuit de jongeren is om de honden van het sportveld te weren. De loslopende honden die achter een bal aanrennen zorgen voor onveilige situaties en verstoren het spel.

Figuur 6.27 *Steile bruggetjes (NV)*

Toegankelijkheid
Uit de interviews is ook het belang van een goede toegankelijkheid voor alle gebruikersgroepen naar voren gekomen. Verschillende professionals noemen specifiek de entrees en willen dat met name de zichtbaarheid, rolstoelvriendelijkheid en aansluiting met de omliggende wijken en zorginstellingen worden verbeterd. Ook de verbinding met en de paden rond de kinderboerderij zijn een aandachtspunt. Er ligt hier veel los zand, wat onder de hekken van de varkensverblijven wegspoelt. Hierdoor ontstaan kuilen onder de hekken. Honden gaan vervolgens onder de hekken door, maar vinden hun weg niet meer terug. De wensen van de ouderen gaan

voornamelijk over de paden in het bos. De paden en bruggetjes zijn slecht toegankelijk voor rolstoel- en rollatorgebruikers.

Klimaatadaptatie
Er zijn klachten over wateroverlast in het Lariksbos. Volgens Team Ruimte van de gemeente Assen is een belangrijk nadeel van drainage echter de mogelijke invloed op de bomen. Deze is nog onbekend. Om de invloed die droogte op de bomen heeft te onderzoeken wil het team peilbuizen plaatsen. Verder wordt door een van de geïnterviewden geopperd de aanleg van een wadi te combineren met een speelplaats voor kinderen. Ook geven jongeren aan een watertappunt te willen voor verkoeling en drinkwater wanneer het warm is in het bos.

Ontmoeting
De jongeren hebben aangegeven graag meer bankjes in het bos te willen om hier samen te komen en te verblijven. Volgens hen zijn er op dit moment weinig bankjes en maken ook ouderen hier gebruik van. De jongeren zouden daarom graag een eigen plek willen hebben waar ze kunnen zitten. Door ouderen is verder de wens tot het aanleggen van een pluktuin uitgesproken, met als achterliggend idee dat deze ook als een ontmoetingsplek functioneert.

Figuur 6.28 *Wateroverlast op de velden (AR)*

Figuur 6.29 *Rondleiding door stadsecoloog (JN)*

6.1.4 Ontwerpen

De gemeente Assen is van plan het Lariksbos opnieuw in te richten, maar gedurende de onderzoeksperiode van het project is gebleken dat dit pas op langere termijn gaat gebeuren. Om inspiratie te bieden voor deze herinrichting hebben studenten ontwerpen voor het Lariksbos gemaakt op basis van vijf thema's die aan de hand van de uitkomsten van het wensen- en behoeftenonderzoek zijn geformuleerd en die zich lenen voor uitwerking in een ruimtelijk ontwerp:
- Sociale veiligheid;
- Toegankelijkheid van de entrees;
- Sporten, spelen en ontmoeten;
- Klimaatadaptatie;
- Wandelen en fietsen voor alle leeftijden.

De ontwerpopdracht is in twee lijnen uitgezet. In de eerste lijn hebben 32 internationale studenten als onderdeel van de minor urban regeneration in ontwerpsessies gedurende twee middagen maquettes gemaakt. In groepsverband zijn er ontwerpen bedacht voor de vijf thema's. In de andere lijn hebben studenten als onderdeel van het ClimateHealthCafé een modellenworkshop gehad waar ze de uitkomsten van het onderzoek naar de behoeften en wensen als input hebben gebruikt voor hun ontwerp.

Ontwerpsessies
Voorafgaand aan de ontwerpsessies hebben de studenten een kennissessie gehad, waarbij de thema's en de knelpunten omtrent het bos zijn gedeeld. Verder hebben de studenten de locatie bezocht en bevindingen genoteerd die voor hun thema belangrijk zijn. Tijdens het locatiebezoek is er tevens een toelichting gegeven door een stadsecoloog van de gemeente Assen. Elk groepje studenten is aan de slag gegaan om ontwerpoplossingen te bedenken voor

Figuur 6.30 *Eindpresentatie minor urban regeneration (NV)*

Figuur 6.31 *Collagemaquette gemaakt door studenten minor urban regeneration (NV)*

Figuur 6.32 *Collagemaquette gemaakt door studenten ClimateHealthCafé (NV)*

een thema, waarna alle ontwerpen voor dat thema op één maquette zijn samengevoegd (zie figuur 6.31). Tijdens het ontwerpen waren er verschillende experts aanwezig, namelijk een landschapsontwerper, een stedenbouwkundige en een architect, die de studenten konden raadplegen.

ClimateHealthCafé
Tijdens het ClimateHealthCafé is onderzoek gedaan in het Lariksbos en is een modellenworkshop gehouden. In twee groepen hebben studenten gewerkt aan ontwerpen voor de vijf thema's (zie figuur 6.32). Zij hebben hierin ook de onderzoeksresultaten van het ClimateHealthCafé meegenomen.

Uitkomsten ontwerpsessies
De resultaten van alle ontwerpsessies zijn samengevoegd in een totaaloverzicht van voorgestelde oplossingen (zie figuur 6.33). In deze figuur zijn alle oplossingen weergegeven per aan te pakken thema. De paarse stippen zijn de oplossingen die gebaseerd zijn op de ontwerpen van het ClimateHealthCafé. De roze stippen geven de oplossingen aan vanuit de studenten van de minor. Deze studenten hebben, naast dat zij de inzichten uit de kennissessies hebben benut, vooral ontworpen op basis van eigen inzicht.

Wat opvalt is dat verschillende oplossingen relevant zijn voor meerdere thema's. Zo is een waterspeeltuin vaak aangedragen als oplossing voor klimaattechnische problemen, maar deze biedt ook mogelijkheden voor spelen, bewegen en ontmoeten. Als deze strategisch wordt aangelegd, kan deze tevens een barrière vormen tussen een losloopgebied voor honden en het speelveld. Bij het thema sociale veiligheid zijn meerdere oplossingen aangedragen die het ontmoeten en verblijven in het bos bevorderen en hiermee tevens de sociale controle verhogen en bijdragen aan een veiliger gevoel. De studenten laten hiermee integrale ontwerpoplossingen zien voor de herinrichting van het bos.

Aan het eind van de tweede sessie hebben studenten van de minor hun ontwerpen gepresenteerd voor de stakeholders, waaronder MBA, Interzorg en een vertegenwoordiger van de bewoners. Deze ontwerpen vormden inspiratie voor de aansluitende discussie over mogelijke en gewenste veranderingen in het Lariksbos.

Behoefte aan actie
Tijdens de discussie kwam duidelijk naar voren dat er behoefte is aan actie. Door nu eerst (kleine) verbeteringen te realiseren, kan zichtbaar worden gemaakt dat er daadwerkelijk iets gebeurt met de input. Vervolgens is besproken dat de volgende ingrepen kunnen worden gezien als 'laaghangend fruit' en dus eenvoudig gerealiseerd kunnen worden:
- Plaatsen van extra bankjes in het bos;
- Plaatsen van een pingpongtafel voor jongeren;
- Verplaatsing van de hondenspeelplek in combinatie met handhaving aanlijnplicht;
- Realiseren van een watertappunt.

Hierbij heeft de gemeente Assen aangegeven dat er voorafgaand aan de realisatie van deze vier elementen nog verder onderzoek nodig is naar het draagvlak onder bewoners en de positionering van de elementen.

Minor Urban Regenaration
ClimateHealthCafé
Gemakkelijk te realiseren

Klimaatadaptatie

- wadi op hondenveld
- heuvel verhogen
- schaduwrijk element op speelveld

Wandelen en fietsen

- voetganger voorrang geven
- barriere om fietssnelheid te reduceren
- borden op fiets- en wandelpaden
- verhard rondje voor ouderen en de rest onverhard laten
- wandelpaden verharden

Sociale veiligheid

- verlichting toevoegen
- bewegwijzering
- verwijderen dichte bosschages aan de randen
- zichtlijnen
- ontmoetingspunt op kruispunt in midden van het bos
- verhogen ontmoeting/ activiteit in bos

Toegankelijkheid - entree's

- extra fietspad oost-west
- hoogteverschil en verbreding van paden voor gescheiden verkeersstromen
- poorten ter verduidelijking entrees

Figuur 6.33 *Uitkomsten ontwerpsessies*

Minor Urban Regenaration
ClimateHealthCafé
Gemakkelijk te realiseren

Sporten, spelen, ontmoeten

- vervangen en verbeteren speeltoestellen
- vlot in water bij V.v.Goghschool
- kabelbaan combineren met speelheuvel
- sport courts i.p.v. open sportveld
- waterspeeltuin
- hondentuin/speeltoestellen
- afscheiding van hondenveld
- moestuin/ pluktuin/ voedselbos
- jeu de boules-baan
- groot schaakspel op knooppunt in bos

Minor Urban Regenaration
ClimateHealthCafé
Gemakkelijk te realiseren

Sporten, spelen, ontmoeten

- crossbaan herstellen
- schaduwrijk speelbos
- voetbalveld 90 graden draaien
- hangplek voor jongeren
- borden waar honden los/vast mogen
- kwaliteit sportveld (knollenveld) verbeteren
- extra bankjes op diverse plekken in het bos (zon en schaduw)
- watertappunt in het bos

Vervolg figuur 6.33 *Uitkomsten ontwerpsessies*

Het verhaal van de betrokken stakeholders: samenwerken aan het Lariksbos

De casus Lariksbos laat zien dat ruimtelijke opgaven niet alleen door bewoners of gemeenten worden gedragen. Ook lokale organisaties toonden zich actief betrokken bij het project en dachten op verschillende momenten mee. Die gedeelde verantwoordelijkheid vergrootte de kwaliteit van de uitkomsten. Door het bundelen van perspectieven ontstonden nieuwe inzichten en concrete vervolginitiatieven.

Een van de betrokken partijen was Interzorg, zorgaanbieder en beheerder van onder andere De Wijde Blik en De Slingeborgh die aan de rand van het bos gevestigd zijn. Vanwege deze ligging en het feit dat bewoners het bos gebruiken, konden zij een belangrijke bijdrage leveren aan de participatie onder ouderen. Interzorg hielp de studenten om in contact te komen met de bewoners, die anders buiten beeld zouden blijven. Ook bij presentaties, bijeenkomsten en expertmeetings was Interzorg vrijwel altijd aanwezig, als actieve gesprekspartner, klankbord en mede-gebruiker van het gebied.

De samenwerking reikte verder dan de initiële onderzoeksvraag omtrent de herinrichting van het Lariksbos en resulteerde in een nieuw initiatief: een vervolgonderzoek op locatie bij De Slingeborgh. Daarbij stond de vraag centraal hoe de bestaande binnentuin opnieuw kan worden ingericht voor ouderen, met een betere fysieke en zintuiglijke verbinding naar het Lariksbos. Studenten van de opleiding Management in de Zorg hebben tijdens een intensieve week ruimtelijke inpassingen bedacht en Interzorg wil het winnende idee graag implementeren. Dit voorstel wordt verder uitgewerkt tot een ontwerp door vormgevingstudenten van de Academie Minerva van de Hanze.

Gedurende het hele traject zijn de Interzorg en andere organisaties betrokken geweest bij presentaties, expertmeetings en de slotbijeenkomst. Die voortdurende wisselwerking zorgde niet alleen voor betrokkenheid, maar gaf de studenten ook een gevoel van urgentie en betekenis: hun werk deed ertoe, werd gehoord en leidde tot vervolgacties.

Figuur 6.34 *Eindpresentatie opgave binnentuin Interzorg en het winnende idee (NV)*

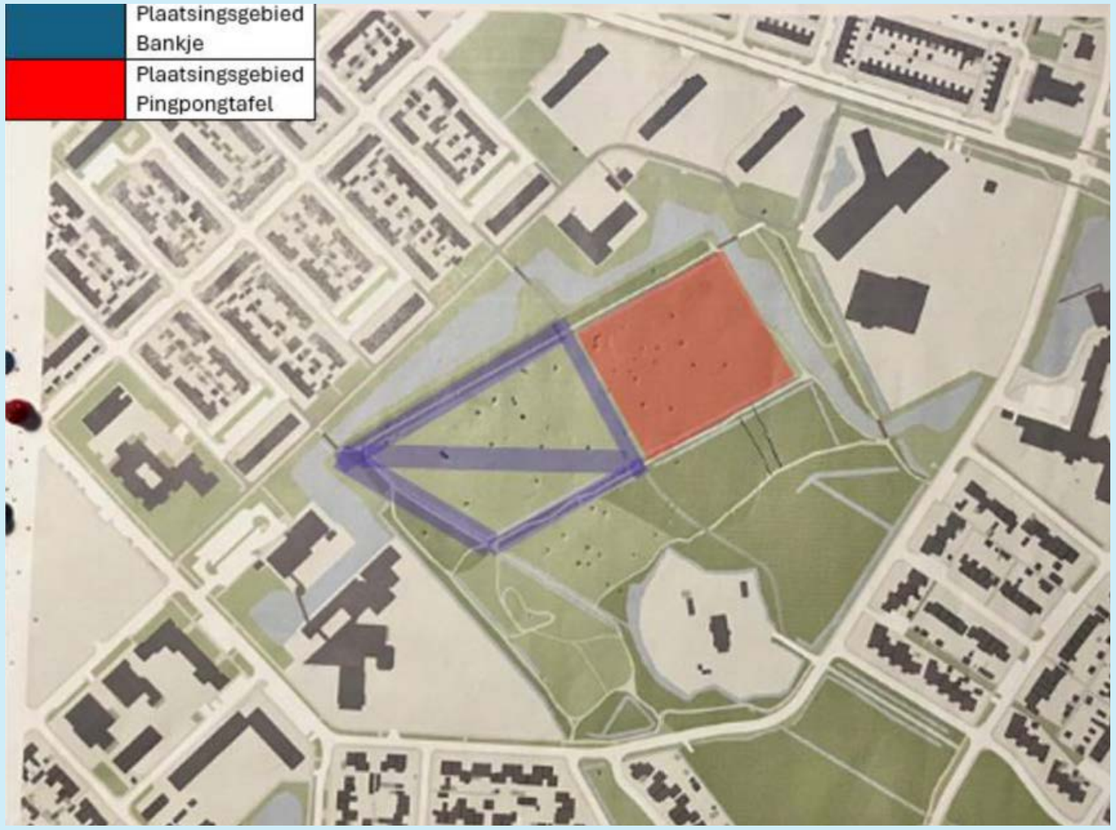

6.1.5 Onderzoek naar draagvlak

Als volgende stap in het onderzoeksproject hebben twee groepen studenten onderzoek gedaan naar het draagvlak onder bewoners voor de vier gekozen ingrepen.

Bankjes en pingpongtafel
Drie vastgoedkundestudenten hebben onderzocht op welke plekken in het Lariksbos extra bankjes voor ouderen en een pingpongtafel geplaatst kunnen worden, zonder dat de beide groepen last hebben van elkaar. Er is gekozen voor een pingpongtafel omdat de gemeente Assen op andere plekken in Assen-Oost ervaren heeft dat een pingpongtafel kan functioneren als een ontmoetingsplek voor jongeren. Een betonnen pingpongtafel die nog bij de gemeente Assen in de opslag stond, kon voor dit onderzoek in het Lariksbos worden geplaatst. Om er achter te komen of er draagvlak is voor een ontmoetingsplek voor jongeren en extra bankjes voor ouderen, hebben de studenten beide doelgroepen benaderd.

Jongeren zijn benaderd op hun huidige ontmoetingsplek in het bos (zie het verhaal op pagina 118). Ouderen zijn benaderd tijdens wekelijkse koffiemomenten. De studenten zijn aangeschoven bij zo'n koffiemoment en hebben ouderen gevraagd of ze behoefte hadden aan extra bankjes in het Lariksbos. Wanneer ze dit wensten, konden ze met behulp van een maquette en prikkertjes aangeven waar ze deze extra bankjes graag zouden willen. De studenten hebben deze methode ook toegepast bij oudere voorbijgangers in het Lariksbos. De resultaten van dit onderzoek naar mogelijke locaties voor bankjes en de pingpongtafel zijn te zien in figuur 6.35.

Figuur 6.35 *Mogelijke posities bankjes en pingpongtafel (DS)*

Het verhaal van de pizza's als ijsbreker bij jeugdoverlast in Assen

Jongeren die 's avonds samenkomen in het Lariksbos vormen een doelgroep die lastig te bereiken is via reguliere participatietrajecten. Voor buurtwerkers van Mijn Buurt Assen is het een uitdaging om duurzaam contact te leggen. Daarom besloten studenten Vastgoedkunde en een buurtwerker samen een alternatieve route te kiezen: niet wachten tot jongeren zich melden, maar zelf op pad met een bakfiets vol pizza's.

Terwijl de studenten met jongeren in gesprek gingen over mogelijke locaties voor een hangplek, gebruikte de buurtwerker de gelegenheid om bestaande relaties aan te halen en nieuwe gezichten te leren kennen. De jongeren dachten actief mee, onder meer via de maquette met prikkers die ook bij andere doelgroepen succesvol was gebleken.

De actie bracht meer teweeg dan alleen mogelijke locaties. Deze haalde het nieuws en droeg daarmee bij aan een positiever beeld van jongeren in het Lariksbos en bovendien werd de relatie tussen de buurtwerker en de jongeren versterkt.

> "De overlast van jongeren in de wijk Lariks in Assen moet worden teruggedrongen. Dat proberen buurtwerkers samen met studenten en... pizza. (...) Wij willen graag met de jeugd praten, dus wij dachten: wie houdt er nou niet van pizza?" (RTV Drenthe, 6 november 2024)[9]

De aanpak laat zien hoe kleine interventies grote waarde kunnen hebben, mits hiervoor gebruik wordt gemaakt van bestaande netwerken en structuren en de interventies aansluiten bij de leefwereld van de doelgroep. In plaats van te spreken over jongeren, werd er mét hen gesproken, op hun plek, op hun tijd, en met respect voor hun perspectief. Een verrassende uitkomst kwam naar voren: de jongeren gaven de voorkeur aan een ontmoetingsplek op een van de open velden. Zowel de onderzoekers en de buurtwerker als de gemeente Assen hadden verwacht dat de jongeren het liefst een plek uit het zicht middenin het bos zouden willen, maar dit zou volgens hen veiligheidrisico's kunnen opleveren.

Figuur 6.36 *Onderzoek in het Lariksbos met jongeren (bron: rtvdrenthe.nl)*

Testen locatie ontmoetingsplek
Op basis van de onderzoeksresultaten hebben de studenten een aantal locaties gekozen die mogelijk geschikt zijn voor extra bankjes en een hangplek. Vervolgens hebben zij een test uitgevoerd. Twee locaties zijn onderzocht door hier tijdelijk een picknicktafel neer te zetten en te kijken of deze werd gebruikt. Het plan was eigenlijk hiervoor de tafeltennistafel te gebruiken. Voorafgaand aan de test had het echter veel geregend. Hierdoor was het veld te nat om met een vrachtwagen de zware tafeltennistafel tot op het veld te kunnen vervoeren. Daarom is gekozen testen met een (veel lichtere) picknicktafel.

Figuur 6.37 *Picknicktafel tijdens test december (DS)*

Tijdens de observatieronde die in december plaatsvond werden geen gebruikers waargenomen, waarschijnlijk vanwege slechte weersomstandigheden. Toch werden er wel lichte gebruikssporen gevonden, met name afval. De gemeente Assen was bang dat de picknicktafel ten prooi zou vallen aan vandalisme en niet lang in het bos zou blijven staan, omdat deze licht en verplaatsbaar is. Maar ook na de kerst en de jaarwisseling stond de picknicktafel er nog steeds en zonder schade, ondanks dat de gemeente

Figuur 6.38 *Picknicktafel tijdens test maart (NV)*

Assen aangaf dat dit de periode is waarin het meeste vandalisme plaatsvindt. Eind maart bleek deze nog steeds op dezelfde plek in het bos te staan en wederom met lichte gebruikssporen.

Testen locatie van het hondenspeelveld
Ook is er door drie vastgoedkundestudenten onderzoek gedaan naar het draagvlak voor algehele aanlijnplicht in het Lariksbos en het verplaatsen van het hondenspeelveld naar een locatie aan de rand van het bos. De gemeente Assen heeft voor deze locatie gekozen, zodat dit veld niet nog een keer hoeft te worden verplaatst als het Lariksbos in de toekomst opnieuw wordt ingericht.

De studenten hebben onder hondeneigenaren in het bos, omwonenden en de medewerkers van de kinderboerderij onderzocht of er draagvlak is voor dit idee. Er is met elf mensen gesproken; vijf steunden het plan, vier niet en twee hadden andere ideeën. De studenten hadden tijdens de gespreksvoering ook een vel bij zich waarop een aantal afbeeldingen was weergegeven met voorbeelden omtrent de inrichting en de faciliteiten van het speelveld en de fysieke afscheiding. De respondenten hebben stickers geplakt bij hun voorkeuren. Inrichtingselementen die gewenst werden zijn onder andere een bankje, verlichting en speelelementen voor honden. Sommigen wensten expliciet dat het grasveld leeg zou blijven, zodat er ruimte overblijft voor honden om hier te kunnen rennen en er met de bal gegooid kan worden. Aanvullende wensen die werden genoemd waren schaduwrijke plekken, bomen of bebossing, drainage, aparte zones voor grote en kleine honden, prullenbakken met poepzakjes en een slot op het hek.

Figuur 6.39 *Gesprekken voeren met afbeeldingen (JS)*

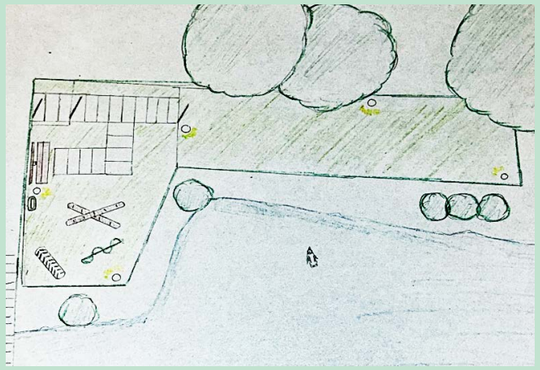
Naast deze wensen zijn er ook bezwaren genoemd door voornamelijk de hondeneigenaren. Er zijn in Assen weinig plekken waar honden los mogen lopen en de hondeneigenaren zien het als een beperking van hun vrijheid wanneer er ook in het Lariksbos een aanlijnplicht komt. Er zijn ook twijfels geuit over de handhaving van deze regels. Enkele hondeneigenaren hebben aangegeven dat wanneer er een aanlijnplicht komt, zij deze niet gaan naleven. Ook hebben eigenaren aangegeven zich gestraft te voelen voor overlast die zij niet ervaren.

Enquête
Studenten hebben de omwonenden van de naastgelegen flats bevraagd aan de hand van een enquête die aan de deur werd afgenomen. Tijdens het bezoek hebben de studenten twee bewoners gesproken. De mensen die niet thuis waren hebben een flyer in de brievenbus gekregen met het verzoek om mee te doen met het onderzoek. Hier hebben nog vier bewoners op gereageerd. De meningen zijn verdeeld onder de respondenten. Drie bewoners zijn voor aanlijnplicht, twee zijn tegen en een is neutraal.

Ontwerp
Op basis van de opgehaalde resultaten hebben de studenten een ontwerpvoorstel gemaakt voor het hondenveld (zie figuur 6.40). Dit ontwerp hebben zij besproken met experts op dit gebied, namelijk het bestuur van de hondenspeeltuin in Pittelo. Zij raadden looppaden over het veld aan en adviseerden om een sluisopening toe te voegen om te voorkomen dat honden tijdens het naar binnen of buiten gaan van het veld ontsnappen. Ook adviseerden ze een afscheiding tussen het speelveld en het renveld. Het bestuur heeft aangegeven dat het ontwerp kans van slagen heeft, mits er genoeg hulp van vrijwilligers is om het speelveld te onderhouden. Met deze feedback hebben de studenten het ontwerp aangepast tot een definitief advies voor de gemeente Assen (zie figuur 6.41).

Figuur 6.40 *Eerste ontwerp hondenspeelveld*

Figuur 6.41 *Aangepast ontwerp hondenspeelveld*

Onderzoek naar locatie van een watertappunt
De gemeente Assen heeft aangegeven dat een watertappunt alleen mogelijk is binnen een straal van tien meter vanaf een hoofdwaterleiding. Nadat de studenten een tekening hadden ontvangen van de mogelijke locaties hebben zij in interviews omwonenden en hondeneigenaren in het bos gevraagd wat voor hen de beste plek zou zijn. Locatie A is langs het fietspad aan de rand van de villa (Landgoed de Lariks). Locatie B is bij de oostelijke ingang van het bos op het pad dat langs de Vincent van Goghschool loopt. Zes van de acht respondenten kiezen voor locatie A.

6.1.6 Vervolg

De picknicktafel die gebruikt is om locaties voor hangjongeren en ouderen te testen is blijven staan in het bos. Hiermee is een extra plek gerealiseerd om samen te komen en te zitten. De picknicktafel is nog niet vervangen door een pingpongtafel. De al bestaande wadi die ervoor moet zorgen dat het pad niet overstroomt, is uitgebreid en vergroot. De gemeente Assen gaat daarnaast kijken naar de regelgeving omtrent het losloopbeleid in het Lariksbos. De totale herinrichting van het bos staat in de toekomst gepland als onderdeel van de BOSS-visie.

Het verhaal van de gemeente Assen: het hondenspeelveld als katalysator

Het onderzoek van vastgoedkundestudenten naar het draagvlak voor een hondenspeelveld in het Lariksbos vormde een belangrijke aanleiding voor de gemeente Assen om het gesprek met de buurt te verdiepen. Hoewel het aantal respondenten in het studentenonderzoek beperkt was, bood de opgezette enquête een waardevolle basis. De gemeente besloot daarom deze over te nemen en breder uit te zetten onder omwonenden. Dat leverde 227 reacties op.

Omdat de antwoorden varieerden, organiseerde de gemeente een inloopbijeenkomst op 27 januari 2025. Rond de 60 bewoners kwamen opdagen, wat een hoge opkomst is voor de wijk Lariks. Hieruit bleek dat het thema leeft en dat de door de studenten en de gemeente gehouden enquêtes bewoners hadden geactiveerd om hun stem te laten horen. De meeste aanwezigen spraken zich uit tegen de combinatie van een aanlijnplicht en een aangewezen speelveld voor honden.

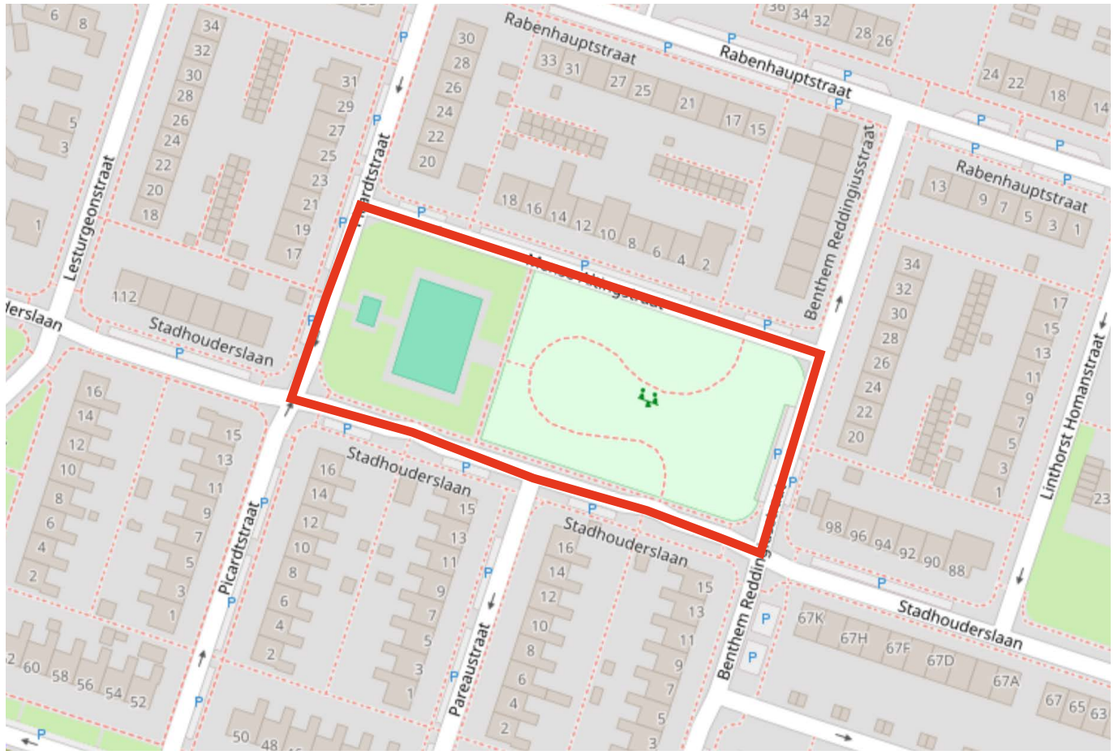
De bijeenkomst bood niet alleen inzicht in meningen, maar bracht ook een onduidelijkheid aan het licht. Het Lariksbos bleek namelijk formeel nog een losloopgebied, in tegenstelling tot wat eerder werd aangenomen. De gemeente heeft dit signaal serieus genomen en aangegeven dat er eerst een wijziging in de regelgeving nodig is om een aanlijnplicht juridisch mogelijk te maken.

Het proces illustreert hoe een kleinschalig studentenonderzoek kan uitgroeien tot een aanjager voor beleidsverheldering, bewonersdialoog en vervolgbeleid. In plaats van directe fysieke interventies in het bos heeft dit onderzoek geleid tot een versterkte participatie van zowel hondeneigenaren als andere omwonenden en gebruikers van het Lariksbos.

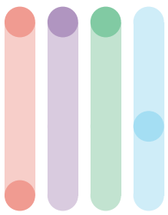

Figuur 6.42 *Uitrenplek voor honden in het Lariksbos (NV)*

6.2 Speeltuin aan Stadhouderslaan

Figuur 6.43 *Onderzoekslocatie speeltuin aan Stadhouderslaan in kaart (bron: openstreetmap.org)*

De speelplek aan de Stadhouderslaan in de wijk Lariks is door de gemeente Assen aangewezen als de tweede onderzoekslocatie, ook wordt deze plek genoemd in de BOSS-visie. Daar waar het Lariksbos op de nominatie staat voor een grootschalige herinrichting, wordt voor deze casus onderzoek uitgevoerd ten behoeve van eventuele kleinschalige interventies. Gedurende de onderzoeksperiode hebben studenten en docent-onderzoekers van de Hanze onderzoek gedaan naar de behoeften en wensen van gebruikers en omwonenden.

Behoeften en wensen

Uitvoering

Kleine interventie: ontmoetingsboom

2027: herinrichting speelveld

- Gemeente Assen
- Docent-onderzoekers
- Studenten
- Bewoners

De onderzoekslocatie wordt omsloten door de Stadhouderslaan, Picardtstraat, Menso Altingstraat en de Benthem Reddingiusstraat. De onderzoeklocatie bestaat uit een speelveld dat omsloten is door 30 km-straten met parkeerplaatsen aan de zijkanten. De speelplek ligt als een eiland tussen rijwoningen in. De locatie bevindt zich in de buurt Luchiesland Zuid, waarvan de woningen voor 57% uit huurwoningen bestaan.[10]

De speelplek is in 2009 heringericht. Buurt-bewoners hebben destijds aangegeven welke speelelementen hun voorkeur hadden en gedurende een aantal jaren hebben zij de speelplek beheerd. Er was toen ook een Jongeren Ontmoetingsplek (JOP). Inmiddels is een aantal elementen weggehaald in verband met vernieling en veroudering. In de loop van de jaren hebben diverse andere bewoners initiatieven genomen voor het onderhouden van de speelplek. Inmiddels wonen de meeste van deze bewoners niet meer in de buurt. Ten tijde van het onderzoek speelden bewoners geen rol meer bij het beheer.

Het grootste deel van de onderzoekslocatie heeft een groen en parkachtig karakter en bestaat uit een grasveld met glooiingen, bomen en struiken. Om het speelveld ligt een verhard wandelpad en over het speelveld ook. Aan de randen van de locatie staan in het gras speeltoestellen. Aan de zijkant van de speelplek, aan de Picardtstraat, bevindt zich een verhard en omheind voetbalveld en daarnaast een kleine pannakooi. De meeste speelvoorzieningen zijn traditionele speelelementen zoals een glijbaan, duikelrek, wipwap en een uitgebreid klimrek. Er is een apart stukje van de speelplek ingericht met speeltoestellen voor kleine kinderen. Dit ligt aan de kant van de Menso Altingstraat.

Figuur 6.44 *Speelplek aan de Stadhouderslaan (OL)*

Figuur 6.45 *Luchtfoto van de speelplek (bron: pdok.nl)*

6.2.1 Bestaande situatie

Klimaatadaptatie
Het speelveld is voornamelijk ingericht met groen. De ondergrond bestaat grotendeels uit gras, behalve bij de speelvoorzieningen. Hieronder liggen zwarte rubberen tegels of betontegels. De paden zijn verhard met betontegels en asfalt. Op de onderzoekslocatie staan ook bomen en struiken. De bomen bevinden zich voornamelijk aan de randen van de speelplek. De struiken staan aan de kant van de Benthem Reddingiusstraat en beperken het zicht op de speelplek.

Verblijfskwaliteit
Op de speelplek bevinden zich drie bankjes. Een bankje staat tussen de pannakooi en het voetbalveld in; de twee andere staan aan de kant van de Benthem Reddingiusstraat tussen speeltoestellen in.

De speelplek heeft voorzieningen voor gebruikers van alle leeftijden. De voetbalkooi en pannakooi zijn geschikt voor kinderen en jeugd en de kleine speeltoestellen zijn geschikt voor kleine kinderen. De bankjes worden door zowel ouders en opa's en oma's als jeugd gebruikt om te verblijven en anderen te ontmoeten.

Figuur 6.46 *Speeltoestellen met bankje (OL)*

Figuur 6.47 *Verhard en omheind voetbalveld (PD)*

Respondenten geven aan dat ze de speelplek gebruiken om te spelen, te wandelen, te hangen met vrienden en te voetballen in de pannakooi. Kinderen geven specifiek aan dat ze gebruik maken van de speeltoestellen en van de pannakooi om te voetballen. Volwassenen maken gebruik van de speelplek als zij mee gaan met hun (klein)kinderen of om te wandelen.

6.2.2 Onderzoeksmethode
Een drietal vastgoedkundestudenten heeft onderzocht hoe de speelplek aan de Stadhouderslaan een beweeg- en ontmoetingsplek kan worden die voldoet aan de wensen van gebruikers en die daarnaast klimaatadaptief is.

Studenten hebben in samenwerking met Mijn Buurt Assen een BuurtBakkie georganiseerd op de speelplek. Een BuurtBakkie is een activiteit die Mijn Buurt Assen vaker inzet om met bewoners in gesprek te gaan over een locatie. Op de betreffende plek werd een partytent neergezet en er werden koffie, thee, limonade en koeken uitgedeeld. Tijdens dit koffiemoment was er gelegenheid om laagdrempelig in gesprek te gaan met omwonenden.

Voorafgaand aan het BuurtBakkie hebben de studenten omwonenden uitgenodigd door middel van flyers. Naast de gesprekken die de studenten hebben gehouden konden omwonenden op twee posters met een plattegrond van de speelplek met stickers aangeven welke plek ze prettig vonden, welke plek weg zou mogen en welke plek aangepakt zou moeten worden.

Figuur 6.48 *Buurtbakkie met omwonenden op de speelplek (AVE)*

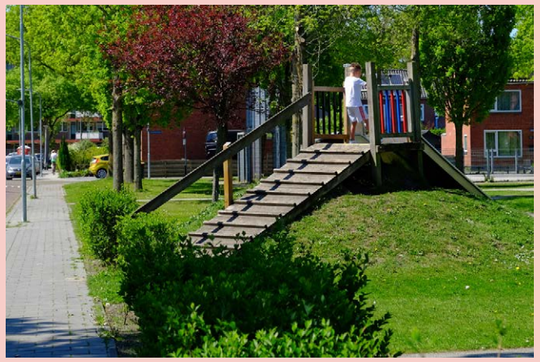
6.2.3 Behoeften en wensen

Speelvoorzieningen
Uit de meeste interviews die de studenten hebben gehouden komt naar voren dat de omwonenden het jammer vinden dat er veel speeltoestellen zijn weggehaald en dat deze worden gemist. Dit gaat bijvoorbeeld om de kabelbaan en een schommel, die zijn verwijderd in verband met vernieling. Ook geven bewoners aan dat er veel kleine kinderen in de buurt wonen en dat daarom de wens bestaat om de speeltuin meer in te richten voor specifiek deze doelgroep. Ook wordt door meerdere omwonenden aangegeven dat er behoefte is aan picknicktafels.

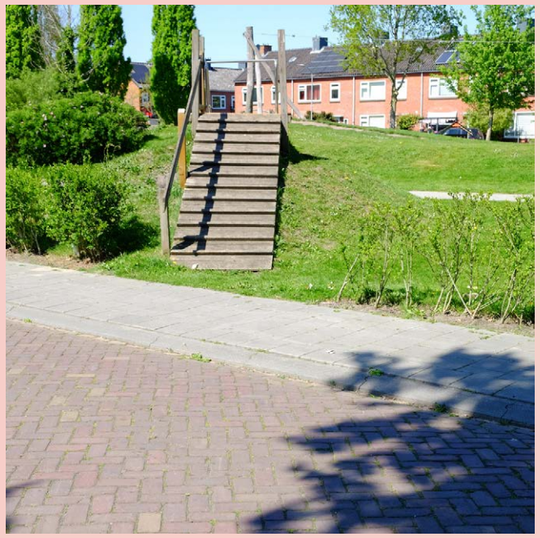
Veiligheid
Een ander punt dat werd aangedragen is de veiligheid. Door de aanwezigheid van de bult waar de kabelbaan op stond hebben ouders met kleine kinderen minder overzicht en verdwijnen de kinderen snel uit het zicht. Ook de glijbaan wordt als onveilig beschouwd, doordat de opgang direct aan de weg is geplaatst.

Ontwerp
Naar aanleiding van de wensen en behoeften van de geïnterviewde omwonenden hebben de studenten een ontwerpvoorstel gemaakt voor aan te pakken plekken op de speelplek (zie figuur 6.51). Hiervoor worden de volgende interventies voorgesteld:

1. Prikkelbosjes verwijderen;
2. Bestrating in de voetbalkooi herstellen;
3. Aanplanten van de heg waar nu gaten zijn;
4. Glijbaan verplaatsen voor veiligere opgang;
5. Draaimolen vastzetten en verder van de weg af plaatsen;
6. Terugplaatsen van de kabelbaan;
7. Terugplaatsen van de schommel.

Figuur 6.49 *Glijbaan voor kleine kinderen (OL)*

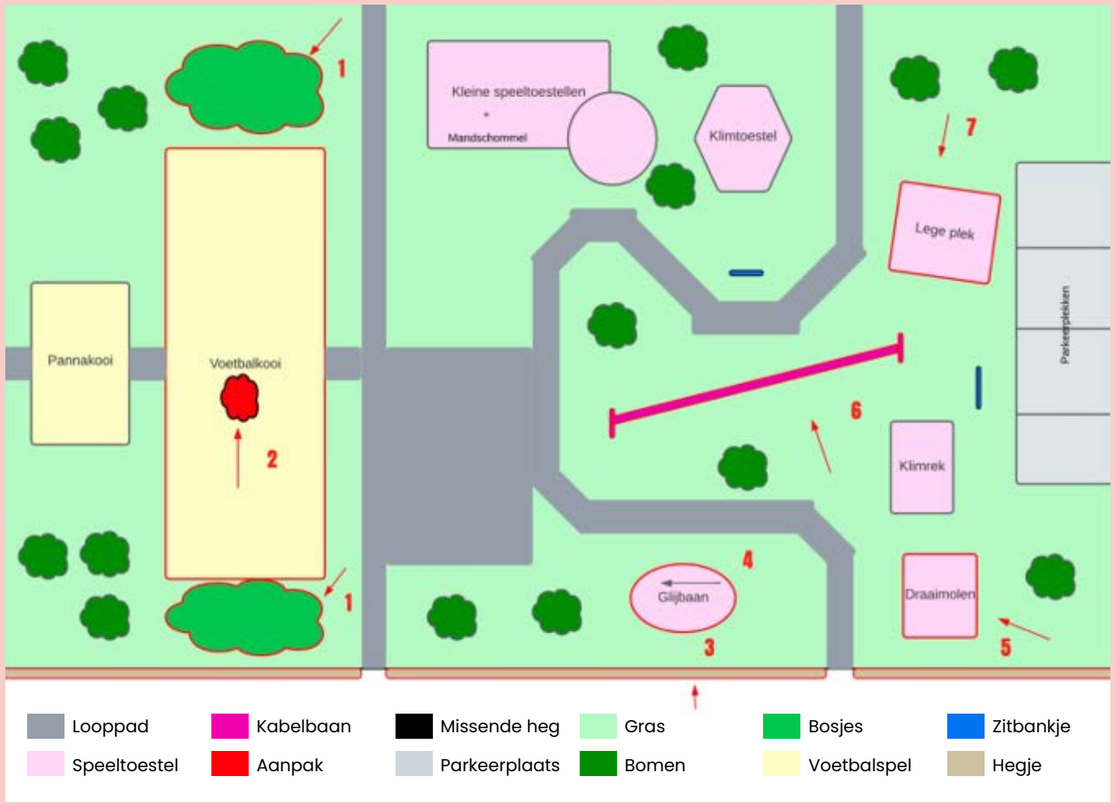
Figuur 6.50 *Opgang glijbaan aan de weg (OL)*

6.2.4 Vervolg

Uit de interviews die de studenten hebben gehouden met omwonenden is gebleken dat zij ook al eerder hun behoeften en wensen met betrekking tot de inrichting van de speelplek hadden doorgegeven aan de gemeente Assen, maar dat hier tot nu toe nog niets mee was gedaan. Deze behoeften en wensen blijken nog steeds te bestaan en zijn in dit onderzoek nader gespecificeerd. Hierdoor zijn de onderzoeksresultaten voor de gemeente bruikbaar bij het vormgeven van de toekomstige inrichtingsplannen die de gemeente heeft voor het speelveld. De speelplek is, zoals eerder genoemd, onderdeel van de BOSS-visie en staat op de agenda om in 2027 aangepakt te worden.[8]

Kleine interventie
In de periode nadat de interviews zijn gehouden is er door bewoners initiatief genomen om een 'ontmoetingsboom' te plaatsen op de speelplek. Er is hiervoor een permanente kerstboom geplant en vervolgens is er door bewoners een kerstborrel rond de boom georganiseerd. Dit initiatief illustreert het belang dat bewoners hechten aan deze speelplek en aan het upgraden hiervan.

Figuur 6.51 *Ontwerpvoorstel van studenten voor de speelplek*

Foto: JK

7. Conclusies

7.1 Terugblik

Binnen het project ‘Samenscholing op coole pleinen’ is onderzoek gedaan naar een integrale aanpak bij de herinrichting van pleinen in drie kwetsbare wijken, te weten de Korrewegwijk in Groningen, Hillesluis in Rotterdam en Lariks in Assen. In elke wijk zijn twee pleinen onderzocht: een plein waarvoor grootschalige herinrichting was gepland en een tweede plein dat in aanmerking kwam voor kleinere interventies.

Het onderzoek vond plaats in de vorm van ontwerpgericht onderzoek, waarbij onderzoek is verricht door en voor ontwerp. Hoewel de onderzoekswijken allerlei overeenkomsten vertonen, is de context waarbinnen het proces van herinrichting plaatsvond in elke wijk anders en dat geldt ook voor de gehanteerde aanpak. In alle drie de wijken is voor het onderzoek aangesloten bij de betreffende aanpak. Hierbij moest tevens worden omgegaan met locatie-specifieke uitdagingen, zoals wijziging van de gemeentelijke planning. Dit heeft ertoe geleid dat het onderzoek op verschillende onderzoekslocaties andere accenten heeft gekregen. Zo zijn in het kader van de herinrichting van het Floresplein alle fasen van het ontwikkelproces onderzocht, is tijdens het onderzoek rondom de Kokerstraat een evaluatie van het participatietraject uitgevoerd en werd een belangrijk deel van het onderzoek in het Lariksbos gevormd door ontwerpsessies van studenten met ondersteuning van professionals en aansluitende discussies met stakeholders.

7.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

Het onderzoeksproject ‘Samenscholing op coole pleinen’ draaide om de volgende centrale onderzoeksvraag:

Hoe kunnen gemeentelijke professionals uit het fysieke en sociale domein samen met andere betrokken partijen (scholen, woningcorporaties, wijkbewoners etc.) pleinen in kwetsbare wijken zowel speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijk als klimaatadaptief maken?

Deze hoofdvraag is opgesplitst in vier deelvragen, die hieronder worden beantwoord. Daarmee wordt ook antwoord gegeven op de hoofdvraag.

1. *Hoe kan op een eenvoudige manier inzichtelijk worden gemaakt in hoeverre een plein zowel speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijk als klimaatadaptief is?*

Voor het in kaart brengen van het klimaatadaptief vermogen van een plein is binnen dit project gebruik gemaakt van de ClimateCafé-methodiek. Deze methodiek bestaat uit verschillende methodes en workshops om het functioneren van klimaatmaatregelen vast te stellen, bijvoorbeeld met betrekking tot infiltratievermogen. Verder is een methodiek ontwikkeld waarmee het klimaatadaptief vermogen van een plein kan worden gekwantificeerd.[1]

Om daarnaast ook te kunnen onderzoeken hoe pleinen worden gebruikt om te spelen, te bewegen en anderen te ontmoeten is de ClimateCafé-methodiek tijdens dit onderzoeksproject doorontwikkeld tot de ClimateHealthCafé-methodiek, met aanvullende creatieve methoden en instrumenten die gebundeld zijn in de ‘Toolbox Samenscholing op coole pleinen’.[2] Een deel van de methoden en instrumenten dient om in kaart te brengen hoe een onderzoekslocatie wordt gebruikt om te spelen, te bewegen en anderen te ontmoeten. Een ander deel is bedoeld om met verschillende groepen bewoners in gesprek te gaan over hoe zij de locatie ervaren en wat hun behoeften en wensen zijn met betrekking tot de herinrichting.

Tijdens de onderzoeksperiode hebben studenten en docent-onderzoekers in alle drie de wijken uiteenlopende creatieve methoden en instrumenten toegepast om diverse groepen bewoners te bereiken, zoals kinderen en jongeren, maar ook ouderen die in een woonzorgcomplex wonen en verminderd mobiel zijn. Deze groepen bewoners zijn voor de gemeente minder gemakkelijk te bereiken en nemen meestal niet deel aan participatiebijeenkomsten. Uit de voorgaande hoofdstukken blijkt dat studenten en docent-onderzoekers er met behulp van methoden en instrumenten uit de toolbox in alle drie de wijken ook daadwerkelijk in zijn geslaagd met diverse groepen bewoners in gesprek te gaan en waardevolle data op te halen. Een voorbeeld zijn de gesprekken over een ontmoetingsplek voor jongeren die studenten samen met een buurtwerker met jongeren in het Lariksbos hebben gevoerd. Door pizza’s mee te nemen zorgden zij ervoor dat deze gesprekken gemakkelijk op gang kwamen en achterhaalden zij dat de jongeren niet zoals verwacht de voorkeur gaven aan een hangplek uit het zicht en middenin het bos, maar op een van de open velden.

Uit het onderzoek blijkt dat de creatieve methoden en instrumenten uit de toolbox in combinatie met de methoden en workshops die al onderdeel uitmaakten van de ClimateCafé-methodiek bruikbaar zijn om inzicht te krijgen in zowel het klimaatadaptief vermogen van een locatie als ook in de mate waarin deze locatie door bewoners als speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijk wordt ervaren en voor deze doeleinden wordt gebruikt. Welke van de methoden en instrumenten uit de toolbox in een bepaalde situatie het meest geschikt zijn, hangt af van de lokale context en van de specifieke groepen bewoners die nog onvoldoende worden bereikt. De creatieve methoden en instrumenten zijn bruikbaar voor onderzoekers en studenten, maar ook voor professionals. Verder is de toolbox eenvoudig uit te breiden met nieuwe methoden en instrumenten, zodat ook optimaal kan worden ingespeeld op de context en specifieke uitdagingen van andere onderzoekslocaties.

2. *Hoe functioneren op pleinen geïmplementeerde klimaatadaptieve maatregelen op het gebied van klimaatadaptatie en hoe functioneren deze op het gebied van spelen, bewegen en ontmoeten?*

Twee onderzoekslocaties die oorspronkelijk nogal stenig waren, te weten het pleintje aan de Javalaan bij het Floresplein in de Korrewegwijk en de Kokerstraat in Hillesluis, zijn respectievelijk tijdens en vlak voor de onderzoeksperiode opnieuw ingericht. Uitgangspunt van de gemeente voor beide locaties was een multifunctionele inrichting met veel groen in verband met klimaatadaptie en daarnaast mogelijkheden voor onder andere sport, spel en ontmoeting. Dit uitgangspunt is gerealiseerd door het toevoegen van diverse soorten groen en inrichtingselementen zoals een pannakooi of speeltoestellen en picknickbanken. De nieuwe groene inrichting draagt op beide pleinen bij aan klimaatadaptatie, maar een deel van de bewoners vindt dat het groen teveel ruimte in beslag neemt. Omwonenden van het speelpleintje aan de Javalaan hadden liever een grotere voetbalkooi gehad in plaats van de wadi met stapstenen die er nu ligt. Ook bewoners van de Kokerstraat zouden liever meer ruimte willen hebben om te voetballen en om een partytent op te zetten. Door de toegevoegde bomen en plantenbakken is hier nu minder ruimte voor, terwijl er ook weinig andere mogelijkheden in de directe omgeving zijn waar jonge kinderen kunnen voetballen.

Voor beide pleinen blijkt de met het oog op multifunctionaliteit gerealiseerde inrichting in de praktijk dus juist te leiden tot minder functionaliteit voor bewoners. Bewoners hebben vooral ook behoefte aan lege ruimte die zij naar eigen inzicht kunnen benutten. Dit komt ook naar voren in het onderzoek naar het speelveldje naast de St. Franciscusschool, waar omwonenden aangaven dat ze de lege ruimte die daar nog is erg waarderen en gebruiken om te voetballen, spellen te spelen en te picknicken.

Deze onderzoeksresultaten laten zien dat niet elke vergroening van een plein met het oog op klimaatadaptatie per definitie bijdraagt aan een fijnere plek om te spelen, te bewegen en anderen te ontmoeten. Dit hangt ook af van het gewenste gebruik door verschillende groepen bewoners en van de lokale context. Als er direct naast een plein bijvoorbeeld een voetbalkooi is, is dit anders dan wanneer er geen andere voetbalruimte is.

Verder komt uit het onderzoek naar voren dat niet alle bewoners op de hoogte zijn van het nut en de noodzaak van maatregelen voor het omgaan met de gevolgen van klimaatverandering. Opvallend is dat een deel van de omwonenden van beide locaties meer groen op een stadsplein sowieso niet zo nodig vindt. Zij geven aan dat als zij in een groene omgeving willen zijn, zij die zelf wel opzoeken. Daarnaast blijkt dat de werking van klimaatadaptieve maatregelen niet algemeen bekend is. Zo geven sommige bewoners aan niet te weten hoe een wadi functioneert.

Aanbevelingen
Op basis van deze inzichten zijn de volgende aanbevelingen geformuleerd voor gemeentelijke professionals om door middel van vergroening tegelijkertijd bij te dragen aan klimaatadaptatie en aan speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijkheid van een locatie:

1. Zorg door bewoners te betrekken bij het herinrichtingsproces en een grondige locatieanalyse uit te voeren voor een goede balans tussen de doelstellingen van de gemeente met betrekking tot onder andere klimaatadaptatie en vergroening en het door bewoners gewenste gebruik, zodat de inrichting voldoende wordt toegespitst op dit gebruik.
2. Investeer in educatie en informatievoorziening met betrekking tot de noodzaak en werking van klimaatadaptieve maatregelen om het draagvlak onder bewoners voor deze maatregelen te vergroten.

3. *Hoe kunnen gemeentelijke professionals uit het fysieke en sociale domein die aan het stimuleren van spelen, bewegen, ontmoeten of klimaatadaptatie werken, samen met andere betrokken partijen (scholen, woningcorporaties, wijkbewoners, etc.) interventies ontwikkelen, implementeren en evalueren om pleinen zowel speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijk als klimaatadaptief te maken?*

De beschrijvingen van het onderzoek in de drie onderzoekswijken geven inzicht in hoe gemeentelijke professionals uit het fysieke en sociale domein samen met bewoners en andere organisaties, waaronder scholen, woningcorporaties en welzijnsorganisaties, op verschillende locaties hebben gewerkt aan herinrichting of aan kleine interventies ten behoeve van het stimuleren van spelen, bewegen, ontmoeten en klimaatadaptatie. Dit biedt inspiratie aan gemeentelijke professionals met betrekking tot mogelijke manieren om de herinrichting van een plein op een integrale manier en in samenwerking met bewoners en andere stakeholders aan te pakken. Het onderzoeksrapport laat verder zien dat herinrichtingsprocessen complex zijn met onvoorziene en locatie-specifieke omstandigheden. Hierbij doen zich diverse kansen en uitdagingen voor rondom bewonersbetrokkenheid en communicatie tijdens het ontwikkelproces en rondom het betrekken van moeilijker te bereiken groepen bewoners.

Bewonersbetrokkenheid en communicatie tijdens het ontwikkelproces
Uit de beschrijvingen blijkt dat rondom alle onderzoekslocaties een vorm van bewonersparticipatie heeft plaatsgevonden. Bewoners zijn echter lang niet overal tevreden over deze participatie. Dit is bijvoorbeeld het geval met betrekking tot de realisatie van een boomhut op het speelveldje naast de St. Franciscusschool in Groningen. Deze boomhut vormde het winnend idee van een wedstrijd voor kinderen, maar werd geplaatst zonder betrokkenheid van volwassen buurtbewoners. Dit leidde ertoe dat sommigen van hen aangaven dat zij zich niet gehoord voelden bij de besluitvorming. Een ander voorbeeld is de inventarisatie van de behoeften en wensen met betrekking tot de inrichting van de speeltuin aan de Stadhouderslaan in Assen. Omwonenden gaven hierbij aan dat de gemeente deze ook al eerder in kaart had gebracht, maar daarna niets meer had laten horen.

Ook bewoners van de Kokerstraat in Rotterdam waren aanvankelijk niet erg enthousiast om mee te werken aan de inventarisatie van hun behoeften en wensen, omdat zij bij eerdere kleinere fysieke interventies nauwelijks waren betrokken. Nadat zij desondanks hun bijdrage hadden geleverd hoorden zij vervolgens geruime tijd niets meer, waarna de herinrichting in hun ogen plotseling toch opeens plaatsvond. De nieuwe inrichting leidde vervolgens opnieuw tot ontevredenheid bij een deel van de bewoners, omdat volgens hen vooral aandacht was besteed aan zoveel mogelijk vergroening en veel minder aan hun behoeften en wensen. Sommige bewoners gaven tijdens de evaluatie van het participatieproces dan ook expliciet aan dat zij gedurende het hele ontwikkelproces geïnformeerd en betrokken hadden willen worden. Ook verschillende medewerkers van de gemeente Rotterdam erkenden dat continue bewonersbetrokkenheid meer relevante input zou hebben opgeleverd voor het ontwikkelproces en zou hebben bijgedragen aan een inrichting die door bewoners als gebruiksvriendelijk wordt ervaren. Een van hen spreekt van koekoeksklokparticipatie, waarbij de gemeente op verschillende momenten in het ontwikkelproces plotseling en kortstondig verschijnt en zich vervolgens weer terugtrekt.

Deze bevindingen hebben ertoe bijgedragen dat onderzoekers en de gemeente er gezamenlijk voor hebben gekozen bij het ontwikkelproces van het Polderplein wel te zorgen voor continuïteit bij het betrekken van bewoners, ondanks dat de gemeente tijdens de onderzoeksperiode besloot de herinrichting van dit plein uit te stellen. Om de betrokkenheid van bewoners in stand te houden en te verstevigen hebben studenten en docent-onderzoekers ClimateHealthCafés georganiseerd, waarbij niet alleen informatie is opgehaald, maar ook activiteiten op het plein plaatsvonden. De voortzetting van de bewonersparticipatie heeft ertoe bijgedragen dat in afwachting van de herinrichting een aantal kleinere interventies is gepleegd, zoals reparatie van de voetbalkooi en aanleg van een pannaveldje.

Het betrekken van moeilijker te bereiken bewoners
Hoewel in elke onderzoekswijk een vorm van

bewonersparticipatie vanuit de gemeente heeft plaatsgevonden, blijkt ook dat er in elke wijk diverse groepen bewoners zijn die hierdoor niet worden bereikt. Daarom hebben studenten en docent-onderzoekers in samenwerking met de gemeente en andere organisaties op verschillende onderzoekslocaties creatieve methoden en instrumenten toegepast om moeilijker te bereiken doelgroepen te betrekken en met hen in gesprek te gaan. Hierdoor kwamen nieuwe perspectieven aan het licht. Een voorbeeld is het gebruik van creatieve onderzoeksmethoden om kinderen van de St. Franciscusschool de mogelijkheid te bieden hun behoeften en wensen ten aanzien van het naastgelegen speelveldje te uiten. Hierbij kwam naar voren dat deze kinderen over het algemeen enthousiast zijn over risicovol en uitdagend spelen, terwijl ouders het in dit kader vooral hebben over vallen, gevaren en vies worden. Een ander voorbeeld wordt gevormd door de wandelgesprekken die studenten in het Lariksbos hebben gevoerd met ouderen die minder mobiel zijn. Tijdens het duwen van de rolstoelen ondervonden zij aan den lijve hoe steil de bruggetjes zijn waar zij tijdens hun ommetje langskwamen. Hierdoor konden zij zich beter inleven in wat de beperkingen van deze groep ouderen betekenen qua eisen die aan de inrichting van de openbare ruimte moeten worden gesteld.

Door ook moeilijker te bereiken doelgroepen te betrekken ontstaat een completer beeld van de diversiteit aan behoeften en wensen met betrekking tot de inrichting van een locatie. Door deze mee te nemen bij de te maken ontwerpkeuzes en de daadwerkelijke herinrichting wordt bijgedragen aan een locatie die niet alleen klimaatadaptief is, maar ook door diverse groepen bewoners wordt ervaren als een fijne plek om te spelen, te bewegen en anderen te ontmoeten. Hiermee betaalt de extra inspanning die moet worden geleverd voor het betrekken van verschillende groepen bewoners zich terug.

Aanbevelingen
Bovenstaande inzichten leiden tot de volgende aanbevelingen voor gemeentelijke professionals met betrekking tot het realiseren van een integrale en participatieve aanpak bij het herinrichten van een locatie:

1. Zorg voor continue bewonersbetrokkenheid en communicatie naar bewoners gedurende het hele herinrichtingsproces.
2. Investeer in het betrekken van moeilijker te bereiken doelgroepen.

4. *Kunnen de nieuwe integrale inzichten en ervaringen worden vertaald naar praktische (aangescherpte of nieuwe) toetsbare ontwerprichtlijnen voor speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijke en klimaatadaptieve pleinen?*

De beschrijvingen van het onderzoek in de drie onderzoekswijken laten zien dat de lokale context van de verschillende onderzoekslocaties sterk verschilt, evenals de behoeften en wensen van de verschillende groepen bewoners die hiervan gebruik maken. Het is daarom niet mogelijk gebleken de inzichten en ervaringen uit dit onderzoek te vertalen naar praktische en toetsbare ontwerprichtlijnen voor speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijke en klimaatadaptieve pleinen. Om toch te kunnen komen tot ontwerprichtlijnen is nader onderzoek nodig dat specifiek gericht is op de inrichting van pleinen in een bepaalde context. Wel heeft dit onderzoek de documentaire ‘Ogen op het plein’ opgeleverd over een aantal multifunctioneel ingerichte pleinen op verschillende plaatsen in Nederland die gemaakt is op basis van interviews met stedenbouwkundigen en andere professionals.[3] Deze documentaire biedt inspiratie aan gemeentelijke en andere professionals met betrekking tot het ontwerpen van pleinen die tegelijkertijd klimaatadaptief zijn en fijne plekken om te spelen, te bewegen en anderen te ontmoeten.

7.3 Reflectie

Ter afsluiting wordt naar aanleiding van het onderzoek nog kort gereflecteerd op enkele punten.

Structurele evaluatie van opnieuw ingerichte locaties
Uit het onderzoek komt naar voren dat bewoners lang niet altijd tevreden zijn over de nieuwe inrichting van een locatie. In het kader van kennisontwikkeling verdient het daarom aanbeveling structureel te evalueren in hoeverre opnieuw ingerichte locaties aansluiten bij de behoeften en wensen van bewoners. Als gemeenten hiervoor geen tijd en middelen hebben, zoals bij het pleintje aan de Javalaan in Groningen het geval was, kan worden overwogen dergelijke evaluaties structureel te laten uitvoeren door studenten. Dit levert een win-win situatie op, aangezien studenten enerzijds bijdragen aan de evaluaties en daarmee aan een betere inrichting van de openbare ruimte, en anderzijds in de praktijk leren hoe een integrale aanpak en samenwerking tussen de gemeente, wijkorganisaties en bewoners eruit kan zien. In de praktijk bestaat grote behoefte aan professionals die over deze kennis beschikken. Daarnaast kunnen studenten ook andere bijdragen leveren aan herinrichtingsprocessen, zoals het genereren van creatieve oplossingsrichtingen via ontwerpsessies en het betrekken van lastiger te bereiken groepen bewoners met behulp van creatieve methoden en instrumenten.

Voor wat betreft de evaluatie van de twee pleinen die opnieuw zijn ingericht dient nog te worden vermeld dat deze evaluatie vlak na de oplevering plaatsvond. Dit kan van invloed zijn op de mate van tevredenheid van bewoners met de nieuwe situatie, omdat zij mogelijk tijd nodig hebben om hieraan te wennen. In de loop van de tijd doen bewoners nieuwe ervaringen op met betrekking tot het gebruik van een herontwikkeld plein, waardoor dit gebruik ook kan veranderen. Door de inrichting van het plein na enkele jaren opnieuw te evalueren kan inzichtelijk worden gemaakt of het gebruik en de tevredenheid zijn veranderd. Indien dan blijkt dat bewoners nog steeds niet zo tevreden zijn, dan biedt deze evaluatie mogelijk ook aanknopingspunten voor kleine interventies die de tevredenheid kunnen verhogen.

Vervolgonderzoek voor praktische en toetsbare ontwerprichtlijnen
Zoals hiervoor al is opgemerkt is om te kunnen komen tot praktische en toetsbare ontwerprichtlijnen voor speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijke en klimaatadaptieve pleinen nader onderzoek nodig dat specifiek gericht is op de inrichting van pleinen in een bepaalde context. Een voorbeeld dat gedurende het project verschillende keren naar voren kwam tijdens bijeenkomsten met stakeholders en experts heeft betrekking op groene schoolpleinen. Momenteel worden op allerlei plaatsen in Nederland schoolpleinen vergroend om beweging en risicovol spelen te stimuleren en bij te dragen aan klimaatadaptatie, maar nog niet bekend is in hoeverre deze doelen worden behaald en hoe dit samenhangt met de inrichting. Om de middelen voor vergroening zo effectief en efficiënt mogelijk te kunnen besteden hebben professionals die betrokken zijn bij de vergroening van schoolpleinen echter wel behoefte aan deze kennis.

Zoals gezegd geven de beschrijvingen van het onderzoek in dit rapport inzicht in het verloop van de herinrichtingsprocessen in de drie onderzoekswijken en in kansen en uitdagingen die zich hierbij voordoen. Dit biedt inspiratie aan gemeentelijke professionals uit het fysieke en sociale domein met betrekking tot mogelijke manieren om de herinrichting van pleinen op een integrale manier en in samenwerking met bewoners en andere stakeholders aan te pakken en hiermee bij te dragen aan pleinen die zowel klimaatbestendig als speel-, beweeg- en ontmoetingsvriendelijk zijn en aansluiten bij de behoeften en wensen van diverse groepen bewoners.

Figuur 7.1 *Evaluatie van het pleintje aan Javalaan uitgevoerd door studenten (AVE)*

Foto: JK

8. Referenties

Hoofdstuk 1 Inleiding

1. Ministerie van VWS (2020). *Gezondheid breed op de agenda. Landelijke nota gezondheidsbeleid 2020-2024.* https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/02/29/gezondheid-breed-op-de-agenda
2. Augustinus, L., Handgraaf, S., & Dekker, G. (2024). *Verkenning borging maatlat groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving.* FLO Legal. https://open.overheid.nl/documenten/5c377979-6113-473e-b7ff-bd1b9be1140d/file
3. RIVM (2025, 12 maart). *GGD-richtlijn medische milieukunde: Luchtkwaliteit en gezondheid.* Geraadpleegd op 1 oktober 2025, van https://www.rivm.nl/ggd-richtlijn-medische-milieukunde-luchtkwaliteit-en-gezondheid
4. Raad voor Volksgezondheid & Samenleving (2020). *Gezondheidsverschillen voorbij. Complexe ongelijkheid is een zaak van ons allemaal.* https://www.adviezen.raadrvs.nl/gezondheidsverschillen-voorbij/
5. Buijs, J.M., Terpstra, T., Van den Heuvel, J., Roest, A., Boogaard, F., Van der Maas, P., Fliervoet, J., Witteveen, L., Baan, I., Heikoop, R., & en Lorenz, N. (2021). *Burgerparticipatie in Klimaatadaptatie: Praktijkgericht onderzoek over hittemetingen in wijken, beleving van extreem weer en participatie in klimaatadaptatie.* HZ University of Applied Sciences. https://www.projectenportfolio.nl/images/9/9f/Burgerparticipatie_in_Klimaatadaptatie_Eindrapport_24122021.pdf
6. Boonstra, N., Hermans, N., & Bakker, I. (2010). *De publieke waarde van pleinen. De ontwikkeling en toepassing van een sterrensysteem voor Rotterdamse pleinen.* Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2020/07/1239_de-publieke-waarde-van-pleinen_FINAL.pdf
7. Leegwater, M. & Sterrenberg, L. (2021). *Integraal werken in de wijk. Verkenning van de achtergrond, de huidige werkwijze en doorontwikkeling in het sociaal domein.* Platform31. https://www.platform31.nl/artikelen/integraal-werken-in-de-wijk/

Hoofdstuk 2 Gezonde en klimaatadaptieve leefomgevingen

1. Staatsen, B., Van der Vliet, N., Kruize, H., Hall, L., Morris, G., Bell, R., & Stegeman, I. (2017). *INHERIT: Exploring triple-win solutions for living, moving and consuming that encourage behavioural change, protect the environment, promote health and health equity.* EuroHealthNet. https://www.inherit.eu/wp-content/uploads/2017/06/INHERIT-Report-A4-Low-res_s.pdf
2. Staatsen, B., Van Alphen, T., Houweling, D.A., Van der Ree, J., & Kruize, H. (2016). *Gezonde leefomgeving, gezonde mensen. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.* https://www.rivm.nl/bibliotheek/rapporten/2016-0172.pdf
3. WHO (2016). *Urban green spaces and health. A review of evidence.* World Health Organization Regional Office for Europe. https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2016-3352-43111-60341
4. Maas, J., Verheij, R.A., Groenewegen, P.P., De Vries, S., & Spreeuwenberg, P. (2006). *Green space, urbanity, and health: How strong is the relation?* J. Epidemiol. Community Health, 60, 587–592.
5. Van den Berg, A.E., Maas, J., Verheij, R.A., & Groenewegen, P.P. (2019). *Green space as a buffer between stressful life events and health.* Soc. Sci. Med., 70, 1203–1210.
6. Peters, K., Elands, B., & Buijs. A. (2010). *Social interactions in urban parks: Stimulating social cohesion?* Urban For. Urban Green, 9, 93–100.
7. Staatsen, B., Van der Vliet, N., Kruize, H., Hall, L., Morris, G., Bell, R., & Stegeman, I. (2017). *INHERIT: Exploring triple-win solutions for living, moving and consuming that encourage behavioural change, protect the environment, promote health and health equity.* EuroHealthNet. https://www.inherit.eu/wp-content/uploads/2017/06/INHERIT-Report-A4-Low-res_s.pdf
8. Raad voor Volksgezondheid & Samenleving (2020). *Gezondheidsverschillen voorbij. Complexe ongelijkheid is een zaak van ons allemaal.* https://www.adviezen.raadrvs.nl/gezondheidsverschillen-voorbij/
9. Den Hertog, F., Van den Hout, K., Kruize, H., Brombacher, N., Gootzen, A., & De Jongh, D. (2022). *Kennisbundeling Groen en Gezondheid.* RIVM. https://www.rivm.nl/sites/default/files/2022-05/Kennisbundeling%20Groen%20en%20Gezondheid_V6.pdf
10. https://www.klimaatschadeschatter.nl/
11. Huynen, M., van Vliet, A., Staatsen, B., Hall, L., Zwartkruis, J., Kruize, H., Betgen, C., Verboom, J., & Martens, P. (2019). *Kennisagenda Klimaat en Gezondheid.* ZonMw. https://www.zonmw.nl/nl/nieuws/kennisagenda-onderzoeksprogramma-klimaat-en-gezondheid

12. https://www.deltaprogramma.nl/
13. Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (2023). *KNMI'23-klimaatscenario's.* Geraadpleegd van https://www.knmi.nl/kennis-en-datacentrum/achtergrond/knmi-23-klimaatscenario-s
14. Van Hove, L.W.A., Jacobs, C.M.J., Heusinkveld, B.G., Elbers, J.A., Van Driel, B.L., & Holtslag, A.A.M. (2015). *Temporal and spatial variability of urban heat island and thermal comfort within the Rotterdam agglomeration.* Building and Environment, 83, 91-103.
15. Wuijts, S., Vros, A. C., Schets, F. M., & Braks, M. A. H. (2014). *Effecten klimaat op gezondheid: Actualisatie voor de Nationale Adaptatiestrategie 2016.* RIVM Rapport 2014-0044.
16. Norton, B. A., Coutts, A. M., Livesley, S. J., Harris, R. J., Hunter, A. M., & Williams, N. S. (2015). *Planning for cooler cities: A framework to prioritise green infrastructure to mitigate high temperatures in urban landscapes.* Landscape and Urban Planning, 134, 127-138.
17. Zie bijvoorbeeld https://www.steenbreek.nl en https://www.rainproof.nl/
18. https://www.deltaprogramma.nl/themas/ruimtelijke-adaptatie/deltaplan
19. Zie bijvoorbeeld https://www.urbangreenbluegrids.com en https://www.blauwgroenvlaanderen.be
20. Boogaard, F.C. (2022). *Spatial and Time Variable Long Term Infiltration Rates of Green Infrastructure under Extreme Climate Conditions, Drought and Highly Intensive Rainfall.* Water, 14, 840.
21. https://www.gezondin.nu/kennisbank/de-leefplekmeter/
22. Branchevereniging VHG (2015). *Groene Schoolpleinen. Handleiding.* https://www.onlinetouch.nl/vhg/vhg-handleiding-groene-schoolpleinen?html=true#/2/
23. Huynen, M., Van Vliet, A., Staatsen, B., Hall, L., Zwartkruis, J., Kruize, H. Betgen, C., Verboom, J., & Martens, P. (2019). *Kennisagenda Klimaat en Gezondheid.* ZonMw. https://www.zonmw.nl/nl/nieuws/kennisagenda-onderzoeksprogramma-klimaat-en-gezondheid
24. Ministerie van VWS (2021, 16 april). *Werken vanuit drie randvoorwaarden voor het Programma Gezonde Groene Leefomgeving, Kamerbrief.* https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32793-549.html
25. Lakerveld, J., Verstrate, L., Bot, S.D., Kroon, A., Baan, C.A., Brug, J., et al. (2014). *Environmental interventions in low-SES neighbourhoods to promote healthy behaviour: enhancing and impeding factors.* European Journal of Public Health, 24(3), 390-395.
26. Buijs, J., Terpstra, T., Van den Heuvel, J., Roest, A.H., Boogaard, F.C., Van der Maas, P., Fliervoet, J., Witteveen, L., Baan, I., Heikoop, R., & Lorenz, N. (2021). *Burgerparticipatie in Klimaatadaptatie: Praktijkgericht onderzoek over hittemetingen in wijken, beleving van extreem weer en participatie in klimaatadaptatie.* HZ University of Applied Sciences. https://www.projectenportfolio.nl/images/9/9f/Burgerparticipatie_in_Klimaatadaptatie_Eindrapport_24122021.pdf
27. De Graaf, L. J., van Ostaaijen, J. J. C., & Hendrikx, P. M. A. (2011). *Hoe CLEAR zijn participatienota's?* Bestuurswetenschappen, 65(3).
28. Loyens, K., & Van de Walle, S. (2006). *Methoden en technieken van burgerparticipatie: strategieën voor betrokkenheid van burgers bij het Federaal Plan Duurzame Ontwikkeling.* KU Leuven Public Management Institute.
29. Berden, J., Van der Velden, J., & Van Summeren, A. (2025, 28 mei). *Betrek bewoners bij herinrichting voor een inclusieve openbare ruimte.* Platform31. Geraadpleegd op 26 november 2025, van https://www.platform31.nl/artikelen/betrek-bewoners-bij-herinrichting-voor-een-inclusieve-openbare-ruimte
30. Trott, C.D. (2019). *Reshaping our world: Collaborating with children with community-based climate change action.* Action Research, 17(1), 42-62.
31. Corner, A., Roberts, O., Chiari, S., Völler, S., Mayrhuber, E.S., Mandl, S., & Monson, K. (2015). *How do young people engage with climate change? The role of knowledge, values, message framing, and trusted communicators.* Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 6(5), 523–534.
32. Brady, B., Chaskin, R.J., & McGregor, C. (2020). *Promoting civic and political engagement among marginalized urban youth in three cities: Strategies and challenges.* Children and Youth Services Review, 116(1), 1-11.
33. Cahill, H. & Dadvand, B. (2018). *Re-conceptualising youth participation: A framework to inform action.* Children and Youth Services Review, 95, 243–253.
34. Börner, S., Kraftl, P., & Giatti, L.L. (2020). *Blurring the "-ism" in youth climate crisis activism: everyday agency and practices of marginalized youth in the Brazilian urban periphery.* Children's Geographies, 19(3), 275–283.
35. Voor voorbeelden van creatieve kindvriendelijke methoden zie bijvoorbeeld https://www.research.hanze.nl/nl/publications/onderzoek-doen-met-kinderen-verzameling-van-leuke-en-creatieve-we
36. Epping, A.V., Nijkamp, J., Heikoop, R., & Oosthoek, E. (2025). *Toolbox Samenscholing op coole pleinen. Stimuleren van spelen, bewegen, ontmoeten en klimaatadaptatie.* Hanze en Hogeschool Rotterdam.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethoden

1. Peek, G.J. (2024). *Leveren principes voor 'leren met de stad' ook energie voor meervoudige gebiedsontwikkeling?* https://www.stadszaken.nl/artikel/5553/leveren-principes-voor-leren-met-de-stad-ook-energie-voor-meervoudige-gebiedsontwikkeling
2. Nijkamp, J.E. (2021). *Gezonde Stad. Samen voor een gezonde Leefomgeving. Lectorale rede.* Hanze. https://www.hanze.nl/binaries/_cb_1699367718801/content/assets/hanze/nl/onderzoeken/kenniscentra-en-centres-of-expertise/kenniscentrum-noorderruimte/lectorale-redes/hanze_21_0568_lectorale_rede_jeannette_nijkamp_internet.pdf
3. Boogaard, F.C., Venvik, G., Pedroso de Lima, R.L., Cassanti, A.C., Roest, A.H., & Zuurman, A. (2020). *ClimateCafé: An Interdisciplinary Educational Tool for Sustainable Climate Adaptation and Lessons Learned.* Sustainability, 12, 3694.
4. https://www.climatescan.nl/
5. Boogaard F., Geldof G.. & Zuurman A. (2020, 6 april). *Klimaatadaptatie evalueren met participatief leren: ClimateCafé Malmö*, H20.
6. Epping, A.V., Nijkamp, J., Heikoop, R., & Oosthoek, E. (2025). *Toolbox Samenscholing op coole pleinen. Stimuleren van spelen, bewegen, ontmoeten en klimaatadaptatie.* Hanze en Hogeschool Rotterdam.
7. https://www.climatecafe.nl/2024/04/climatecafe-pleincafe-lariksbos-assen-may-2024/
8. Heikoop, R., Oosthoek, E., Rosendal, H., & Neele, L. (2024, 29 augustus). *Een methodiek om het klimaatadaptief vermogen van pleinen te kwantificeren.* H2O. https://www.h2owaternetwerk.nl/vakartikelen/een-praktische-methodiek-om-het-klimaatadaptatief-vermogen-van-pleinen-te-kwantificeren#:%7E:text=Het%20ontbreekt%20aan%20een%20betrouwbaar%20en%20makkelijk%20te,beschreven.%20Download%20hier%20de%20pdf%20van%2
9. Komrij, I., Postma, H., Pueper, K., Koning, J., Epping A.V. (2025, 21 februari). *Documentaire 'Ogen op het plein'.* https://youtu.be/uX1tVFybltg

Hoofdstuk 4 Korrewegwijk in Groningen

1. https://www.openstreetmap.org/
2. Van Der Horst, N. (2019). *Stadjerspaleizen: de Amsterdamse School in de stad Groningen.* Boekwerk & Partners.
3. Beeldbank Groningen (z.d.). *Caerte van de vermaerde ende antique stad Groeningen, Reproductie van de kaart van Haubois. Titel in cartouche.* https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/cab9c07f-a318-e368-1380-87df6abeaa7e/media/2f1d271f-b685-72dc-5b8d-e92a33450c8e?mode=detail&view=horizontal&q=haubois&rows=1&page=6
4. https://www.atlasleefomgeving.nl/kaarten
5. Beeldbank Groningen (z.d.). *Plan van uitbreiding gemeente Groningen 1932.* https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/2b349c94-f692-e7fe-e2d3-8f740660633a/media/75103bf0-1691-6dec-3d79-f7ffe90421d6?mode=detail&view=horizontal&q=berlage&rows=1&page=14
6. AlleCijfers.nl (z.d.). *Statistieken Indische buurt.* Geraadpleegd op 1 oktober 2024, van https://www.allecijfers.nl/buurt/indische-buurt-groningen/
7. AlleCijfers.nl (z.d.). *Statistieken Professorenbuurt.* Geraadpleegd op 1 oktober 2024, van https://www.allecijfers.nl/buurt/professorenbuurt-groningen/
8. https://basismonitor-groningen.nl/kompasvangroningen/
9. Mooie Wijken (z.d.). *Floresplein - Kloppend hart.* Geraadpleegd op 24 juni 2024, van https://www.mooiewijken.nl/floresplein-kloppend-hart/
10. Beeldbank Groningen (z.d.). *Floresvijver: schaatsen: met Magnalia Dei kerk: winter.* https://www.beeldbankgroningen.nl/beelden/detail/548a4d66-d01d-300c-7e4e-424cf117930d/media/d849bdd8-7307-b886-048f-8e93026d3597?mode=detail&view=horizontal&q=magnalia&rows=1&page=2
11. Omgevingsloket (z.d.). *Omgevingsloket.* Geraadpleegd op 1 oktober 2024 van https://www.omgevingswet.overheid.nl/regels-op-de-kaart/documenten/NL-IMRO-0014-BP578KorrwHoogteGV-gv02-1/toelichting?regelsandere=regels&locatie-stelsel=RD&locatie-x=233955&locatie-y=583412&best

uurslaag=gemeente&session=2fc8267f-e074-4411-9d2b-6086aeeffa80
12. Veenstra, T. (2024, 17 mei). *Jaar van Anno Smith afgesloten met onthulling van mozaïeken picknicktafel in Indische Buurt*. OOG TV. https://www.oogtv.nl/2024/05/jaar-van-anno-smith-afgesloten-met-onthulling-van-mozaieken-picknicktafel-in-indische-buurt/
13. Mooie Wijken (z.d.). *Floresplein - Kloppend hart.* Geraadpleegd op 1 september 2025, van https://www.mooiewijken.nl/floresplein-kloppend-hart/
14. Mooie Wijken (z.d.). *Vernieuwing Nieuw-Indische buurt.* Geraadpleegd op 1 september 2025, van https://www.mooiewijken.nl/nieuw-indische-buurt/
15. Mooie Wijken (2025, 23 juli). *Studenten deden onderzoek naar pleinen.* Mooie Wijken. https://www.mooiewijken.nl/onderzoekpleinen/
16. Mooie Wijken (2024, 8 juli). *De boomhut van Lukas.* https://www.mooiewijken.nl/de-boomhut-van-lukas/
17. Spelen in Stad (2018, 20 oktober). *Openingsfeest bij speelweide Lutje Perfester.* https://www.speleninstad.nl/blog-post/openingsfeest-bij-speelweide-lutje-perfester/
18. Kinderdromen (2023, 22 juni). *De bouw van de boomhut van Lukas is begonnen!* Kinderdromen. https://www.kinderdromen.nu/de-bouw-van-de-boomhut-van-lukas-is-begonnen/
19. Kinderdromen (2023, 22 juni). *Boomhut*. Kinderdromen. https://www.kinderdromen.nu/boomhut-van-lukas/
20. Gemeente Groningen (z.d.). *Veilig naar School.* Geraadpleegd op 6 mei 2025, van https://www.gemeente.groningen.nl/veilig-naar-school

Hoofdstuk 5 Hillesluis in Rotterdam

1. https://www.openstreetmap.org/
2. De Havenloods (2025, 22 januari). *Spoorwegemplacement bij de Kuip moet gaan verhuizen naar Tweede Maasvlakte.* https://www.dehavenloods.nl/nieuws/algemeen/56752/}spoorwegemplacement-bij-de-kuip-moet-gaan-verhuizen-naar-twee
3. AlleCijfers.nl (z.d.). *Statistieken Hillesluis.* Geraadpleegd op 1 oktober 2024, van https://www.allecijfers.nl/buurt/hillesluis-rotterdam/
4. https://www.atlasleefomgeving.nl/kaarten
5. Gemeente Rotterdam (z.d.). *Hillesluis*. Geraadpleegd op 1 oktober 2024, https://www.wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2024/rotterdam/feijenoord/hillesluis
6. Nationaal Programma Rotterdam Zuid (2013). *Handelingsperspectief wijk Hillesluis.* https://www.nprz.nl/over-nprz/onze-documenten/handelingsperspectieven
7. Open Rotterdam (2022, 26 april). *Kokerplein in Hillesluis is groener, bewoners missen plek voor recreatie.* https://www.openrotterdam.nl/kokerplein-in-hillesluis-is-groener-bewoners-missen-plek-voor-recreatie/
8. Petities.com (2020, 13 oktober). *Duimdrop moet blijven!* Geraadpleegd op 1 oktober 2024, van https://www.petities.com/duimdrop_moet_blijven

Hoofdstuk 6 Lariks in Assen

1. https://www.openstreetmap.org/
2. AlleCijfers.nl (z.d.). *Statistieken Lariks.* Geraadpleegd op 1 oktober 2024, van https://www.allecijfers.nl/wijk/lariks-assen/
3. https://www.delariks.nl/
4. https://www.mijnbuurtassen.nl/
5. Kadaster (z.d.). *Topotijdreis.* Geraadpleegd op 1 oktober 2024, van https://www.topotijdreis.nl/
6. https://www.atlasleefomgeving.nl/kaarten
7. Gemeente Assen (z.d.). *Assen in cijfers.* Geraadpleegd op 1 oktober 2024, van https://www.asseninzicht.nl/
8. Gemeente Assen (2021). *Visienota Bewegen, Ontmoeten, Spelen en Sporten.* https://www.assen.bestuurlijkeinformatie.nl/Agenda/Document/b7f580b2-f000-422b-9f06-515a643e0ec7?documentId=1d9b8167-8c1c-49c2-903c-88ddd8f171ea&agendaItemId=7b9d1e7a-5f7b-4ae7-a350-43c327b8fe1b
9. RTV Drenthe (2024, 6 november). *Bakfiets vol gratis pizza's als ijsbreker bij jeugdoverlast in Assen*. https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/16967309/bakfiets-vol-gratis-pizzas-als-ijsbreker-bij-jeugdoverlast-in-assen
10. AlleCijfers.nl (z.d.). *Statistieken Luchiesland Zuid.* Geraadpleegd op 1 oktober 2024, van https://www.allecijfers.nl/buurt/luchiesland-zuid-assen/

Hoofdstuk 7 Conclusies

1. Heikoop, R., Oosthoek, E., Rosendal, H., & Neele, L. (2024, 29 augustus). *Een methodiek om het klimaatadaptief vermogen van pleinen te kwantificeren.* H2O. https://www.h2owaternetwerk.nl/vakartikelen/een-praktische-methodiek-om-het-klimaatadaptatief-vermogen-van-pleinen-te-kwantificeren#:%7E:text=Het%20ontbreekt%20aan%20een%20betrouwbaar%20en%20makkelijk%20te,beschreven.%20Download%20hier%20de%20pdf%20van%2
2. Epping, A.V., Nijkamp, J., Heikoop, R., & Oosthoek, E. (2025). *Toolbox Samenscholing op coole pleinen. Stimuleren van spelen, bewegen, ontmoeten en klimaatadaptatie.* Hanze en Hogeschool Rotterdam.
3. Komrij, I., Postma, H., Pueper, K., Koning, J., Epping A.V. (2025, 21 februari). *Documentaire 'Ogen op het plein'.* https://youtu.be/uX1tVFybltg

Aantrekkelijke en groene pleinen kunnen bewoners stimuleren om te spelen, te bewegen en anderen te ontmoeten en tevens bijdragen aan klimaatadaptatie. Bij het vergroenen en herinrichten van de openbare ruimte is een integrale aanpak met samenwerking tussen het fysieke en sociale domein essentieel. Hoewel gemeenten dit breed onderkennen, komt een dergelijke aanpak lang niet altijd van de grond. Gemeenten hebben behoefte aan kennis en goede voorbeelden. Daarom is binnen het project ‘Samenscholing op coole pleinen’ onderzoek gedaan naar een integrale aanpak bij de herinrichting van pleinen in drie kwetsbare wijken.

Dit onderzoeksrapport geeft inzicht in het verloop van de herinrichtingsprocessen in deze wijken en in kansen en uitdagingen die zich hierbij voordoen. Dit biedt inspiratie aan gemeentelijke professionals uit het fysieke en sociale domein met betrekking tot mogelijke manieren om de herinrichting van pleinen op een integrale manier en in samenwerking met bewoners en andere stakeholders aan te pakken.

